

Vize Partekonu a její kritika

Hynek Rk

Institut Eugena von Böhm-Bawerka (Bawerk.eu)
Brno, 2014

Texty z této publikace jsou volně šiřitelné.

Publikace nevznikla s podporou veřejných dotací a grantů. Publikace nebyla podpořena státem, samosprávou ani EU.

Úvod

Série článků o Partekonu čili o participativní ekonomice vznikla během roku 2014 na základě knihy amerického aktivisty a ekonoma Michaela Alberta "Partekon: život po kapitalismu: (participativní ekonomika)", která vyšla v češtině roku 2012. Články vznikaly pro web www.bawerk.eu, původně bez záměru na vyjití této elektronické publikace. Kapitoly (články) tak tvoří uzavřený celek a dají se číst tedy i nezávisle na sobě. V publikaci se ale díky tomu, některé části opakují v několika kapitolách. Myslím, že to není úplně na škodu, protože jde většinou o podstatné věci, které stojí za to zopakovat. V článcích i publikaci jsem název tohoto ekonomického systému psal (vyjma citací) s velkým P na začátku, čímž se odlišuji od překladatele knihy. Je nutné upozornit, že jde o čtivo náročnější a hůře pochopitelné, které navíc předpokládá jistou znalost problému nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu a jistou znalost ekonomické školy teorie veřejné volby.

Partekon čili participativní ekonomika představuje ekonomiku bez soukromého vlastnictví. Jde tedy primárně o socialistickou ekonomiku. Tato ekonomika stojí na radách spotřebitelů a výrobců, které se demokraticky rozhodují a vytváří de facto centrální plán, kterým je následně ekonomika řízena. Pracující v Partekonu pracují ve vyvážených komplexech pracovních činností, které znamenají, že pracující vykonávají souběžně několik různých pracovních pozic, tím se má omezit vznik hierarchie a zároveň zajistit to, že práce bude pro všechny stejně náročná. Stejně tak i odměna, která je založená na vykonané námaze a nikoliv na schopnostech pracujícího či vlastnictví kapitálu. Odměna má být za hodinu práce pro všechny pracující stejná. Soukromé vlastnictví výrobních prostředků (kapitálu) bude v Partekonu zakázáno. Partekon není zatím v našich zeměpisných šířkách příliš znám, ale to se může časem změnit. V současnosti je Partekon populární mezi českými (moravskými) wikipedisty, což je celkem vlivná skupina, a proto má smysl se jím zabývat.

Brno, 28. listopadu 2014.

I. Odměňování, motivace, soukromé vlastnictví, partekonské třídy a násilí

Úvod

Partekon, nebo-li participativní ekonomie, představuje ekonomiku založenou na společenském vlastnictví a plánovanou pomocí (údajně) decentralizovaného systému plánování (ve skutečnosti vzniká centrální plán) jednotlivci a spotřebitelskými radami a radami pracujících, které mají různé úrovně od místní a podnikové až po celostátní. V současnosti se jedná alespoň u některých bližních o relativně populární koncept alternativní ekonomiky. Tuto ekonomiku si nyní přiblížíme a podrobíme ji kritice, aniž bychom však zde probrali vše. Podkladem nám zde bude kniha od Michaela Alberta zvaná "Partekon: život po kapitalismu: [participativní ekonomika]", která vyšla i v češtině.

Některá vyjasnění

Participativní ekonomika představuje socialistickou ekonomiku (veřejné vlastnictví výrobních prostředků), ale Albert tento výraz kvůli tomu, že je spojován s centrálním plánováním opouští [1]. Naopak kapitalismus se dle autora vyznačuje soukromým vlastnictvím, tržně alokačním principem, hierarchickou dělbou práce (což není zcela pravda - viz zde: [2], odměňováním podle majetku (což také není pravda, protože v kapitalismu existuje charita: řadu příkladů pro nejkapitalističtější období dějin západního světa nejdete zde: [3]), moci a výsledku a dominanci třídy kapitalistů při rozhodování [4]. Ovšem jinde pod pojem kapitalismus zahrnuje autor i dnešní zastupitelskou demokracii v níž veřejné vlastnictví (tj. socialismus) podléhá zájmovým vlivům a vyznačuje se pasivitou voličů při rozhodování o majetku v socialistickém vlastnictví [5]. My budeme nazývat tento systém kapitalisticko-socialistickým či smíšeným.

Odměňování v Partekonu (a na trhu)

Partekon dle Michaela Alberta odměňuje lidi, které jsou schopni pracovat podle úsilí a obětí, jež vynaložili při tvorbě společenského produktu. Dále: „Pokud pracovat nemohou, měli by dostávat odměnu v určité odpovídající výši vycházející z celospolečenského průměru a konkrétních potřeb... Při takovém zaměření by si nikdo neměl činit nárok na výsledek hospodaření na základě vlastnictví určitých výrobních prostředků. Nikdo by si neměl nic nárokovat na základě vyjednávací pozice. Nikdo by neměl požadovat větší podíl jenom proto, že ke společenskému produktu přispěl více, než jiní díky své mimořádné genetické výbavě, talentu, výšce postavy nebo nadprůměrné kvalifikaci, lepším nástrojům, výkonnějším spolupracovníkům nebo jenom proto, že náhodou vyrábí věci, které jsou výše ceněné. Každý pracující by namísto toho měl mít nárok na výsledek úměrný relativnímu množství vynaloženého úsilí či oběti, kterou při své společensky užitečné práci přinesl.“ [6]. Jinde se v knize píše, že se odměňování nemá odvíjet od talentu, pracovního zařazení a štěstí. Dle autora: "Ani nadání ani štěstí nelze již z definice odměnou vyvolat. Odměňovat pracovníka vykonávajícího určité povolání za příspěví, které je dáno charakterem pracovního zařazení, výstupy z pracovního procesu nezmnoží." Jinde píše, že: "...odměňovat nadání, vzdělání získané na veřejné útraty, pracovní zařízení nebo kvalitní vybavení nemá žádné pozitivně motivační účinky. Takové prostředky jsou doslova promarněné. Nedokážeme změnit svou genetickou výbavu, protože nám někdo nabídne finanční pobídku, stejně tak ve svůj prospěch neobrátime štěstěnu a neovlivníme kvalitu svých spolupracovníků ani výrobních nástrojů." [7]. Budeme nadále předpokládat, že nadání a talent jsou v podstatě totéž.

Dle autora: „Závěrem lze konstatovat, že míra nespravedlnosti v odměňování je mnohem větší v ekonomikách postavených na soukromém podnikání, kde mohou lidé kumulovat vlastnictví výrobních prostředků i zisky z něho plynoucí. Nerovnosti příjmů v důsledku rozdílného nadání a schopností jsou sice méně výrazné, ale stejně nespravedlivé. Pokud výplata vychází z hodnoty příspěvku k produktu, vedou nevyhnutelné rozdíly v nadání, schopnostech a vybavení k morálně neospravedlnitelným rozdílům v ekonomických výhodách.“ [8]. Zde se zastavíme, protože jak je známo buď můžu majetek získat ekonomickými prostředky, a v tom případě musím být schopen správně plnit přání spotřebitelů či výrobců kapitálových statků nižších řádů. Druhou možností jsou politické prostředky (včetně prosté krádeže) a pak bude záležet na mých schopnostech v používání násilí a vyhrožování jiným či na zalíbení se u dvora nějakého mocnáře či lidové většiny voličů. Čile je celkem zřejmé, že při akumulaci majetku a tedy i akumulaci kapitálového majetku, který podstatnou měrou zvyšuje produktivitu lidské práce, závisí také na

schopnostech lidí. Toto si Albert plně zřejmě neuvědomuje, což demonstruje na příkladu s hrcem guláše (ten mu slouží pro přirovnání ke zboží a službám), kde tvrdí, že: „Za myšlenkou odměňovat lidi za to, jak se podílejí svým osobním kapitálem, stojí představa, že lidé by měli z ekonomiky dostat tolik, na kolik sami a svým produktivním vlastnictvím přispívají.“ Pokud tedy bude guláše více a guláš bude výživnější díky přispění člověka A, než díky přispění člověka B, potom bude podle tohoto modelu spravedlivé, aby člověk A snědl více nebo dostal lepší kusy než člověk B. Člověk A přinesl do kuchyně více aktiv, takže si - dle tohoto z pohledu Alberta nespravedlivého systému odměňování - zaslouží větší odměnu [9]. V realitě nejde ani tak o fyzikální vlastnosti daného produktu, nejde o to, zda je ho více, či je výživnější, ale jde o to, jak daný produkt uspokojuje nejrůznější potřeby lidí, čili jaký jim přináší mezní užitek. Jde o vystižení těchto potřeb a tedy je klidně možné, že výživnější guláš, kterého je více, přijde vniveč, protože ho lidé nechtějí konzumovat (třeba jim nechutná anebo ho považují za nezdravý, nevzhledný apod.). Přitom je samozřejmě možné, že vložený majetek ztratí na hodnotě částečně (guláš se použije třeba k nakrmení prasat) anebo zcela (guláš se vyleje do jímk). Čili sám majetek o sobě nevede automaticky k jeho zmožení (byť je dosti významným stimulem – viz dále), ale nutné je správně jednat. Obrazně je nutné s majetkem vůbec prvně přijít ve správný čas do správné kuchyně.

Zpět však k Albertovi, dle něj trhy umožňují lidem obdařeným většími schopnostmi získávat větší odměny než těm méně schopným, a to i tehdy vynakládají-li ti schopnější méně námahy a přinášejí-li menší oběti. Velký silný kopáč si vydělá více, než kopáč drobný a slabý, a to bez ohledu na to, jak dlouho a jak usilovně pracují. Podobně lékař vydělá v pohodlí přepychové ordinace více, než dělník v nepředstavitelném hluku montážní linky, který riskuje život a zdraví a snáší nudu i nedůstojné zacházení. Jinde píše, že podobně jako u nějakého stroje nebo kusu pozemku (čili vlastnictví výrobních prostředků): „Ať už je IQ na úrovni 170 nebo stopadesátikilová postava jakkoli produktivní, neznamená to, že si jejich majitelé zaslouží větší příjem než někdo, kdo je méně obdařen, ale pracuje neméně pilně a stejně mnoho obětuje. Štěstí na nejrůznější vnější okolnosti či při genetické loterii nepředstavují lepší základnu pro odměňování než štěstí na bohaté předky“. K dědictví viz dále. Každopádně dostávat více jen proto, že člověk vytváří hodnotnější produkt, jakkoli vynakládá menší úsilí a přináší menší oběti, je v rozporu s hodnotami vymezenými Albertem, přičemž ale jde o určující znak tržního způsobu odměňování. V tržním systému se dle Alberta totiž hlasuje peněženkou. „Trh váží lidské touhy podle příjmů stojících za jejich preferencemi. Hodnotu přínosu určují nejenom relativní potřeby a přání, ale také rozložení příjmů umožňující jednotlivým aktérům tyto své potřeby a touhy projevit.“ A tak plastický chirurg v Hollywoodu vydělává více než rodinný lékař zachraňující životy v některých chudých zemědělských okresech Oklahomy, a to i přesto, že práce tohoto rodinného lékaře představuje po všech stránkách vyšší společenský prospěch [10]. Opět odbočíme. Autor zde provedl subjektivní meziosobní srovnání mezního užítka plynoucího z práce plastického chirurga v Hollywoodu a z práce rodinného lékaře. Není jasné, proč by mělo být bráno v potaz jen toto jeho subjektivní, a dodejme nevědecké hodnocení. Pravdou je, že lidé si běžně dobrovolně platí i jiné věci, než jen ty, které slouží k zajištění zdraví a stejně tak se to týká i bezpečnosti. Téměř nikdo nejedí po silnicích v obrněném transportéru, přestože by tak jistě omezil riziko zranění či smrti v případě nehody. Lidé si dopřávají běžně k jídlu i nezdravé věci, byť vědí o jejich negativních dopadech. Lidé preferují zdraví a bezpečnost jen do určité míry, a pokud je jejich mezní užitek těmito věcmi již pokryt a jiné věci stávají žádanějšími, tak výrobní prostředky (též výrobní faktory) přeměňují třeba zrovna na zábavu, kdy práce špičkového chirurga, která (dle mého do určité míry a doby) vylepšuje filmové hvězdy, potěší nejen tyto hvězdy, ale třeba i diváky u televize nebo v kině. I v Partekonu se může stát, že do plastické chirurgie nebo třeba hospodské zábavy budou dirigovány nějaké výrobní faktory na místo rodinného lékařství. Stejně tak není pravda, že lékař musí nutně pracovat v pohodlné přepychové ordinaci méně, než dělník v nepředstavitelném hluku montážní linky, který riskuje život a zdraví a snáší nudu i nedůstojné zacházení (viz výše). Obyčejné a jednoduché práce znamenají často nižší míru odpovědnosti a nižší míru duševní náročnosti. Celá řada lidí nemá zájem přejímat větší míru odpovědnosti. Také nuda či nedůstojné zacházení vás může potkat i na místě lékaře či ředitele, ba i nebezpečí (agresivní pacienti, časté cestování atd.). Koneckonců jsou lidé, kteří odešli z místa lékařů, právníků a manažerů dobrovolně na méně náročná místa. Autor zde vydává své subjektivní dojmy za nějaké objektivně dané pravdy. Stěží je však možné nějak objektivně z pozice jedince či nějaké demokraticky nebo diktátorsky se rozhodující skupiny či země, porovnat duševně náročné zaměstnání s fyzicky náročným zaměstnáním bez existence ocenění na trhu. Či třeba porovnat duševní náročnost lékařské profese s duševní náročností profese elektroinženýra. Či fyzickou a duševní náročnost práce

horníka s fyzickou a duševní náročností práce zedníka nebo přírodovědce učícího na univerzitě. Na trhu totiž mzdy za práci v nebezpečných a náročnějších profesích (např. horníci, hutníci, chemici, ale i textilní dělníci nebo duševně náročné profese) kompenzují rizika, plynoucí z této nebezpečnosti a náročnosti. Čili zaměstnanci v profesích, ve kterých hrozí více úrazů, nemocí, duševního vyčerpání, nepohodlí cest a podobně dostávají vyšší mzdy (aniž si toho musíme být přímo vůbec vědomi). Toho si všiml sám velikán ekonomie A. Smith: „Mzdy pracujících kolísají s lehkostí nebo obtížností práce, její čistotou nebo špinavostí, s vážeností nebo nevážeností daného zaměstnání.“ [11]. Bez toho ocenění nemůžeme nic říci, a to ani v případech, že v některých oborech vidíme více zaměstnanců než jinde (například dělníků bylo často více, než třeba rolníků, zametačů či zlatníků nebo lékařů).

Shrnutí teorie odměňování v Partekonu

Prostě dle M- Alberta: "Nikdo by neměl dosahovat horentních příjmů a stejně tak by nikdo neměl dostávat víc než jen odměnu za vynaložené úsilí a oběti. Pokud pracovat nemůže, pak by odměna měla odpovídat potřebám. Příjem by nikdy neměl být ve vztahu k vlastnictví výrobních prostředků." [12]. Jinde: "Partekonisté tvrdí, že bychom za práci měli dostávat odměnu odpovídající tomu, jak pilně jsme pracovali a kolik jsme toho své práci obětovali." Čili: "Jediný rozdíl v odměňování lidí vykonávajících vyváženou [vyvážené komplexy pracovních činností, pozn. autora - viz dále] práci by představovala délka a intenzita činnosti. Pokud by byly stejné, byl by stejný i podíl na výsledném výdělku. Kdyby se nějak lišila délka nebo intenzita práce, stejně by se lišil i příslušný podíl." Navrhuje se, aby ekonomiky rozdělovaly příležitost ke spotřebě výhradně podle úsilí nebo osobní oběti. Mozartovi a i méně nadanému Salierimu byste měli de facto zaplatit jen za jejich vynaložené úsilí [13]. Albert jinde píše, že: "Nazvěme částku, kterou pracující vydělává při průměrném pracovním nasazení za třicet hodin, základní plat. Každý bude vykonávat vyvážený komplex pracovních činností [tj. více různorodých profesí a pracovních pozic dohromady, pozn. autora], takže si každý vydělá základní plat, nebo o něco vyšší plat při větším počtu odpracovaných hodin či vyšším pracovním nasazením, popřípadě o něco nižší částku, pokud odpracuje méně hodin nebo bude pracovat méně intenzivně." Hodiny lze spočítat snadno, na modelu měření intenzity práce se shodnou pracovní kolektivy, ale dle Alberta by převládl nejspíše model, kdy se bude předpokládat, že všichni pracují s průměrným nasazením, a platy se tedy budou většinou lišit pouze podle počtu odpracovaných hodin. Výjimky by posoudila rada (pracujících) a mělo by prý k tomu docházet zřídka (autor ale nevyklučuje přísnější variantu). Autor předpokládá i: "...výrazný posun ve prospěch spotřeby na základě potřeb." [14].

Důsledky Partekonu na motivaci

Jaké budou důsledky Partekonu na motivaci lidí k produkci zboží a služeb a tedy k uspokojování potřeb svých bližních? Jak je z uvedeného patrné tak nedostanete nic navíc za to, že máte mimořádnou genetickou výbavu, talent (nadání), výšku postavy, IQ anebo nadprůměrnou kvalifikaci (ke vzdělání, kde je to podobně, viz dále) či jen štěstí nebo dobré nástroje a podobně (viz výše). Čili tyto skutečnosti nebudou mít vliv na výši vaší odměny. Tím pádem se je nevyplatí při práci používat a nevyplatí se je ani rozvíjet. Jistá možnost existuje jen tehdy, pokud tyto skutečnosti využijete k tomu, abyste vytvořili daný produkt v co nejkratším čase, a zbytek pracovní doby si budete užívat volného času, který částečně budete muset obětovat na to, že jakoby pracujete. Další možností je to, že uvedené skutečnosti vám zvýší intenzitu práce. Například vyšší kvalifikace či nadání vás povede k tomu, že stočíte na soustruhu více závitů na trubkách a vaši hodnotitelé to budou považovat za důkaz větší intenzity práce, což je klidně s trochou filmování možné. Není totiž jednoduché odlišit to, v jaké míře na výsledný produkt působí genetická výbava, talent (nadání) anebo nadprůměrná kvalifikace, IQ či jen štěstí nebo dobré nástroje apod. Nejspíše budou působit tyto a jiné vlivy současně a nebude je možné jednoduše a někdy ani složitě odlišit. Tím pádem však do odměňování (odměna ve formě volného času) budou částečně promlouvat i tyto skutečnosti, které by dle Alberta neměly do odměňování zasahovat. To je první fakt. Je pravdou, že Albert píše, že kontrolu úsilí budou provádět samotní spolupracovníci [15]. To je celkem relevantní tvrzení, i když ne dokonalé, zejména pokud bude "filmař" intelektuálně či zkušenostně na větší výši než většina jeho spolupracovníků (to lze předpokládat i přes existenci komplexů pracovních činností). Jistý problém také vznikne tehdy, pokud pracovníci na stejném pracovišti vyrábějí různé produkty, a pokud dojde třeba k výpadkům v dodávkách surovin a polotovarů, změnám podmínek na pracovišti, změnám ve vybavení a podobně (pak nepomůže ani historické hledisko produktivity pracovníka, které Albert doporučuje používat). Je nutné podotknout, že na

trhu tato skutečnost až tak nevadí, protože na zisku či ztrátě se to neprojeví, protože zaměstnanec si své udělal.

Účinná kontrola na partekonském pracovišti znamená však zesílení následujícího problému. Druhým faktem je totiž to, že pokud se nevyplatí při práci používat genetickou výbavu, talent (nadání), výšku postavy anebo nadprůměrnou kvalifikaci či IQ, štěstí, dobré nástroje a tak podobně, tak je jasné, že to bude mít vliv na výši vytvořeného produktu. Není zde motivace k využívání těchto věcí a není zde motivace k vytvoření většího produktu. Máte například talent na výrobu například svarů na karosériích či přípravu jídel, ale nic vám nenese, jistě bude rozumné tento talent nevyužívat. A tak podobně. Jedinou výjimkou budou lidé, které práce zrovna baví, takových však je zpravidla v populaci jen pár procent. Pro ostatní představuje práce jistou vynaloženou námahu, která má velké náklady obětované příležitosti ve ztrátě volného času a pohodlí. Nejde zde přímo o Albertovo vynaložené úsilí v práci, ale spíše o námahu a nepohodlí dané aktivací a užitím genetické výbavy, talentu (nadání) anebo nadprůměrnou kvalifikace či IQ, štěstí, dobrých nástrojů a tak podobně. Čili jde o něco, co předchází vlastní práci. Jinde o tom Albert píše jako o předvedení (viz dále), což je celkem příhodné slovo. Navíc jak uvidíme později nutnost pracovat ve vyváženém komplexu pracovních činností - tj. ve více různorodých profesích a pracovních pozicích povede k tomu, že pracovník bude ve své oblíbené práci trávit jen část svého pracovního týdne. Albert se mylí i v případě toho, že nadání (talent) či IQ nebo genetickou výbavu nelze vyvolat. To je sice pravda, ale užití (předvedení) tohoto již přítomného nadání již lze vyvolat či naopak potlačit. Mám-li už jednou nadání na nějakou práci, přičemž však práce pro mne nepředstavuje zábavu, tak bude rozhodující, zda budu mít motivaci toto již existující nadání, IQ a genetickou výbavu vůbec používat (předvést). Bez nějaké formy odměny tuto motivaci mít nebudu. Podobné je to u štěstí, protože bez náležité motivace nebudu štěstí aktivně vyhledávat, nepůjdu mu, jak se říká naproti. Stejně jako v případě hledání vhodného pracovního zařazení a vhodných spolupracovníků, vylepšování nástrojů apod. Prostě existují tři stavy, v kterých se jednotlivec může nacházet. Na příkladu nadání jsou to tyto: nemám nadání; mám nadání, ale neužívám (nepředvádím) ho a mám nadání a užívám ho. Nejde tedy pouze o dva stavy: mám nadání a nemám nadání.

Na věc se dá podívat i jiným způsobem stejná hodinová sazba, která se bude o trochu lišit z důvodu vynaloženého úsilí (viz shrnutí výše) a různá diskontovaná mezní hodnota produktu - tj. to jak si druhí cení budoucí přínos produkce daného člověka, čili jak moc jim člověk uspokojuje jejich potřeby - daná genetickou výbavou, talentem (nadáním), IQ, nadprůměrnou kvalifikací, štěstím, dobrými nástroji a podobně, logicky způsobí, že někteří lidé budou vzhledem ke své diskontované mezní produktivitě danou hodinovou sazbou podhodnoceni a tedy je nebude nic motivovat k tomu, aby tuto produktivitu předváděli a udržovali si ji (u nástrojů, aby je udržovali a vylepšovali), pakliže pro ně představuje práce námahu a ztrátu volného času a pohodlí, což pro většinu lidí představuje. Motivace bude přesně opačná a bude tlačit tyto pracující k menší produktivitě. Jiní lidé, byť třeba i průměrně či nadprůměrně usilovně pracující, budou hodinovou sazbou vzhledem ke své diskontované mezní produktivitě nadhodnoceni a budou tedy za svoji nižší produktivitu odměněni. Nic je tedy nebude nutit (pokud práce není pro ně zábavou) k tomu, aby svou produktivitu zvyšovali, a zůstanou tedy na své stávající úrovni. Alespoň do té míry, do které jim nebude hrozit vyloučení z dané rady a následné skončení na svého druhu sociálních dávkách. Jak jsem již zmínil, tak autor předpokládá i: "...výrazný posun ve prospěch spotřeby na základě potřeb." [16]. Jinde Albert píše, že: "Nikdo by neměl dosahovat horentních příjmů a stejně tak by nikdo neměl dostávat víc než jen odměnu za vynaložené úsilí a oběti. Pokud pracovat nemůže, pak by odměna měla odpovídat potřebám. Příjem by nikdy neměl být ve vztahu k vlastnictví výrobních prostředků." [17]. Tím se Partekon nebude lišit od současného systému kapitalisticko-socialistického. Kde část lidí, která preferuje více volný čas před větším příjmem a spotřebou bude raději pobírat odměnu odpovídající potřebám namísto toho, aby se podílela na výrobě a poskytování produktů ostatním. Výsledkem je opět nižší produkce, byť to bude (dle míry a způsobu nastavení odměny) podobné v tomto ohledu jako dnes. Navíc v Partekonu nebude zřejmě možné se cenově podbízet a kompenzovat tak své nevýhody nižšími náklady na pracovní sílu - to by byla totiž již konkurence a narušovalo by to stejnou hodinovou sazbu za práci - bude tedy existovat zřejmě (v knize se to v podstatě neřeší) určitá míra nedobrovolné nezaměstnanosti. Stěží na tom něco mění rozložení nepříjemných povinností mezi více lidí [18]. Tím se totiž nepříjemné povinnosti jen přerozdělí, ale jejich celkové množství v ekonomice se nijak nesníží. Navíc zmizí specialisté na nepříjemné povinnosti.

Nutné je ještě zdůraznit, že Partekon vlastně odděluje odměňování od samotné pracovní činnosti a jednání.

Odcizuje odměnu od pracovního výkonu a jednání, ale to má dopad na motivace, a tím i na úroveň produkce ekonomiky. Tím se Partekoni neliší například od teorie socialistického centrálního plánování (praxe socialistického centrálního plánování zaváděla tzv. socialistickou soutěž mezi podniky, kolektivy a jednotlivci s odměnami, pochvalami a vyznamenáními). Přičemž platí, že výše produkce je dána systémem odměňování a není na něm nezávislá.

Extrémov a Průměrov a lidské schopnosti a produktivita

U některých fyzických lidských parametrů (výška, váha apod.) se dá mluvit, že existují poměrně malé rozdíly a odchylky od průměru zde budou malé. U jiných fyzických lidských parametrů (síla, lidské smysly apod.) se dá mluvit již o větších rozdílech a odchylky od průměru zde budou již větší. Vyvinutý svalovec pracující ve skladu může mít i desetkrát či dvacetkrát větší sílu než rachitický astmatik. U duševních vlastností (tyto vlastnosti ovlivňují i použití fyzických parametrů) jsou rozdíly mnohdy extrémní (byť měření IQ je (jen!) díky svému způsobu měření činí menšími). Rozdíl mezi mým přínosem světu hudby a mezi přínosem Mozartovým či Dvořákovým je mimořádně extrémní. Na trhu se bude odměňování mít tendenci přizpůsobovat diskontované mezní hodnotě produktu daného člověka. Tj. tomu jak si druhí cení přínos produkce člověka, jak moc jim člověk uspokojuje jejich potřeby. Čili W. A. Mozart nebo A. Dvořák si přijdou na větší odměnu než bych si přišel já, protože jejich diskontovaná mezní hodnota produktu je mnohem větší, čili lidi si jejich hudby mnohem více cení. Pokud odstraníme tržní odměnu, tak já sice třeba dostanu něco navíc, ale Mozart anebo Dvořák přijdou o mnohonásobně více. Já dostanu místo 10 jednotek odměny odměnu třeba ve výši 40 jednotek, ale třeba Mozart ztratí 960 jednotek odměny. To jistě bude mít vliv na motivaci lidí k produkování zboží a služeb pro ostatní občany. I kdybych já a jiní zvýšil svoji produkci hudebních skladeb, protože jsem třeba zrovna nebyl v optimálním zaměstnání, tak je jasné, že to nevykompenzuje Mozarta a případně i několik dalších „Mozartů“, kteří se ve společnosti také vyskytují a originálního Mozarta by mohli zastoupit. Partekoni vyprodukuje řadu hudebních kusů v ceně pár desítek jednotek, ale omezí produkci hudebních kusů v ceně stovek, tisícovek a miliónech jednotek. A to ještě nebereme v potaz to, že umělci jako Mozart či Dvořák by měli pracovat jako hudebníci jen pár hodin týdně, protože povinné komplexy pracovních činností je budou nutit pracovat třeba jako recepční či horníky anebo administrativní pracovníky [19]. Tím by byl dále jejich přínos a přínos jím podobných dále redukován a rozhodně by nebyl kompenzován průměrným či podprůměrným přínosem ostatních. Lidé by si místo Novosvětské symfonie či Figarovy svatby museli kupovat a poslouchat hudební díla odpovídající úrovni šumařů či demotivovaných hudebníků. Navíc Partekoni může hlasováním druhých o vás zabránit tomu, abyste se mohl pracovně vůbec věnovat hudbě či jiným aktivitám, kde lze zúročit extrémovské duševní schopnosti. Zbude vám tak, a to ještě prý možná, jen volný čas [20]. Slovo možná píše proto, že Partekoni může regulovat i materiální zdroje, které budete moci ve svém volném čase použít (viz dále.). Prostě některé lidské schopnosti se nenalézají v hájemství Průměrova, ale jsou v hájemství Extrémova. Jistě třeba práce na výrobní lince nemusí vůbec takovými extrémny trpět, ale už v řízení, organizaci a inovaci takové výrobní linky lze uplatnit extrémovské duševní schopnosti.

M. Albert se snaží zachránit svoji odměňovací teorii tvrzením, že spousta lidí se domnívá, že úsilí vyvolají zaručeně jen velké rozdíly v příjmech: "Předpokládat ale, že lidi dokáže motivovat pouze hromadění neúměrných příležitostí ke spotřebě, je nejenom neopodstatněné, ale i klamné." Podle něj: "Běžní lidé většinou usilovně pracují za skromný plat a žádné přemrštěné spotřebě se neoddávají. Takže je poměrně snadné je k úsilí a obětem přimět - a dokonce k větším, než jaké by museli snášet, a ze zcela jiných důvodů, než je touha po nezměrném osobním bohatství. Třeba členové rodiny se pro sebe vzájemně obětují, aniž by jen pomysleli na materiální výhody. Vlastenci umírají za svobodu své země. Existují dostatečné důvody domnívat se, že normální lidé zpravidla touží po bohatství jakožto prostředku k dosažení něčeho jiného, například ekonomické jistoty, pohodlí, předmětu sloužících k tomu, aby se mohli věnovat svým zálibám, společenského uznání, respektu, postavení nebo moci. Budou-li lidé v Partekoni mít ekonomickou jistotu zabezpečenu, nebude třeba hromadit majetek ve strachu z budoucnosti." [21]. Předně je nutné uvést, že pro některé lidi bude příklad B. Gatese, St. Jobse, K. Gotta nebo S. Dalího jistou motivací se těmito lidem přiblížit, ne však nutně dosáhnout jejich úrovně. V tomto směru Partekoni tedy motivaci skutečně omezuje, byť ne třeba o mnoho. Za druhé tato motivace však není nutná, protože lidé se mohou snažit a snažit se pouze zlepšit jen svoji současnou pozici a uspokojit svoje potřeby, a to i potřeby jdoucí za pouhou potřebu nějaké ekonomické jistoty, kterou Partekoni (tj. za třetí) navíc nemusí vůbec zaručit, protože moje

plánovaná spotřeba může být třeba hlasováním omezena či změněna, což uvidíme níže v příkladu o Tariquovi a Lýdii. Koneckonců jak souvisí pohodlí, předmět sloužící k tomu, abych se mohl věnovat svým zálibám, společenské uznání a respekt s ekonomickou jistotou (u postavení a moci (v širším významu) to platí od určitého rozsahu také)? Jde zde o věci, které jdou za ekonomickou jistotu. Přičemž nemusí jít vůbec o jejich horentní spotřebu. Ale i možnost získat tyto věci k nějaké slušné nehorentní spotřebě či jen pouhá možnost zvýšení spotřeby a zlepšení své současné situace lidi motivuje k tomu, aby vydělávaly peníze, čili aby nabízeli zboží a služby jiným. Konečně i členové v rodině často spoléhají na reciprocitu ohledně svých obětí. O kousek dál Albert píše o umělcích, že: "Jediné, co partekon zakazuje, je platit majlant superhvězdám. Namísto toho nabízí společenské uznání a tím zamezuje znesvěcení hodnot, jichž si tolik cení." [22]. Význam uznání a dodejme i prestiže, jistě není možné podceňovat. Má to však jeden háček, věc nestojí tak, že by kapitalismus nabízel jen kopu peněz a Partekon uznání a prestiž. Věc se má tak, že kapitalismus nabízí kopu peněz a k tomu i často navrhc uznání a prestiž, zatímco Partekon nabízí jen to uznání a prestiž. Čili opět zde bude motivace občanů tvořit hodnoty pro druhé menší než v případě nenáviděného kapitalismu. To se, ale odrazí i na příjmu drobného a slabého kopáče či dělníka v nepředstavitelném hluku montážní linky, který riskuje život a zdraví a snáší nudu i nedůstojné zacházení. Zbyde na ně méně produkce zdatného kopáče, méně lékařských služeb, potravin, hudební produkce, dopravy apod. Vždyť Albert sám výše uvedl, že nikdo by neměl požadovat větší podíl jenom proto, že náhodou vyrábí věci, které jsou výše ceněné [23].

V závěru své knihy autor poněkud kapituje, když píše, že úsilí pracovníků budou posuzovat jeho kolegové, kteří mají zájem zajistit, aby lidé, s nimiž pracují, plně využívali svůj potenciál. "Nikdo nemůže projevít nadání nebo využít nejmodernějších nástrojů či vzdělání bez určitého úsilí. Pobídka k jeho vynaložení je tedy zároveň pobídkou k jejich předvedení, i když není tak velká jako odměna za výsledek." [24]. Zájem kolegů může být zajisté i jiný – například zbavit se neoblíbené práce (viz morální hazard dále). Dodejme, že vynaložení a předvedení jsou dvě odlišné věci, které jsme již výše probírali v souvislosti s odměňováním a motivací.

Dodatek k umělcům

Poněkud směšné je Albertovo tvrzení, že umělci (a jiní) si budou svého nadání vědomi a rozhodnou se i tak pro umění: "Rozhodne se snad budoucí Mozart nebo Einstein vědomý si svého potenciálu, že se stane inženýrem nebo houslistou namísto skladatelem a fyzikem?" [25]. Směšné je to proto, že v Partekonu se budou tito díky vyváženým komplexům pracovních činností nuceni věnovat jen část své pracovní doby skládání, fyzice a tak dále [26]. Viz výše. Tudiž jim zbude poměrně málo času na činnost, v které by mohli vyniknout, i když se pro ni nakonec rozhodnou. Navíc Albert ignoruje fakt, že i taková povolání mají své náklady. Co třeba tréma při vystoupení, co psaní nudných pojednání o fyzice, které si přečte jen úzký okruh lidí. Co nutnost hodně cestovat za vystoupeními či přednáškovou činností. Co menší možnost v době takovéto práce věnovat se více vlastní rodině. Co obtěžování šílenými fanoušky apod. A Dvořák nebo L. Janáček se životem hudebníků a skladatelů zpočátku těžko prokousávali a mohli skončit jako živnostníci či dělníci, kteří jako doplněk hrají a skládají pro lokální kapely. V Partekonu bude také tréma, nudné psaní pojednání o fyzice, šílení fanoušci, ale k tomu také třeba nudná práce recepčního nebo administrativního pracovníka či dokonce práce v hornictví. A to proto, že je nutné vyvážit pracovní činnosti tak, aby tvořily vyvážené komplexy pracovních činností, které budou spravedlivě vyvažovat nudné, rutinní a nebezpečné práce, ale odstraní prý i třídy a umožní prosadit účast na řízení a rozhodování o sobě samém atd. [27]. Notabene člověk si nemůže být mnohdy vědom svého potenciálu, pokud ho pořádně nejprve nevyzkouší. Zkusit si rok či pár let někde hrát, skládat anebo psát může být někdy nejlepší cestou poznat, co v člověku je. V Partekonu se bude rok skládání hudby a hraní, díky komplexům pracovních činností, rovnat několika letům práce v nějakém komplexu, jehož součástí je i pár hodin skládání hudby a hraní týdně. Je nutné dodat, že umělci, ať už jsou to hudebníci, spisovatelé a tak dále jsou velmi často levicově orientovaní a tedy v tomto bodě Partekon od sebe odhání své přední podporovatele. To o něco snižuje jeho schopnost být někdy zaveden.

Vzdělání

Rovněž o vzdělávání M. Albert soudí, že kdybychom měli všeobecný veřejný vzdělávací systém (veřejně

placený), spočívala by osobní oběť studenta pouze v nepohodlí zažívaném během doby strávené ve škole. "Problém s ospravedlněním typu "musel jsem tak dlouho chodit do školy" je problém "doktor versus popelář". I kdyby náhodou pracoval více hodin než většina jiných pracovníků, nemohlo by být spravedlivé platit neurochirurgovi desetkrát více než popeláři, který v nepříjemných podmínkách odpracuje čtyřicet nebo padesát hodin týdně. Přestože je studium lékařství nákladné, určitě by kompenzace této dočasné osobní oběti představovala mnohem méně než celoživotně podstatně vyšší příjmy, i kdyby bylo za stejnou dobu více vysilující a těžší než svážen odpadky (což je absurdní tvrzení)." [28]. Podobně viz i strana 187: "...vzdělání se uskutečňuje zpravidla na veřejné a nikoli soukromé náklady, takže není třeba zvláštní odměny, aby lidé o vzdělání usilovali." [29]. Autor zde přehlíží ten fakt, že vzdělávání má nějaké náklady obětované příležitosti. Těmito náklady je ztráta ušlého příjmu. Mám-li studovat, tak mne to bude stát nějaký čas, během kterého nic nevzdělávám anebo dostávám jen nějaké stipendium (nějaké stipendium by bylo jak se zdá i v Partekonu). Pokud pak nastoupím do práce, kde dostanu stejně jako ti, co nestudovali a neobtěžovali dočasně svůj příjem, tak prostě studovat nepůjdu (nestuduji-li pro svůj koníček či kvůli prodloužení mládí). Jistě někdo namítne, že se tak někdy děje i dnes, zvláště pokud se člověk zmýlí v oboru studia, které nakonec není na trhu tak poptáváno, ale to na tom málo, co mění, protože člověk odhaduje, co mu studium do budoucna přinese, čili nepočítá většinou se 100 % ani třeba 90 % úspěchem, protože to není možné ani zajistit, ale počítá třeba jen s polovičním úspěchem, a i toto procento může být pro některé dostatečné k tomu, aby šli do vzdělávání a někteří z nich i uspějí (faktem je, že třeba průměrný vysokoškolák má vyšší plat, než středoškolák apod.). V Partekonu bude snaha se vzdělávat tedy potlačena, protože nebude motivována.

Situace by byla zvláště markantní, pokud by za toto vzdělávání museli studenti platit, to ale Albert nepředpokládá u školního vzdělávání, a tak to zde nebudeme rozebírat, byť tomu třeba v anglosaském světě dosud někdy tak je. Avšak toto se netýká mimoškolního vzdělávání! Lidé se nevzdělávají přece jen ve škole, ale i samo-vzděláváním, ve své vlastní rodině, spolcích, skupinách, čtením, zábavami, užíváním PC, prací apod. Všechny tyto aktivity budou stát i v Partekonu nějaký čas a případně i nějaké náklady ve formě individuální spotřeby. Avšak tyto vynaložené náklady nebudou náležitě odměněny. Proto vyjma situace, kdy se vzděláváme kvůli vlastním koníčkům nebo prodloužení mládí, se nevyplatí je podstupovat. Partekon tak podvazuje tyto typy vzdělávání, což opět bude mít důsledky na výši budoucí produkce. Dodejme ještě, že Albert taktéž zapomíná, že platy doktorů ovlivňují restriktce nastavené veřejným tj. socialistickým sektorem. Je otázkou, zda je Partekon proti uvalování restrikcí odolný? Dle mého není.

Dědictví

Albert více méně odmítá i to, že by ten, kdo pracoval delší čas a více usilovněji, mohl svůj takto získaný majetek odkázat svým dědicům. Lidem by toto právo mělo být odepráno [30]. To snižuje motivaci lidí pracovat, protože nemohou svým majetkem zajistit své potomky či jiné dědice, což je jedním z motivů pro získávání majetku. Tato nižší motivace se opět projeví na konečném výstupu ekonomiky. Samozřejmě to také podvazuje svobodu rozhodování občanů o sobě sama. Maximálně mohou místo odkázání majetku více spotřebovávat. Faktem však je, že opatření bránící dědění majetku bude snadné obejít - například darováním majetku za života. Pokud by chtěl někdo tomuto bránit, musel by omezovat práva občanů ještě více, než jen omezovat právo na dědictví.

Další redukce motivace pracujících a Partekon jako třídní systém

Dalším problémem, který redukuje v Partekonu motivaci pracujících a i jejich pracovní úsilí a strávenou pracovní dobu je ten fakt, že ti občané, kteří pracují déle a usilovněji nemusí za svou námahu nutně dostat to, co chtějí. To plyne z autorem uváděného příkladu na straně 261, kde je uveden příklad individuální spotřeby uživatele Tariqa, který tím, že stanovuje (předem!) svou celkovou individuální spotřebu jasně vyjadřuje, jakou průměrnou spotřebu považuje pro všechny členy společnosti za rozumnou. Navíc zde okres, v kterém Tariq bydlí, díky nadprůměrně kolektivní spotřebě omezuje (individuální) spotřebu svých obyvatel [31]. A dále alespoň z toho, že Albert předpokládá posun spotřeby ve prospěch kolektivní spotřeby vlivem kolektivní spotřeby zdarma (zdravotnictví či veřejná zeleň a tak podobně), což bude redukovat individuální spotřebu. Autor zde píše, že: „Za bezplatné zboží v zásadě platí všichni stejně (omezením dostupnosti jiných produktů) bez ohledu na to, zda se na jejich spotřebě přímo podílejí.“ [32]. Čili něco

zaplatíte, ale vám to k užítku nakonec není. Ještě jasněji to plyne z případu Lydie: "Když si Lydia stanovuje osobní spotřebu, bere v úvahu i kolektivní požadavky. S pomocí informací z alokačních postupů zvažuje rovněž důsledky svých požadavků pro pracující. Kromě toho, že může vědomě ovlivnit a vzít v úvahu kolektivní rozhodnutí, je zasvěcena také do všeobecné povahy spotřebních požadavků ostatních členů společenství. Pokud jí některé z nich připadají nebezpečné či jinak asociální, má možnost je na plánovacích poradách zpochybnit. Totéž může udělat, kdykoli je zřejmé, že si někdo navrhl vyšší spotřebu, než kolik představuje jeho spravedlivý podíl, nebo je-li něčí požadavek takové povahy, že se (ona nebo někdo jiný) obává, že to může škodit danému spotřebiteli nebo společenství jako celku. Totéž platí i o Lýdiiných požadavcích. I ty se dostanou na přetřes, přestože nikdo neví, kdo o co žádá, protože se u ní v radě dohodli, že až na absolutně nezbytné případy zůstanou požadavky na spotřebu anonymní." Podobně ze strany 309 plyne, že se mají projednávat názory sousedů na požadovanou spotřebu. Jinde je to uvedeno ještě jasněji: "...partekon přijímá to opatření, že členové spotřební rady mohou kolektivně posuzovat individuální objednávky na spotřebu, vyjadřovat nelibost nad těmi, s nimiž se pojí hrubě nepříznivé externí důsledky, usilovat o nápravu, která si může vyžádat dodatečné výdaje, a v extrémních případech dokonce zabránit jejich vyřízení." [33].

Takže vaše výsledná individuální spotřeba (včetně vašeho dílu kolektivní spotřeby) může být redukována. Místo toho, abyste si za námahou získané věci pořídili to, co chcete tím, že jednoduše navštívíte bez nějakého velkého předběžného rozvažování nějaký obchod, tak čelíte v Partekonu nejistotě, zda vám třeba nebude dle hlasování v okrese přidělena individuální a/nebo kolektivní spotřeba, o kterou stojíte méně. Něco za větší úsilí musíte dostat, jinak by nebyla zaručena partekonovská spravedlnost, ale nemusíte dostat přesně či ani zhruba to, co zrovna chcete. To snižuje pravděpodobnost dosažení (vybrání si) odměny a tedy i motivaci. V tomto tedy čelíte nejistotě a dále i možným důsledkům politikaření. Pochopitelně tomuto problému bude čelit i ten, kdo má spotřebu průměrnou či podprůměrnou a nepodaří se mu prosadit na lokální či okresní úrovni se svými návrhy. Jistě jistá omezení na spotřebu máme i dnes. Jistá omezení by byla i na svobodném trhu, ale rozporovat tuto spotřebu zde je možné, za předpokladu presumpce nevinny, u soudního dvora.

Ostatně to, že v Partekonu má svoboda jednotlivce malý význam dokládá sám Albert i jinde, když píše, že: „Partekon lidské možnosti rozšiřuje. Vylučuje, že by se člověk mohl stát námezdním otrokem, měl nevyváženou pracovní náplň a při rozhodování disponoval neodpovídajícím vlivem. Vytváří tak kontext vhodný pro nejsvobodnější a nejúplnější rozvíjení lidského potenciálu a tužeb. Jediným omezujícím prvkem je požadavek, aby ostatní měli stejnou škálu možností.“ [34]. Poslední věta je zvláště důležitá. Partekon také vytváří dvě partekonské třídy občanů, ty kterým požadavek stejných škál možností anebo to, že jejich hlasy většinou vyhrají, vyhovuje, a kteří Partekon udržují vlivem většiny hlasů vchodu, a kteří tvoří v podstatě panskou vrstvu. A na druhé straně jsou ti, co odmítají tento požadavek na stejnou škálu možností anebo ti kteří jsou trvale nebo převážně přehlasovanými menšinami a jejichž hlasy při hlasování propadli, ti v Partekonu tvoří utiskovanou třídu poddaných. Jde vlastně o svobodu těch prvních útočit na ty druhé, jistou formu zvráceného vnímání významu svobody. To plyne také už z toho, že Albert předpokládá posun spotřeby ve prospěch kolektivní spotřeby vlivem kolektivní spotřeby zdarma (zdravotnictví či veřejná zeleň a tak podobně), což bude redukovat ještě dále individuální spotřebu. Autor zde píše, že: „Za bezplatné zboží v zásadě platí všichni stejně (omezením dostupnosti jiných produktů) bez ohledu na to, zda se na jejich spotřebě přímo podílejí.“ [35]. Čili něco zaplatíte, ale vám to k užítku nakonec není.

Navíc na trhu platí, že pokud máte po nějakém produktu vysokou míru intenzity potřeb, tak můžete nabídnout vyšší odměnu prodávajícímu (třeba nadšený sběratel bankovek tak může klidně přelátit bohatšího člověka s nižší mírou nadšení). V Partekonu máte jen jeden hlas, i když někdy vám případně může být přiděleno silnější hlasovací právo (třeba právo veta-konsensus anebo váš hlas může mít větší váhu), ovšem opět po vzájemné dohodě s ostatními. A mimochodem nutnost dosažení konsensu znamená propadnutí hlasů jiných, pokud svoje veto uplatníte.

Další problémem je to, že dle Alberta: "...partekon pracující "hmotně" stimuluje, chcete-li to tak nazvat, aby zaváděli novinky zkvalitňující život. Znamená to, že jsou motivováni ke změnám zvyšujícím společenské přínosy toho, co vyrábějí, popřípadě snižujícím společenské náklady na vstupy. Vše, co posunuje poměr společenských přínosů a nákladů směrem vzhůru, totiž usnadňuje získat souhlas s návrhem na snížení

vynakládaného úsilí či obětí z jejich strany. Pomocí úprav lze odstranit dočasně získané a místně omezené výhody. Jakmile se inovace rozšíří do ostatních podniků, změní se indikativní ceny, dojde k novému vyvážení komplexů pracovních činností napříč podniky a odvětvími a veškeré společenské přínosy daného objevu se rovnoměrně rozloží na všechny pracující a spotřebitele." [36]. Jinými slovy vymyslíte-li jako pracující nějakou inovaci, tak vám zůstanou duševní náklady a ztráta času a případně některé fyzické náklady (nástroje apod.) na tuto inovaci, ale přínos bude čerpat společnost jako celek. Na vás tak zbyde nepatrná část toho, co jste vymysleli. Přijdete i o dočasné výhody, protože například, když vymyslíte něco, co v oboru, v kterém pracujete, usnadňuje práci tak, že se tato práce stává snazší, tak je nutné komplexy pracovních činností nově vyvážit, protože by průměr náročnosti vašich pracovních činností byl nyní méně náročný než průměry náročnosti pracovních činností jiných občanů, čili tuto vaši práci budete nově vykonávat menší počet hodin! To je vskutku motivující odměna. Odhlížíme od toho, že na trzích je možnost novou inovaci prodat třeba zaměstnavateli či jiným podnikatelům, či založit vlastní byznys a vydělat tak peníze. Toto funguje i opačně, například pokud se ve vaší podnikové radě budete všichni či většina (domluvíte se) snažit tak špatně, že to zhorší vaše pracovní podmínky, tak de facto jste za to odměněni přechodem na méně náročná zaměstnání. Vaše odměna se díky snaze o vyváženost komplexů pracovních činností nebude prakticky měnit, ale vy se spolu s kolegy dočkáte méně namáhavé a méně nepříjemné práce. Tím nám však vzniká významný morální hazard.

Odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků a alokace výrobních prostředků

S výše zmíněným se pojí i fakt, že odměňování má být podle Alberta dle vynaloženého úsilí a obětí (dle času stráveného prací a intenzity práce) a nikoli podle skutečné hodnoty jejich výstupů. Přičemž ale zároveň jde o to, aby se dala využít skutečná hodnota výstupů při rozhodování, kolik práce je třeba na různé úkoly vyčlenit: "Nebudete například chtít něco více zhodnotit a vložit do toho více zdrojů jenom proto, že výroba takové věci vyžaduje více úsilí. Místo toho budete chtít něčeho vyrobit více, jen pokud budete mít záruku, že daný výrobek bude lidem skutečně stát za to." [37]. Tomuto se budeme věnovat někdy později, můžeme však říci, že ono ohodnocení bude v Partekonu prováděno pomocí různého hlasování a dohod mezi radami pracujících a radami spotřebitelů. Každopádně zde jde o to lidi hodnotit jen dle vynaloženého času na práci a intenzity práce. Čili hodinová výplata se ve všech oborech a u všech pracujících nemění. Anebo se mění o něco jen díky jiné intenzitě práce, což výše právě bylo probíráno.

Přirozeně v Partekonu má být soukromé vlastnictví výrobních prostředků zrušeno, tím bude odstraněna úloha kapitaistů i s jejich nepřiměřeným bohatstvím a mocí [38]. Pokud by se tomu tak nestalo, tak lidé, kteří mají výrobní prostředky (též výrobní faktory) ve svém vlastnictví je buď přesunou do oblastí, kde Partekon nepůsobí anebo je nebudou nadále používat k dosahování výdělků a uspokojování potřeb a nechají je nečinné. Důvodem je ten fakt, že v Partekonu nemohou tento majetek nyní použít k vydělávání peněz. Prostě do kuchyně za účelem uvaření guláše se výše uvedený člověk A ani se svým majetkem nedostaví. Tento majetek tedy musí být (zajisté někdy násilně) jeho vlastníčkům odňat. K tomuto a výše uvedenému příkladu s gulášem je nutné dodat to, napsal N. N. Taleb, stručně: takovéto teorie preferenčního napojení nepočítají s tím, že vítěze vytlačí někdo nový. Teorie vycházející z marxistického přesvědčení tvrdili, že nástroje vykořisťování samy sebe posilují, že silní budou ještě silnější, zároveň se však stačilo rozhlédnout kolem sebe, aby člověk spatřil, jak tito obři padají jako mouchy, z 500 amerických největších firem z roku 1957 dle přehledu konzultantské firmy Standard and Poors jich o 40 let později patřilo do téže skupiny 74 (tj. ve státě, který byl v té době bez vlivu válek či politických a revolučních zvrátů), jen pár se vytratilo ze scény vlivem fúzí, postavení ostatních se oslabilo nebo přímo zkrachovaly [39].

Odstranění soukromého vlastnictví výrobních prostředků má samozřejmě stejné dopady na motivaci jako výše uvedené skutečnosti. Výše uvedené využívání mimořádné genetické výbavy, talentu (nadání), IQ, nadprůměrné kvalifikace, či jen štěstí nebo dobrých nástrojů (ty už jsou však de facto také soukromě vlastněnými drobnými výrobními prostředky) a podobně, znamená právě možnost svým jednáním získat majetek, čili možnost získat nějaký zisk. Tedy podobně jako využití stávajícího majetku výrobních prostředků. Je proto jen logické, že Partekon se snaží lidi demotivovat od jednání, které by mohl (ne nutně muselo) vést k akumulaci majetku (nejen) výrobních prostředků a jeho využívání. Jde o dvě strany téže mince. Využívám mimořádné genetické výbavy, talentu (nadání), IQ, nadprůměrné kvalifikace, štěstí, dobrých nástrojů a podobně k rozšiřování svého majetku podobně jako využívám k témuž již mého

stávajícího majetku výrobních prostředků. Jinými slovy pomocí tohoto majetku získávám další výrobní prostředky, které pak mohu proměnit na spotřební zboží a služby anebo získávám rovnou spotřební zboží a služby [40]. Pokud je to však zakázané, tak tato skutečnost má vliv na možnost provozovat ekonomickou kalkulaci: Maximalizace zisku znamená rozšiřování soukromého vlastnictví. A podnikatelské jednání znamená možnost (ne přímo nutnost) dosažení zisku – tj. možnost rozšíření soukromého vlastnictví dané osoby, a to finálně na úrovni spotřeby ať už ve formě fyzických anebo duševních statků (třeba volný čas, klid apod.). Samozřejmě pro dosažení zisku je nutné zakoupit a pronajmout služby výrobních faktorů, kterými jsou půda (včetně surovin), práce (tu lze jen pronajmout) a kapitálové statky (stroje, nástroje, zařízení, polotovary apod.), a pak je nutné prodat výsledný produkt (myšlen produkt zahrnující i pouhé zprostředkování prodeje či služby) procesu jednání. To znamená, že výrobní faktory je nutné mít v soukromém vlastnictví anebo alespoň je nutné je mít pronajaté od jiných soukromých vlastníků. Čili zdrojem ekonomické kalkulace je v tomto ohledu soukromé vlastnictví. Stručně řečeno, to že podnikatelé budou jednat je tedy motivováno možným dosažením zisku a rozšířením jejich soukromého vlastnictví. To, že něco užitečného mohou získat, a pak využívat dle svých představ a ke svému prospěchu je zde výrazným motivem k podnikatelskému jednání. K tomu ekonom I. Kirzner uvádí jednu důležitou zajímavost: „Na tento zisk si může dělat nárok jeho objevitel z toho titulu, že jej „vytvořil“ tím, že mu dal jistým způsobem vzniknout z ničeho.“ Stal se objevitelem ziskové příležitosti [41].

Podnikatelské jednání

Celé to funguje takto: „Je nutné si nejprve uvědomit, že v každé skutečné a živoucí ekonomice je každý její účastník vždy podnikatelem a spekulantem. I. Kirzner ve své knize „Jak fungují trhy“ píše, že v ekonomice: „Neustále vznikají nové příčiny nerovnováhy a příčiny cenových rozdílů. Zároveň ale tyto nerovnováhy dávají nepřetržitě vznikat silám, které mají tendenci objevovat takto vytvářené ziskové příležitosti. Tendence k vytvoření jediné ceny je neustále narušována – ale nepřetržitě obnovována.“ Čili výše zmíněná tendence ekonomiky k rovnováze je trvale narušována a ekonomika díky tomu rovnováhy nedosahuje, pouze má tendenci k ní směřovat. To je důležitý poznatek, který je nutno mít na paměti. Takové podmínky umožňují vznik jednání, protože: „Svět nerovnováhy... nabízí prostor pro podnikatelské objevování a následně prostor pro skutečnou změnu.“ Podnikatelské jednání ve formě podnikatelské ostražitosti je to, co vede k rozpoznávání ziskových příležitostí a jejich využití. Detailnější pohled na to jak tento proces funguje, obohacený o popis přenosů informací, najedeme v knize „Teorie dynamické efektivity“. Její autor Jesús Huerta de Soto zde píše, že: „Každý podnikatelský akt s sebou nese vytvoření nových informací ex nihilo. Tvorba těchto informací probíhá v mysli konkrétní osoby...“. Dále stručně parafrázováno: když si řekneme C uvědomí, že nastala situace, kdy je nějaký výrobní faktor ve společnosti neprávem podceněn a prodá tento výrobní faktor (zdroj) například osobě A poté co ho koupil od osoby B, tak dojde k tvorbě nových informací nejen v mysli osoby C, ale i osob A a B. „A si tak uvědomí, že zdroj, který mu chyběl a který potřebuje k dosažení svého cíle, lze získat v jiné oblasti trhu v mnohem větším množství, než očekával, a že proto nyní může bez problému realizovat činnost, ke které v důsledku nedostatku příslušného zdroje nemohl přikročit dříve. B si zase uvědomí, že zdroj, který v takovém nadbytku vlastní a kterému nepřikládal žádný význam, je velmi žádan a vyhledáván jinými lidmi, a že ho proto může za dobrou cenu prodávat. Část této nové praktické informace, která se zrodila v mysli C, tedy že může podnikat, a která se později objeví i v myslích A a B, se navíc ve velmi stručné formě promítá v řadě cen nebo historických směnných kurzů...“ Čili: „Tvorba informací v podnikání předpokládá, že současně rovněž dojde k předávání těchto informací na trhu.“. Vedle předání informací mezi přímými aktéry se dále informace šíří prostřednictvím jednotlivých cen (dodejme, že jde zejména o změny cen), které jsou velmi účinným systémem přenosu, neb předávají velmi levně velké množství informací ostatním. Konečně je důležité, že díky podnikatelským činům se lidé učí postupovat ve vzájemné součinnosti a že se učí tím nejlepším možným způsobem – tj. aniž by si uvědomovali, že se učí. Učí se dobrovolně. Huerta de Soto pak uzavírá, že ekonomickou kalkulaci umožňují právě ty informace, které byly vytvořeny v procesu podnikání. „Jinými slovy, bez praktického podnikání nemohou informace, které jednotliví aktéři potřebují k tomu, aby si spočítali či náležitě odhadli hodnotu jednotlivých možných kroků, vzniknout. Proto bez podnikání není možné provádět ekonomickou kalkulaci.“ Přičemž dle I. Kirznera je důležitá neomezená svoboda vstupu podnikatelů na všechny části trhu. Neomezená ve smyslu neexistence privilegií, které tomuto vstupu brání. Za pozornost zde stojí i slovo odhadli! Podnikatelské jednání je také o odhadování budoucích situací na basi současných cen.“ [42]. Dodejme, že odhadování znamená i možnost, že se člověk může zmylit. Je celkem málo doceněné, že se postupuje při podnikání, a tím pádem

uspokojování lidských potřeb, mimo jiné i metodou pokusu a omylu.

Případný zisk je tak mimo jiné i odměnou za činnost podnikatele a za podstupování nejistoty. Dle teorií M. Alberta si však podnikatel pouhým objevením ziskové příležitosti nic nezasloužil a neměl by být odměněn. Skutečně někdy si stačí jen pouze něco uvědomit či krátce promyslet, a v takových případech nejde ani moc o námahu (jindy to však může být namáhavé, i když nejspíše špatně měřitelné). Odměna by tedy v Partekonu neměla přijít. To však znamená, že podnikatelé nebudou mít motivaci objevovat ziskové příležitosti a tedy uspokojovat přání jednajících spotřebitelů (viz příklad s gulášem výše). Albert píše k problému inovací, že: "Partekon neodměňuje ty, jimž se povedlo přijít na něco užitečného, podstatně větším nárokem na spotřebu než jiné, kteří se v práci obětovali stejně, nic nového však neobjevili." [43]. Je zřejmé, že se to dá vztáhnout i na to, co říká Kirzner, byť nejde nutně přímo o inovace (inovace vidím jako podmnožinu podnikatelského jednání). Podnikatelské jednání nebude v Partekonu nijak odměňováno a tudíž se mu lidé budou méně věnovat, což má dopad na produktivitu a tedy i rozsah výroby.

Soukromé vlastnictví a najímání (od majitelů) výrobních faktorů je jedním ze dvou zdrojů ekonomické kalkulace, které nenajdeme v socialismu (veřejném vlastnictví výrobních faktorů). Jde o soukromé vlastnictví patřící pracujícím, živnostníkům, majitelům družstev a obchodních společností a tak dále. Pakliže tedy není povoleno legálně vlastnit výrobní faktory (vyjma práce pracujících a nástrojů), například postavením takového vlastnictví mimo zákon či zabavením výrobních faktorů ve prospěch veřejných organizací (stát, obce, státní podniky či nucená družstva apod.), tak vzniká problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu (za intervencionismu dojde vlivem omezení soukromé vlastnictví výrobních faktorů k deformaci ekonomické kalkulace a jejímu omezení, ne však úplnému zrušení). Pak správně řečeno problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu je problémem, který odvozen od problému nemožnosti soukromě vlastnit a najímat výrobními faktory. Partekon tedy bude trpět také problémem nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu.

Albert není k problému alokace slepý, ale místo alokace výrobních faktorů dané ekonomickou kalkulací, která je založena na soukromém vlastnictví a jednání podnikatelů, nabízí alokaci založenou na těžkopádném diskutování a hlasování. K tomu vede už jen to, že: "Partekon uznává, že ekonomická rozhodnutí týkající se spotřeby i výroby ovlivňují nejenom bezprostředního spotřebitele nebo výrobce. Tvrdí rovněž že lidé zasažení určitým rozhodnutím, by na ně měli mít odpovídající vliv." [44]. K tomu viz i výše před poznámkou [33]. Pokud tedy přestanete kupovat pečivo od jednoho pekaře, tak o tom bude v Partekonu rozhodovat vedle vás nejen ještě pekařská rada, ale i třeba její dodavatelé či jiní zákazníci apod. Těžkopádné diskutování a hlasování je založeno na názorech, dohadech a kompromisech ovlivněných prostou i racionální neznalostí (škola veřejné volby), racionální iracionalitou (B. Caplan), hlasovacím paradoxem (markýz de Condorcet), zájmovými skupinami a politikařením. A nikoliv na demonstrovaném jednání, kdy člověk to, že něco chce, vyjádří svým činem a jistou obětí a ne pouze na hubou řečených věcech, jejichž vyřčení stojí v daný okamžik málo. K tomu však jindy. Každopádně nutnost abolice soukromého vlastnictví a trhů (stejně jako nutnost práce ve vyvážených komplexích pracovních činností a odstranění dědictví) znamená jistou míru centralizace a také donucení, které Partekon předpokládá.

Shrnutí

Shrnutí je tedy poměrně jednoduché a zní, že Albertův Partekon, čili participativní ekonomika, významně redukuje motivaci lidí produkovat zboží a služby pro druhé a omezuje a znemožňuje i podnikatelské jednání. Tím se stává uspokojování lidských potřeb horším a nejistějším. Ekonomika postavená na Partekonu bude tedy chudší, než ekonomika postavená na volném trhu a soukromém vlastnictví a bude i chudší ve srovnání s toutéž ekonomikou vystavenou intervencím. Partekon také zavádí nové třídní dělení sestávající se ze dvou tříd, jedné vládnoucí pomocí demokratického hlasování a druhou poddanou třídu, jejíž hlasy většinou či zcela propadnou. I přes proklamované rozhodování sám o sobě ve skutečnosti Partekon svobodu jednotlivce porušuje. Partekon předpokládá při svém zavádění i použití jisté míry násilí. A mám problém s ekonomickou kalkulací.

II. (Ne)vyvážené komplexy pracovních činností

Komplexy pracovních činností

Partekon, čili participativní ekonomie, je spojena s tzv. vyváženými komplexy pracovních činností. Dle Alberta dnes: "Ne, všechny úkoly jsou stejně důležité. Jeden zaměstnanec vykonává pouze rutinní činnost, které mu otupují mysl i tělo, kdežto druhý má zajímavou práci, která s sebou nese nejenom řadu pravomocí, tříbí mu ducha a bystří pozornost, ale zároveň je zdrojem informací důležitých pro inteligentní rozhodování." [1]. Vzniká tak hierarchická dělba práce. Jestliže někteří zaměstnanci mají k dispozici neustále více informací a nesou v zaměstnání i větší odpovědnost, ovládnou na pracovišti rozhodování a v tom smyslu se stanou vládnoucí třídou koordinátorů. K tomu dojde i tehdy, i když budou fungovat v demokratických radách a k podniku nebudou mít žádný vlastnický vztah. Dle Alberta má Partekon na hierarchickou dělbu práce vytvářející třídní rozdíly protijed: "Jestliže každý den nebo každý týden po určitou dobu plníte mimořádně nepříjemný úkol ochuzený o veškeré pravomoci, pak byste po zbývající dobu měli pracovat na něčem příjemnějším a odpovědnějším. Lidé by zkrátka neměli vykonávat buď jen rutinní a nepříjemnou, nebo koncepční a odpovědnou práci. Všichni bychom místo toho měli dostávat vyváženou kombinaci úkolů." [2]. Přičemž krátkodobé exkurze do odlišných podmínek společensky podřadných anebo naopak, neznamenají nápravu dlouhodobé nerovnováhy v základních povinnostech. "Míníme tím, že každý dostane takovou množinu úkolů tvořících jeho pracovní náplň, aby jejich celkové důsledky byly z hlediska pravomocí v průměru stejné jako celkové důsledky všech ostatních povolání. Kdyby navíc někdo na jednom pracovišti vykonával pouze špičkovou práci a na druhém pouze rutinní, neodstranilo by to ani na jednom z nich hierarchické uspořádání. Potřebujeme vyvážit souhrny neboli komplexy pracovních činností tak, aby se vyrovnala atraktivita a pravomoci na všech pracovištích. Zároveň musíme zajistit, aby pracující dostali tak nakombinované úkoly, že bude dosaženo rovnováhy napříč všemi pracovišti. Toto a pouze toto povede k dělbě práce, která dá všem pracujícím rovnou příležitost účastnit se rozhodování a mít z jeho výsledků prospěch. Takto a pouze takto dosáhneme dělby práce, při níž proti sobě nestojí třída těch, kdo neustále úkolují, a těch, kdo jsou neustále úkolováni." [3].

Nabízí se otázka, co když někomu vyhovuje, že nemusí vykonávat koncepční a odpovědnou práci. Celá řada lidí nemá zájem přejímat větší míru odpovědnosti. V systému Partekonu budou ovšem nuceni se zaobírat i touto po ně nepříjemnou prací. Tím se dostáváme k jednomu důležitému bodu, a tímto bodem je ta skutečnost, že jednotlivci, ale i skupinky lidí hodnotí různé práce a jejich náročnost subjektivně a tedy i různě. Pro někoho bude jedna práce rutinní, a pro jiného ta stejná špičková. Jiný bude hodnotit jednu práci jako příjemnou a další ji bude hodnotit, jako nepříjemnou. Další člověk může mít na stejný typ práce různé názory podle životní situace nebo životní periody, v které se nalézá. Na trhu platí, že zaměstnanci v profesích, ve kterých hrozí více úrazů, nemocí, duševního vyčerpání, nepohodlí cest a podobně dostávají vyšší mzdy (aniž si toho musíme být přímo vůbec vědomi). Platí zde, že určité práce odrazují větší část pracovní síly, a tedy pracovní síla, která tyto práce je ochotna podstoupit si může díky nižší nabídce pracovní síly říci o větší odměnu. Jiné práce naopak lákají více pracovní síly, a tedy pracovní síla, která tyto práce je ochotna podstoupit si může díky vyšší nabídce pracovní síly říci jen o menší odměnu. Toho si všiml velikán ekonomie A. Smith, když tvrdil, že: „Mzdy pracujících kolísají s lehkostí nebo obtížností práce, její čistotou nebo špinavostí, s vážeností nebo nevážeností daného zaměstnání.“ [4].

Čili nejde zde o nějaké jednotné objektivní vidění charakteru pracovních míst, ale spíše jen o souhrn různých subjektivních pohledů, který není platný pro každého jednotlivého pracujícího v ekonomice. Bez toho souhrnného subjektivního tržního ocenění charakteru pracovních pozic nemůžeme nic moc říci (vyjma našeho subjektivního názoru) o tomto charakteru těchto pozic, a to ani v případě, že v některých oborech vidíme více zaměstnanců než jinde (například dělníků bylo často více než třeba rolníků, zametačů či zlatníků nebo lékařů). Důvodem je ten fakt, že množství pracovních míst v daném oboru je ovlivněno i velikostí poptávky po službách práce v daném oboru. Silná poptávka bude vytvářet mnoho pracovních míst i přesto, že může jít o nepříjemnou práci. Mnoho pracujících může na tuto poptávku přistoupit právě z důvodu kompenzace (z jejich subjektivního pohledu) nepříznivého charakteru dané práce vyšší finanční odměnou. Pracovníci si tak touto vyšší finanční odměnou kompenzují nízký duševní příjem, který je spojený s touto prací. Rozdílné výše mzdy v různých pracovních oborech mají právě tendenci vyrovnávat celkové příjmy (peněžní i duševní příjmy dohromady) lidí z pracovních činností. Pakliže ovšem jednotlivci a skupinky lidí

hodnotí různé práce a jejich náročnost subjektivně a tedy i různě, tak je jasné, že je budou hodnotit subjektivně a různě i v Partekonu. To povede k tomu, že v Partekonu budou různé práce různě subjektivně a tedy i arbitrárně oznámkovány stupněm náročnosti a sdruženy subjektivně a tedy i arbitrárně do různých komplexů pracovních činností. Výsledkem bude různá kvalita komplexů pracovních činností, a to že tyto komplexy nebudou ani zdaleka vyvážené, jak se Albert mylně domnívá. Různí lidé na ně budou hledět různě a budou jim připadat nehomogenní a tedy i různě atraktivní, a to dokonce i tehdy, pokud by byly z objektivního hlediska (které je známé maximálně tak Bohu) nějakým zázrakem skutečně vyvážené. Výsledkem bude tedy větší nabídka pracovní síly ze strany pracujících v některých atraktivních komplexech pracovních činností a nižší nabídka pracovní síly v neatraktivních komplexech pracovních činností. M. Albert totiž píše, že: "Nazvěme si částku, kterou pracující vydělává při průměrném pracovním nasazení za třicet hodin, základní plat. Každý bude vykonávat vyvážený komplex pracovních činností, takže si každý vydělá základní plat, nebo o něco vyšší plat při větším počtu odpracovaných hodin či vyšším pracovním nasazením, popřípadě o něco nižší částku, pokud odpracuje méně hodin nebo bude pracovat méně intenzivně." [5]. Čili z toho je jasné, že ony (pseudo)vyvážené pracovní komplexy budou mít stejnou hodinovou sazbu. Nebude zde nic (zejména vyšší či nižší hodinová mzda), co by uvedené rozdílné atraktivity daných komplexů pracujícím vykompenzovalo. Přičemž zvýšený zájem nabídky pracovní síly pracovat v atraktivním komplexu nemusí být pozorovateli odlišen od stimulace této nabídky větší poptávkou po službách dané práce v daném komplexu jako celku, nebo což je pravděpodobnější v několika či jedné pracovní pozici tohoto komplexu. To se však odrazí na uspokojování potřeb spotřebitelů. Výroby atraktivních komplexů budou vzhledem k potřebám občanů zbytečně rozsáhlé a překapitalizované, zatímco výroby méně atraktivních komplexů budou zbytečně malé a podkapitalizované.

Spotřebitelům zbude k nápravě jen těžkopádné diskutování a hlasování založené na názorech, dohadech a kompromisech ovlivněných prostou i racionální neznalostí (škola veřejné volby), racionální iracionalitou (B. Caplan), hlasovacím paradoxem (markýz de Condorcet), zájmovými skupinami a politikařením. Bude záležet na ústy řečených věcech, jejichž vyřčení stojí v daný okamžik málo či vůbec nic. A na vyjednávání s radami pracujících, které navíc také trpí těžkopádným diskutováním a hlasováním založeným na názorech, dohadech a kompromisech ovlivněných prostou i racionální neznalostí, racionální iracionalitou, hlasovacím paradoxem, zájmovými skupinami a politikařením. Nebude možné se zde opřít o demonstrování jednání, kdy člověk to, že něco chce, vyjádří svým činem a jistou obětí tím, že věnuje své vydělané peníze a cenný čas k provedení nákupu na trhu. Z toho logicky plyne, že tendence k rovnováze a vyrovnání nabídky daných produktů a poptávky po nich bude v Partekonu velmi pomalé. Navíc bude ignorovat zamítnuté menšinové názory a požadavky. V podstatě však budou muset spotřebitelé i tak spoléhat pouze na dobrou vůli a dohodu s pracujícími, protože nemohou, vyjma placení přesčasů, stimulovat pracující vyšší odměnou za danou práci v málo atraktivním komplexu pracovních činností. Pokud nedojde k dohodě mezi většinami jednotlivých rad, tak pak bude nutné se spokojit s menším množstvím vyprodukovaného produktu (partekonské indikativní ceny zde v podstatě určí konečnou výši nabídky a poptávky na úrovni dané rozsahem vyprodukovaného množství). Je to celkem pochopitelné, protože máme v Partekonu významně oddělené odměňování od produkce (s výjimkou placení přesčasů za delší pracovní dobu). Přičemž, ale výše finanční odměny vedle duševní odměny spoluurčuje atraktivitu dané práce. Dodejme, že někdy nebudou spotřebitelské a pracovní rady ani vědět to, zda je daný komplex málo atraktivní, protože v něm i tak zrovna pracuje mnoho lidí na základě dohody mezi většinami rozhodujících rad, ale v kterém by za existence trhem určené různé výše hodinových sazeb pracovalo lidí ještě více. Že k tomu bude mít Partekon tendenci směřovat, ukazuje i to, že změnou místa nebude možno dosáhnout vyššího platu ani objektivně výhodnějších pracovních podmínek, neboť i ty budou vyvážené [6]. Čili zde nebude nic, co by kompenzovalo nízký duševní příjem z takového pracovního místa či komplexu pracovních míst.

Způsob stanovení komplexů pracovních činností

Jak se tyto komplexy pracovních činností dle M. Alberta stanoví? Nejprve předpokládejme, že jsme v kapitalismu a někdo se pokusí vytvořit seznam všech činností uskutečňovaných na daném pracovišti. Dále stručně: "Stejně dobře si jistě představíme, že je pak očíslováno od 1 do 20 a tak je seřadí podle toho, jaké pravomoci jsou s nimi spojovány. Čím vyšší číslo, tím větší odpovědnost. Z tohoto experimentu nám vyjdou stovky a možná tisíce úkolů, z nichž sestavíme jednotlivá povolání nebo pracovní zařazení." Žádné povolání a zařazení není tvořeno jediným úkolem. Pak by takové typické pracovní zařazení mohlo z hlediska

pravomocí [dle mého by však zde měla být zároveň zahrnuta i náročnost či atraktivita dané práce, pozn. autora] dosáhnout třeba čísla 1, 7, 15 nebo 20. "Průměrem by mohlo být kterékoli číslo na dané stupnici, konkrétní pracovní zařazení by ale tvořila homogenní skupina úkolů s přibližně stejnou mírou odpovědnosti. Na dané škále by tedy zaujalo určitou pozici a všechny úkoly a činnosti tvořící jeho náplň by dosahovaly stejné, případně mírně nižší či mírně vyšší úroveň. Rose vykonává většinou činnosti klasifikované jako pětky a má i několik čtyřek a šestek. Robertovy úkoly jsou z velké části sedmnáctky, několik jich jsou šestnáctky a pár osmnáctek." [7]. Stejně tak na partekonském pracovišti budou úkoly rozdělené podle pravomocí a opět je očísujeme od 1 do 20. "Naprostě zásadně se ale budou lišit jejich [úkolů, pozn. autora] kombinace. Na místo sdružování šestkových úkolů do šestkového pracovního nasazení a osmnáctkových činností do osmnáctkové funkce, bude nyní každé povolání tvořit kombinace úkolů z různých úrovní tak, aby každé pracovní zařazení na daném pracovišti v průměru dosahovalo stejné klasifikace. Takovým pracovištěm může být černouhelný důl, kde je průměr 4, nebo je to výrobní závod s průměrem 7, ale může to být třeba škola s průměrem 11 nebo výzkumné centrum s průměrem 14. Ať už je průměr daného pracoviště jakýkoli, každý, kdo je v něm zaměstnán, vykonává práci se stejným výsledným průměrem." [8]. Toto se děje z toho důvodu, že když se pak pracovníci sejdou k jednání v radě, a může to být na úrovni týmu, útvaru, divize či celého podniku, neutvoří se žádná skupinka lidí, kteří by díky výhodnějším podmínkám byli v porovnání s ostatními připravenější, průbojnější, informovanější nebo kvalifikovanější, a mohli by tak podle očekávání ovládnout diskusi i její výsledky [9].

I když Albert tvrdí, že neexistuje bezvadná klasifikace úkolů, bezchybný způsob jejich kombinování do vyvážených povolání a ani perfektní vyvažování [10], tak je dobré se zaměřit na další problémy tohoto systému. Prvním problémem je to, že lidé mají různé schopnosti a klidně se může stát, že někteří budou ve většině pracovních činností, které provádějí v rámci svého pracovního komplexu připravenější, průbojnější, informovanější nebo kvalifikovanější, a můžou tak podle očekávání ovládnout diskusi i její výsledky. Vliv bude mít také doba strávená pracovní činností v Partekonu, ti co pracují již dost dlouho, budou připravenější, průbojnější, informovanější nebo kvalifikovanější, než pracovníci s praxí pár let (viz i dále).

Vraťme slovo Albertovi: "Cílem vyvažování komplexů pracovních činností v rámci pracoviště a rovné dělby rozhodovacích pravomocí je zabránit tomu, aby přidělením určitých pracovních úkolů byli někteří pracující na účast na rozhodování připraveni lépe než jiní. Kvalitní vyrovnání pracovních náplní v rámci jednoho podniku neboli pracoviště ale nezaručuje, že profesionální život poskytne stejné pravomoci napříč ekonomikou... domníváme se, že vytvoření podmínek pro skutečně participativní a spravedlivou ekonomiku vyžaduje, aby došlo k vyvážení nejenom uvnitř podniků, nýbrž i napříč jednotlivými hospodářskými subjekty." [11]. Pracující tak budou trávit čas mimo původní působiště a tak kompenzovat výhody či nevýhody, které v průměru mohou v porovnání s celospolečenským průměrem vykazovat. "Pokud tedy pracujete v černouhelném dole, který je klasifikovaný jako 4, kdežto celkový průměr ve společnosti je 7, budete podstatnou část doby pracovat mimo důl na nějakém místě, aby se vám průměr zvedl na 7." A obráceně [12]. To dokresluje i to, že změnou místa nebude možno dosáhnout vyššího platu ani objektivně výhodnějších pracovních podmínek, neboť i ty budou (v realitě ani zdaleka nebudou) vyvážené [13]. Tím jsme se tu již zabývali.

Konkrétní vyvažování v rámci celé ekonomiky bude probíhat tak, že: "Stejně jako musí pracující pomocí flexibilního klasifikačního procesu (jehož přesná podoba se bude podnik od podniku lišit) interně vyvažovat jednotlivá povolání, vypracují si podobný návrh i delegáti pracujících z jiných rad a odvětví, aby mohli provádět vyvažování napříč ekonomikou. Za přijatelné řešení lze považovat vznik "vyvažovacích" rad v každém podniku i na úrovni celé ekonomiky." [14]. Člověka by mohlo napadnout, že některé rady si určí jiné komplexy pracovních činností a jiné rovnou komplexy opustí. Bude to možné? Moc možné to nebude. Na straně 157 Albertovi knihy najdeme informaci, že budou pouze zakázány výrazně nevyvážené komplexy pracovních činností [15]. To znamená, že se předpokládá existence nějaké centrální autority, která tento požadavek vynucuje na daném území. Čili decentralizace a rozhodování samo o sobě je v Partekonu v tomto směru omezené. Dále je patrný další zdroj neobjektivnosti vyvážených komplexů pracovních činností, který tkví v tom, že klasifikační proces bude různorodý (přesná podoba se bude podnik od podniku lišit). Mimochodem kapitalistická ekonomika nebo centrálně plánované hospodářství se nezabývají prakticky žádným vyvažováním a tedy nemusejí ztrácet vzácný čas touto činností a místo ní mohou lidé pracovat anebo se věnovat volné zábavě. Nutné je podotknout, že v podstatě není možné, aby se pracovník legálně

vzdal vyváženého komplexu pracovních činností (leďa by odešel do jiného státu) a nechal se zaměstnat třeba u nově přichozího továrníka. Společnost to dle Alberta prostě nedovolí. Plánovací proces nově přichozímu nepřizná žádné vstupy a nebude od něho odebírat žádné výrobky [16]. Toto tvrzení je zároveň de facto analogické s tím, že by hlasy některých lidí prostě při hlasování propadly. To narušuje představu o rozhodování sebe sama.

Kritika (ne)vyvážených komplexů pracovních činností

Výše bylo uvedeno, že někdo se pokusí vytvořit seznam všech činností uskutečňovaných na daném pracovišti. Dále: "Stejně dobře si jistě představíme, že je pak očísľuje od 1 do 20 a tak je seřadí podle toho, jaké pravomoci jsou s nimi spojovány. Čím vyšší číslo, tím větší odpovědnost. Z tohoto experimentu nám vyjdou stovky a možná tisíce úkolů, z nichž sestavíme jednotlivá povolání nebo pracovní zařazení." Žádné povolání a zařazení není tvořeno jediným úkolem. Pak takové typické pracovní zařazení by mohlo z hlediska pravomocí dosáhnout čísla 1, 7, 15 nebo 20. "Průměrem by mohlo být kterékoli číslo na dané stupnici, konkrétní pracovní zařazení by ale tvořila homogenní skupina úkolů s přibližně stejnou mírou odpovědnosti. Na dané škále by tedy zaujalo určitou pozici a všechny úkoly a činnosti tvořící jeho náplň by dosahovaly stejné, případně mírně nižší či mírně vyšší úroveň. Rose vykonává většinou činnosti klasifikované jako pětky a má i několik čtyřek a šestek. Robertovy úkoly jsou z velké části sedmnáctky, několik jich jsou šestnáctky a pár osmnáctek." [17]. První co člověka na tomto stanovení zaujme je to, že Albert bere charakter povolání z hlediska pravomocí (měl by, ale i z hlediska náročnosti a atraktivnosti) dle nějaké ordinální stupnice. Následně s těmito čísly nakládá tak, jako kdyby byla kardinální. Máme třeba pracovní úkoly s pravomocí a náročností označené ordinálně jako 4, 5 a 6, ale ve skutečnosti (kterou zná detailně jen Bůh) je rozdíl mezi 4 a 5 v pravomocích a náročnosti 40 %, zatímco mezi 5 a 6 je rozdíl jen 12 %. Čili uděláme-li průměr z těchto ordinálních čísel, tak dostaneme hodnotu 5, ale nezachytili jsme skutečný průměr pravomocí a náročností u těchto třech zaměstnání. Pokud v jiném podniku mají rozdíl mezi 4 a 5 v pravomocích a náročnosti 10 %, zatímco mezi 5 a 6 je rozdíl 24 %, tak průměr těchto ordinálních čísel 5 zde bude představovat docela jiný skutečný průměr než v prvním podniku. A to klidně může být zesíleno ještě tím, že příslušná podniková rada má na pozici 4, co se týká pravomocí, náročnosti a atraktivity něco úplně jiného, než rada v prvním podniku. To sice může vyvažovací rada na úrovni celé ekonomiky někdy podchytit, někdy to však podchytit nemusí, ba dokonce může obé hodnocení od sebe svým rozhodnutím založeným na svých subjektivních dojmech vzdálit. Někdo by mohl namítnout, že místo ordinálních čísel 4, 5 a 6 tu můžeme mít pro náš první příklad čísla 4, 5.6 a 6.3. Jenže to za prvé jen odstraní rozdíly v rámci jednoho podniku. Za druhé jde pořád jen o subjektivní představy (viz výše) a konkrétní objektivní procentuální rozdíly stěží budou přesně známy a za třetí (což úzce souvisí se za druhé) to znamená, že vlastně říkáme, že například zametání prostor restaurace má 1.72 krát méně pravomocí než například roznáška jídla hostům restaurace. Nebo že práce účetního v restauraci má 3.18 krát více pravomocí než uvedená roznáška jídla apod. To asi bude znít mnoha lidem dosti divně a hádám i nevědecky. Asi jako, když někdo bude tvrdit, že mu svíčková chutná 4,27 krát více než bulka se salámem (něco takového tvrdil například nedávno na mises.cz bajkař Matěj Šuster a sklídl s tím celkem oprávněně posměch). Nezavání toto už bláznovstvím? Možná ano, a proto se zřejmě mají použít ordinální čísla, což se bude lidem i snadněji stanovovat (mezni užitek je ordinální). Celé to nápadně připomíná marxistické snahy prezentované zde: „Pokud je práce lékaře nebo práce inženýra nebo práce vedoucího podniku atd. několikanásobkem průměrné jednoduché práce – jak zkušenost ukázala Marxovi – tak my bychom pro spravedlivé odměňování potřebovali přesně vědět, kolikanásobek to tedy je? Musíme vědět, kolik hodin práce doktora se rovná kolika hodinám práce zedníka, kolik hodin práce inženýra se rovná kolika hodinám práce kopáče a kolik hodin práce horníka se rovná kolika hodinám práce holiče.“ [18].

Národní soustava kvalifikací České republiky obsahuje v současnosti (k 31. VII. 2014) 641 profesních kvalifikací [19]. Ty lze přirovnat k jednotlivým pracovním úkolům nebo spíše skupinám sdružujícím omezené množství úkolů. A to tyto kvalifikace tvoří zástupci zaměstnavatelů a jimi nominovaní odborníci z praxe, ve skutečnosti jde jen o tisíce manažerů a (těchto) expertů [20]. Z toho plyne, že jde jen v prostředí české ekonomiky o zlomek zaměstnavatelů. Procesy a standardy mají být pak poměrně složité a někdy i zdoluhavé [21]. Starší data k počtu drobných, malých a středních podniků lze najít zde: [22]. Jde zde o statisíce podniků, které zaměstnávají zaměstnance nebo, kde zaměstnává podnikatel pouze sám sebe. Toto má samozřejmě vliv na výsledné číslo počtu profesních kvalifikací, které tak ve srovnání s realitou zahrnuje zlomek existujících kvalifikací, byť tyto kvalifikace mohou být někdy navzájem podobné. Čili pracovních

pozic a pracovních úkolů k projednání jen v poměrně malé české ekonomice bude velmi velmi mnoho. A to nebereme v potaz dynamický vývoj ekonomiky, který trvale modifikuje, vytváří či ruší profesní kvalifikace (pracovní úkoly). Agenda spojená s vyváženými komplexy pracovních činností bude tedy příliš rozsáhlá, a jakožto zcela nepraktická tedy bude spíše nahrazena nějakou zjednodušenou formou rozhodování o pravomocích a náročnostech jednotlivých pracovních úkolů a pozic. S příslušnými dopady na (pseudo-)vyváženost komplexů pracovních činností.

Co budeme dělat, pokud budeme mít pracovní pozici či pracovní úkol, který má malou odpovědnost v jednom směru, ale velkou v jiném (není tedy homogenní z hlediska odpovědnosti). Například řadový horník, který je jinak v subalterním postavení a má tedy celkem nepatrnou odpovědnost vzhledem k řízení příslušného těžářství, má ve směru bezpečnosti práce velkou odpovědnost. Nebo v případě manažera, který má vysokou míru odpovědnosti a pravomocí, ale je nucen trávit značnou část života někde na cestách. Někdo jistě bude argumentovat tím, že takový člověk sjezdí zadarmo půlku světa a jiný bude zase tvrdit, že samotné cestování na větší vzdálenosti je celkem nepříjemná a do jisté míry nebezpečná (nehody) činnost. Bude záležet jen na tom konkrétním pracovníkovi, jak to on bude vnímat, a co nám bude ochoten v rámci sledování svých zájmů prozradit. Představa, že je možné převést takové obrovské množství kvalitativně rozdílných úkolů (kvalifikací) na nějaké jednotné měřítko, které umožní tyto práce porovnat, je vyjma subjektivního ocenění pomocí tržních cen celkem utopická. Jistě lze se o to pokusit, ale výsledky budou pouze úrovně ad hoc. A co třeba práce s malou odpovědností a velkou náročností (pro mne osobně je to třeba práce některého pomocného skladníka) nebo práce s velkou odpovědností, ale jinak malou náročností (pro mne osobně je to třeba práce některého vysokoškolského učitele). A co když ještě do toho zamontujeme atraktivnost či prestiž podobné práce.

Dalším problémem vyvážených komplexů pracovních činností je to, že dle Alberta: "...partekon pracujících "hmotně" stimuluje, chcete-li to tak nazvat, aby zaváděli novinky zkvalitňující život. Znamená to, že jsou motivováni ke změnám zvyšujícím společenské přínosy toho, co vyrábějí, popřípadě snižujícím společenské náklady na vstupy. Vše, co posunuje poměr společenských přínosů a nákladů směrem vzhůru, totiž usnadňuje získat souhlas s návrhem na snížení vynakládaného úsilí či obětí z jejich strany. Pomocí úprav lze odstranit dočasně získané a místně omezené výhody. Jakmile se inovace rozšíří do ostatních podniků, změní se indikativní ceny, dojde k novému vyvážení komplexů pracovních činností napříč podniky a odvětvími a veškeré společenské přínosy daného objevu se rovnoměrně rozloží na všechny pracující a spotřebitele." [23]. Můžeme zde zopakovat tedy to, co jsem psal již v minulém dílu: "Jinými slovy vymyslíte-li jako pracující nějakou inovaci, tak vám zůstanou duševní náklady a ztráta času a případně některé fyzické náklady (nástroje apod.) na tuto inovaci, ale přínos bude čerpat společnost jako celek. Na vás tak zbyde nepatrná část toho, co jste vymysleli. Přijdete i o dočasné výhody, protože například, když vymyslíte něco, co v oboru, v kterém pracujete, usnadňuje práci tak, že se tato práce stává snazší, tak je nutné komplexy pracovních činností nově vyvážit, protože by průměr náročnosti za vaše pracovní činnosti v daném komplexu byl nyní méně náročný než průměry náročnosti pracovních činností v jiných komplexech jiných občanů, čili tuto vaši práci budete nově vykonávat menší počet hodin! To je vskutku motivující odměna. Odhlížíme od toho, že na trzích je možnost novou inovaci prodat třeba zaměstnavateli či jiným podnikatelům, či založit vlastní byznys a vydělat tak peníze. Toto funguje i opačně, například pokud se ve vaší podnikové radě budete všichni či většina (domluvíte se) snažit tak špatně, že to zhorší vaše pracovní podmínky, tak de facto jste za to odměněni přechodem na méně náročná zaměstnání. Vaše odměna se díky snaze o vyváženost komplexů pracovních činností nebude prakticky měnit, ale vy se spolu s kolegy dočkáte méně namáhavé a méně nepříjemné práce. Tím nám však vzniká významný morální hazard." [24].

Despecializace a úpadek produkce

Jak si už asi znalejší čtenáři uvědomili, tak vyvážené komplexy pracovních činností staví na hlavu dělbu práce a její přínosy. "Adam Smith si jako první uvědomil, že právě díky dělbě práce je lidská společnost víc než suma jednotlivých svých částí. V úvodní kapitole knihy Rozprava o příčinách bohatství národů (Pojednání o podstatě a původu bohatství národů) zvolil k ilustraci své teorie příklad výrobce špendlíků. Člověk nevyučení ve výrobě špendlíků by možná dokázal vyrobit špendlík denně, a kdyby dlouho cvičil, zvládl by nějakých dvacet špendlíků za den. Pokud si však špendlíkáři rozdělí práci s těmi, kdo se zabývají jinými řemesly, a pokud si výrobci špendlíků rozdělí jednotlivé dílčí úkoly, může se ohromně zvýšit počet

špendlíků vyrobených jedním člověkem. Deset lidí v manufaktuře na špendlíky vyrobí 48 000 špendlíků za den. Kdybyste si koupili dvacet špendlíků z takové továrny, zaplatili byste 1/240 denní práce jednoho muže. Kdybyste si stejné množství chtěli vyrobit sami, museli byste pracovat celý den. Z tohoto rozdílu plynou podle Smitha hlavní důsledky dělby práce. Jestliže se někdo specializuje na výrobu špendlíků, získá cvik a pracuje stále zručněji. Současně ušetří čas, o který by se připravil přecházením od úkolu k úkolu, a vyplatí se mu vynalézt nebo nakoupit a používat specializované stroje, které mu jeho činnost usnadní. Smith své dílo sepisoval na samotném úsvitu průmyslové revoluce. Na několika stránkách v něm prorocky popsal mechanismus, díky němuž se v nastávajících staletích ohromujícím způsobem znásobilo materiální bohatství jeho země i světa." [25]. Čili člověk má tendenci se specializovat na jeden či dva obory (a soubory činností, které tyto obory obnáší), v kterých je relativně nejlepší a v těchto oborech se stejnou či podobnou prací stále učí a zlepšuje. Získává tak cvik, znalosti a zkušenosti, které se postupně kumulují. Výsledkem je růst produktivity daného člověka, protože tento člověk umí lépe nakládat se svoji prací a (často komplikovanými) kapitálovými statky. Jak Smith podotknul, tak se šetří čas při přechodu mezi pracovními pozicemi (zvykání si na ně) a vede to k vynalézání nebo nakoupení a používání specializovaných strojů, které mu jeho činnost usnadní, a dodejme, že tyto dále zvýší produktivitu. Toto přirozeně platí i pro práci na výrobní lince anebo při úklidu. V Partekonu místo specializace převládne despecializace (vzhledem k současnému stavu), která se odrazí v menší produktivitě a tedy i menším ekonomickém výstupu. Samotný Albert nás o tom informuje: "Vyvážené komplexy pracovních činností nevedou ke specializaci. Zároveň ale nepopírají potřebu odborné kvalifikace. Namísto toho bude v partekonu každý - včetně specialistů a expertů - vykonávat určitý počet činností příjemnějších a určitý počet těch méně příjemných. Některé s sebou ponесou větší míru rozhodovacích pravomocí, s jinými jich bude spojeno méně. Jde o to, aby se za určité období tyto pravomoci s ostatními povoláními vyrovnaly a výsledek byl u všech stejný." [26].

Albert se snaží situaci zachránit tím, že: "Vezměme si jako příklad Josepha, který je neurochirurg, ale zároveň musí nosit pacientům mísy. Nejspíše přijdeme o část jeho výkonu podloženého nadáním a vzděláním. To ale pouze v případě, že by mohl vykonávat náročné chirurgické výkony od rána do večera. Chirurgie se v jeho případě pochopitelně nezhýká. Jen budeme mít víc lidí, kteří budou dělat chirurgické výkony po kratší dobu. Když by Suzanne, která momentálně jen nosí mísy, prošla procesem socializace a školení a praktického výcviku dostali bychom z ní to nejlepší, co v ní je a co by ve starším modelu zůstalo potlačeno." [27]. Jinými slovy autor se domnívá, že úbytek chirurgické práce dnešního chirurga bude nahrazen přírůstkem chirurgické práce dnešní zdravotní sestry (předpokládáme, že mísy vynáší zdravotní sestra). Je pravda, že reálná ekonomika se vyznačuje tím, že lidé mají tendenci pracovat v místech, kde dosahují největší mezní diskontované hodnoty produkce, to korigované duševními kladnými či zápornými příjmy, tj. mají v zásadě tendenci pracovat tam, kde práci nejlépe rozumí, a kde dosáhnou největšího výdělku (včetně duševního příjmu), zde se pak specializují. Reálná ekonomika je dynamická a tudíž se stává, že lidé dočasně prodlívají i v pracích, které nejsou z tohoto pohledu pro ně optimální a teprve z těchto pozic se snaží objevovat a dosáhnout lepších pracovních pozic, pak až jich dosáhnou, tak se klidně může stát, že změna a objevení dalších nových podmínek, vytvoří novou situaci a vysněné místo se tak stane horší pracovní pozicí. Pak začne nové hledání. Tudíž v daný okamžik ne všichni lidé se nalézají ve svých optimálních pracovních pozicích. Je tedy možné, že pomocí Partekonu se někdo dostane někam, kde se mu bude dařit lépe, ale samozřejmě opačně (dostane se do horší pozice) to bude také možné. Dále bude i zde nutné objevovat a dosahovat lepších pracovních pozic potažmo komplexů pracovních činností (na rozdíl od falešného Albertova objektivismu víme, že tyto budou mít z pohledu jednotlivců různou kvalitu - viz výše). Čili v tomto směru se nic celkem oproti současnosti v Partekonu nemění. Postupme tedy dále, přijdeme o část chirurgické práce chirurga, což má kompenzovat náhrada v podobě chirurgické práce zdravotní sestry. To je jedna věc, ale na druhou stranu přijdeme o část zdravotní práce zdravotní sestry, která bude nahrazena náhradou v podobě zdravotní práce chirurga. Čili člověk se nyní již nebude soustředit na jeden obor (a soubor činností, které tento obor obnáší), v kterém je relativně nejlepší a doba strávená tím, že se stejnou či podobnou prací stále učí a zlepšuje se v tomto oboru, se notně zkrátí. Omezí se tak získávání cviku, znalosti a zkušenosti a omezí se tak i jejich kumulace. Výsledkem bude pokles produktivity daného člověka, protože tento člověk nyní částečně pracuje v oborech, kde není tak dobrý a umí zde hůře nakládat se svoji prací a (často komplikovanými) kapitálovými statky.

Nešetří se také čas při přechodu mezi různými typy práce a při stálém navykání na jiný typ práce a vede to k menší míře znalostí ohledně používání a tedy i případných vylepšování specializovaných strojů, které

člověku usnadňují činnost a dále zvyšují produktivitu práce. Místo toho se člověk stává odborníkem na všechno a tedy na nic v oborech, v kterých není on osobně nejlepší a ani v kterých není osobně druhý nejlepší. Každou práci člověk pozná jen trochu. Čili věc se má tak, že přijdeme o část chirurgické práce chirurga, přičemž ten chirurg měl tendenci být v této práci nejlepší, což kompenzujeme náhradou v podobě chirurgické práce zdravotní sestry, která je v této práci horší než v práci zdravotní sestry. A na druhou stranu přijdeme o část zdravotní práce zdravotní sestry, přičemž ta zdravotní sestra měla tendenci být v této práci nejlepší, která bude nahrazena náhradou v podobě zdravotní práce chirurga, který je v této práci horší než v práci chirurga. Snížíme množství lepší (kvalitnější, produktivnější atd.) práce a nahradíme tento úbytek horší (méně kvalitní a méně produktivní) prací. Dokonce i v situaci, kdy by byl chirurg lepší zdravotní sestrou (o čemž lze pochybovat) než stávající zdravotní sestra, zde budeme mít ztrátu, protože se vzdáváme části důležitější a přínosnější práce chirurga v chirurgii, v které je tento pracující zdaleka nejlepší a nahrazujeme ji relativně méně hodnotnou práci chirurga jako zdravotní sestry. Takovýto nárůst nákladů obětované příležitosti v ekonomice musí mít, ať chceme, či nechceme dopad na produkci a výstup ekonomiky. Jistě také platí, že při složitých (u jednoduchých operací to bude mít menší vliv) chirurgických operací nebudou lidé příliš nadšeni, když je bude řezat sváteční chirurg. To vše bude ještě zesíleno tím, že se tím omezuje čas, po který mohou být využívány extrémovské [28] duševní schopnosti zvláště nadanými lidmi v těch oborech, v kterých jsou tito lidé (extrémně) nejlepší. Už víme, že některé lidské schopnosti se nenalézají v hájemství Průměrova, ale jsou v hájemství Extrémova. Tyto nebude možné vzhledem k jejich extrémní velikosti možné nahradit prací ani celé řady méně nadaných pracujících.

Jak vidno tak ztráta poplyne z omezení kumulace cviku, znalostí a zkušeností. Tato kumulace totiž nemusí být vůbec lineární, jak si Albert zřejmě implicitně myslí. Pokud jsem literární kritik a přečtu a zkritizuji ročně 45 knih, tak přínos z toho pro moji práci bude třeba 6. A pokud zde budeme mít tři literární kritiky, kteří přečtou každý ročně 15 knih, tak to neznamená, že to bude mít přínos pro jejich práci 2, čili že to dá dohromady opět 6 [29]. Jen já budu ve své paměti nebo ve svých poznámkách schopen poměřovat veškeré další knihy tím, že jsem přečetl 45 knih. Ostatní to budou moci udělat jen s 15 knihami, a proto, aby své znalosti sdíleli, bude nutné se domlouvat s ostatními dvěma, což znamená další náklady a čas na získání informací a riziko toho, že informace od druhých ani dobře nepochopíme, protože jsou často subjektivní povahy. Navíc budu schopen dělat rychleji poznámky a výtahy, snadněji v nich budu hledat, snadněji najdu v knihách ty nejdůležitější věci k přečtení apod.

Jak by vypadala taková pracovní činnost v rámci vyvážených komplexů pracovních činností v Partekonu, je patrné z příkladu Larryho pracovního týdne. Larry zde dělá v jednom nakladatelství. A zde dělá následující práce (snad jsem je pochytil všechny; z textu plyne, že vše uvedené nemusí dělat během jednoho týdne): třídění pošty, generální úklid, práci v recepci, zadávání údajů do PC, další nespecifikované rutinní činnosti na jiných pracovištích, dále se věnuje radě pro vydávání dramatické literatury, dělá sazbu, navrhuje grafickou podobu a dělá korekturu, má i poradu redakční rady, dále čte svoji porci nově přeložených rukopisů, je odpovědným redaktorem tří knih ročně, chodí někdy na čtrnáctidenní metodické porady, zabývá se propagací, tvorbou nového katalogu, kontaktuje potenciální autory a hledá zajímavé divadelní hry. V nakladatelství jsou nadprůměrné komplexy pracovních činností, a proto Larry dělá nějakou rutinní práci také pro městskou část a komunitu, v níž žije. Jinde Albert uvádí, že pracovníci nakladatelství budou kvůli tomu, že činnost v nakladatelství vykazuje vyšší kreativitu a menší míru nepříjemnosti, než je průměr daného hospodářství, pracovat třeba v místních úklidových čtáčích, jiní vykonávat rutinní činnosti v nedaleké továrně na výrobu počítačů [30]. Zde by měl opět projít různými typy prací. Navíc je otázkou, zda je počet tří veřejných zaměstnavatelů dostatečný, když máme v ekonomice (jako je ČR) stovky, tisíce či desetitísíce zaměstnavatelů. Aby byly alespoň trochu teoreticky (což je i tak nesmysl) vyvážené, tak by těch zaměstnavatelů mělo být v případě Larryho a kohokoliv jiného podstatně více (nicméně příklad Larryho je jen modelovým případem a nemusí být proto Albertem detailně v knize rozepsán). Jinak lze stěžít dodržet výše uvedené: "Ne, všechny úkoly jsou stejně důležité. Jeden zaměstnanec vykonává pouze rutinní činnost, které mu otupují mysl i tělo, kdežto druhý má zajímavou práci, která s sebou nese nejenom řadu pravomocí, tříbí mu ducha a bystří pozornost, ale zároveň je zdrojem informací důležitých pro inteligentní rozhodování." [31]. Různé práce budou mít různé charakteristiky a budou velmi pestré. Při malém počtu pracovních pozic by vznikala tendence k hierarchické dělbě práce a různá charakteristika a pestrost prací by se ve správné míře nemohla zprůměrovat. Výsledný komplex pracovních činností by byl stěžít nějak celoeconomicky vyvážený. A již by pak jen omezeně platilo, že Partekon na hierarchickou dělbu práce

vytvářející třídní rozdíly protijed [32]. Albert sám připouští korekci příliš mnoha pracovních úkolů a rozvrhů [33]. To však jeho tezi poněkud oslabuje. Je nutné konstatovat, že problematika vyvážených komplexů pracovních činností zařazuje Partekon spíše mezi utopické formy socialismu, než mezi jeho vědecké formy.

Další omezení produkce

Další omezení produkce v Partekonu plyne z následujícího: "Pokud si pracovníci nakladatelství vyžádají a prosadí výrazné změny na pracovišti, které jim zásadním způsobem zlepší profesionální život, budou z toho nakonec mít prospěch i další pracující. Objem práce, který bude každý vykonávat mimo své hlavní pracoviště, závisí na rozdílu mezi kvalitou práce v mateřském podniku a celospolečenským průměrem. Jestliže tedy nějaká inovace podstatnou měrou sníží obtížnost práce v jednom podniku, bude pravděpodobným výsledkem, že tam zaměstnanci budou trávit méně času a delší dobu budou pracovat jinde... Díky zásadě, že všichni pracující mají srovnatelné pracovní povinnosti, se výhody plynoucí z investic do nakladatelství projeví mírným zlepšením podmínek všech pracujících a nikoli jejich zásadním zlepšením pouze pro zaměstnance vlastního nakladatelství. Proto pracující nic nenutí, aby prosazovali inovace výhradně ve vlastních podnicích na úkor jiných, kde by bylo možno dosáhnout výrazně příznivějšího vlivu na kvalitu profesionálního života." [34]. Jinými slovy vymyslíte-li jako pracující (jednotlivec či skupina) nějakou inovaci, tak vám zůstanou duševní náklady a ztráta času a případně některé fyzické náklady (nástroje apod.) na tuto inovaci, ale přínos bude čerpat společnost jako celek. Na vás tak zbyde nepatrná část toho, co jste vymysleli. Přijdete i o dočasné výhody, protože například, když vymyslíte něco, co v oboru, v kterém pracujete, usnadňuje práci tak, že se tato práce stává snazší, tak je nutné komplexy pracovních činností nově vyvážit, protože by průměr náročnosti vašich pracovních činností byl nyní méně náročný než průměry náročnosti pracovních činností jiných občanů, čili tuto vaši práci budete nově vykonávat menší počet hodin! To je vskutku motivující odměna a navíc to znamená, že to narušuje dělbu práce, protože jednoduše budete nyní trávit v povolání, kterému rozumíte, což plyne z toho, že jste zde došli k nějaké inovaci, nyní méně času. Čili opět dojde k potlačení lidské tendence se specializovat na jeden či dva obory (a soubory činností, které tyto obory obnáší), v kterých je relativně nejlepší, a tedy i k omezení toho, že stejnou či podobnou práci se člověk stále učí a zlepšuje, nezískává tak cvik, znalosti a zkušenosti, které se tak postupně nekumulují. Dodejme ještě, že pokud je člověk se svojí pracovní pozicí či pracovním komplexem spokojen, tak nebude mít motivaci vyžadovat a prosazovat výrazné změny na daném (daných) pracovišti, protože to znamená, že se mu zde bude krátit pracovní úvazek. Stejně tak nebude mít moc motivaci vyžadovat a prosazovat výrazné změny na jiném (jiných) pracovišti, pokud to znamená riziko toho, že se bude jeho pracovní komplex měnit a on o svoji oblíbenou práci (práce) přijde. V případě, že by riziko bylo naopak v tomto směru zanedbatelné, například kvůli existenci mnoha různých pracovišť nebo vzdálených pracovišť, tak to naopak může vést k tomu, že lidé budou preferovat investice právě do takovýchto pracovišť, které jsou z jejich pohledu méně rizikové, ovšem zde se budou potýkat s odporem zdejších pracujících. Dále to znamená, že investice jsou rozvažovány výrazně nejen podle užitku, který nesou, ale i dle toho, jak si kdo snaží ochránit své pracovní místo před výraznými byť třeba žádoucími změnami. To by v zásadě mohlo vést k propadu investic a tedy i omezení produkce ekonomiky v Partekonu. To, že pracující nic nenutí, aby prosazovali inovace výhradně ve vlastních podnicích na úkor jiných, znamená, že mezi pracujícími bude tendence rozhodovat o investicích v jiných podnicích. Čili lidé nebudou rozhodovat tam, kde to nejlépe znají, ale budou mít tendence snažit se rozhodovat tam, kde to pořádně neznají. To zní jako morální hazard. Je si třeba dále uvědomit, že investice do nějakého odvětví způsobí v hospodářství celkové zlepšení podmínek pracovních pozic všech pracujících o pár desetinek či setinek procenta, zatímco investice do konkrétní továrny anebo odvětví už může generovat zlepšení podmínek pracovních pozic omezeného počtu pracujících o procenta. Čili v druhém případě bude větší motivace uvedené investice podstoupit, než v prvním případě, kdy je přínos velice nepatrný.

Něco podobné platí i naopak, například pokud se ve vaší podnikové radě budete všichni či většina (domluvíte se třeba) snažit tak špatně, že to zhorší vaše pracovní podmínky, tak de facto jste za to odměněni přechodem na méně náročná zaměstnání. Vaše odměna se díky snaze o vyváženost komplexů pracovních činností nebude prakticky měnit, ale vy se spolu s kolegy dočkáte méně namáhavé a méně nepříjemné práce. Tím nám však vzniká významný morální hazard.

S fragmentací pracovní pozice a omezením specializace souvisí i problém toho, že na některé pozice je

nutné se dlouho zaškolovat, to je nejen to výše zmíněné učení prací, ale i třeba absolvování kurzů, školení, stáží apod. Takové zaškolení může trvat roky, pokud je pro někoho hlavní pracovní činností, v Partekonu to však bude trvat i 10 nebo 20 let. Rok práce třeba v oblasti grafických návrhů bude znamenat nějaké penzum zkušeností, ale v kapitalismu nebo centrálně plánovaném socialismu tento rok třeba uděláte za 1.5 roku (občas děláte i zde něco jiného), v Partekonu to třeba bude 5 až 6 let, s tím že místy zapomenete to, co jste se již naučili. Samotný Albert uznává, že vyškolení bude trvat delší dobu [35]. Přirozeně u nízko kvalifikovaných prací to třeba bude místo jednoho měsíce třeba pět měsíců.

Další problémy

Jak ještě uvidíme později, tak Albert předpokládá s tím, že nebude v Partekonu plná zaměstnanost (to je dle mého výhoda). Můžete opustit jeden vyvážený komplex pracovních činností a nastoupit do jiného komplexu. Můžete být i vyloučeni [36]. V takovém případě změníte ne jedno pracovní místo, jak jste zvyklí v současném kapitalisticko-socialistickém hospodářství, ale změníte celou sadu různých míst! V současném kapitalisticko-socialistickém hospodářství vystřídáte třeba i 6 až 7 zaměstnavatelů a třeba, pokud budete chtít anebo budete mít smůlu (či někdy štěstí?) a dostanete výpovědi, tak vystřídáte dejme tomu i pět různých pracovních pozic. V Partekonu vystřídáte třeba 20 až 30 veřejných zaměstnavatelů či 20 až 30 pracovních pozic. Dílem to bude proto, že se vám bude chtít jít jinam, dílem proto, že někde vás mohou vyloučit (dát v podstatě výpověď), ale dílem to bude i proto, že je nutné z hlediska vyvažování komplexů pracovních činností. Čili bude nutné se více učit novým věcem a nebudete mít vlastně ani čas se zaučit v náročnějších profesích. Třeba ani nestrávíte v daném zaměstnání dohromady toho potřebného kumulativního 1.5 roku k získání dané náročnější kvalifikace. To opět bude mít efekt na výkonost ekonomiky. Předpokládám, že lidé můžou dostat v partekonovské ekonomice jen částečnou výpověď anebo mohou odejít jen z jedné či dvou pracovních pozic, pokud by se musely měnit komplexy celé (což nelze někdy u některých vyloučit), tak by těch veřejných zaměstnavatelů a pozic muselo být mnohem více než 20 až 30.

Dále pokud lidé dostanou částečnou výpověď anebo odejdou jen z části pracovních pozic v daném komplexu, tak je nutné si uvědomit, že pracovník má omezené pole výběru. Dejme tomu, že odejde z jednoho místa v rámci svého vyváženého komplexu, který je klasifikován stupněm pravomocí a náročnosti v souhrnu sedm. Pak i pracovní místo, které si bude nově hledat, musí být oceněno podobně či stejně, jako opuštěné místo, protože v jiném případě by se pracujícímu změnila klasifikace komplexu a nečinila by již sedm (nebo zhruba kolem sedmi). To by vedlo k další vlně změn v pracovních pozicích nebohého zaměstnance a dále by to komplikovalo již beztak těžkopádnou situaci ve vyvažování komplexů pracovních činností a zprostředkování práce. Když nebude dostatek míst s daným číslem, tak je asi bude nutné přepracováním komplexů či vymyšlením nových pracovních pozic nějak vytvořit apod.

Albert tvrdí v případě třeba hudebníků, že pokud jde o ochotu dělat i jiné věci, mnozí už je (dnes) stejně dělají, když si uklízejí, připravují nástroje a podobně [37]. Ano hudebníci (vyjma špičkových) musí po sobě někdy uklidit, připravit si nástroje, Helfnout při stavbě pódia či připomínkovat grafický návrh plakátu, provést si finanční kalkulaci apod. To však není argumentem ve prospěch Partekonu. Pokud budete pracovat ve vyváženém komplexu jako hudebník a pak dále třeba ještě jako sekretářka, horník atd. Tak budete dělat to, co již jako hudebník děláte a navíc jako sekretářka budete: dělat zápisy, telefonovat, vařit kávu, zajišťovat letenky a hotely, vyřizovat některé záležitosti podřízených vašeho šéfa, nosit poštu atd. Jako horník budete dolovat uhlí ve sloji, transportovat vytěžený materiál k dopravním žlabům, provádět malé opravy na zařízeních jako je sbíječka, světlo či kombajn, občas absolvujete školení bezpečnosti práce, pomůžete při zřizování výtuží a podobně. V Partekonu to vše budete dělat dohromady. V současném kapitalisticko-socialistickém hospodářství vystřídáte během pracovní kariéry dejme tomu pět různých pracovních pozic, které obnáší každá 10 různých typů práce či skupinek úkolů. To máme dohromady 50 typů práce či skupinek úkolů. V Partekonu vystřídáte během pracovní kariéry třeba 25 pracovních pozic, které obnáší dejme tomu osm různých typů práce či skupinek úkolů. To máme dohromady 200 typů práce či skupinek úkolů. V Partekonu bude potřeba dělat o hodně více, než pověstných devatero řemesel.

Někteří lidé často vzpomínají na dobu reálného socialismu, kdy pracovali v jedné práci a u jednoho veřejného zaměstnavatele celý život. Nelíbí se jim to, že změna potřeb spotřebitelů (včetně jich samotných)

vede k tomu, že musí pracovat ve více pracovních pozicích a u více zaměstnavatelů. Partekon z tohoto pohledu ovšem situaci ještě prohlubuje. Domnívám se, že to může být v očích stoupců socialismu považováno za dosti značnou nevýhodu tohoto typu socialismu. I když v zásadě je plus, že si Partekon uvědomuje to, že je nutné vzhledem k měnícím se preferencím spotřebitelů měnit strukturu výroby. Neexistence zaměstnanosti brání silně v tom, aby se struktura výroby přizpůsobovala potřebám spotřebitelů. Přirozeně ani centrálně plánovaný socialismus si nemohl dovolit zcela nereagovat na změny v poptávce spotřebitelů a vládců, dělal to však pomalu a liknavě právě z toho důvodu, že to popíralo ideu pracovních jistot. Na druhou stranu, pokud se již k tomu přistoupilo, tak zaměstnanci dostali často de facto befele [38]. Za jehož neuposlechnutí mohlo v tvrdších podmínkách Stalinova či Hitlerova socialismu hrozit obvinění i ze sabotáže.

Intelektuálové a Partekon

Intelektuály Albertův Partekon řadí na úroveň jiných lidí, respektive jsem nic nenašel v tom smyslu, že by je řadil do nějaké privilegované kasty. Tj. tito vedle svého bádání a realizování toho, jak změnit společnost (jak si myslí) k lepšímu, musí pracovat třeba také v úklidu, či v dole anebo jako četníci či pokladní. Jen velmi omezenou část času se budou věnovat reformování společnosti. Navíc v ideálním světě Partekonu mají intelektuálové stejné hlasovací právo jako ostatní (v realitě bude u některých z nich jejich vliv na hlasování a moc větší). A jejich příjmy budou stejné jako u ostatních stejné. Partekon tak dle mého, od sebe odhání své přední podporovatele, protože ve světě centrálně plánovaného hospodářství nebo kapitalisticko-socialistickém hospodářství (intervencionismu) jsou těmto lidem nabízena teplá místa s jejich oblíbenou prací obhajovat, vymýšlet a realizovat státní zásahy. Často za slušné peníze. Řada takovýchto intelektuálů (vyjma nadšených poctivců, jejichž existenci nepopíráme) bude svými vyhlídkami v Partekonu zřejmě odrazena a dost možná jsou tyto vyhlídky ještě horší než v kapitalismu. To o něco snižuje schopnost Partekonu alá Albert být někdy zaveden. Nevylučuje to však modifikace Partekonu do jiné podoby.

Ruší Partekon hierarchii?

Ruší Partekon hierarchii? Dle mého ji neruší. M. Albert počítá s tím, že budou existovat vedoucí: „Respekt vůči Nancy jakožto vedoucí týmu by neměl snižovat fakt, že v jiných týmech zaujímá postavení řadového člena.“ [39]. Je nepopíratelnou pravdou, že lidé jsou různorodí a mají různé schopnosti. Také se nalézají na různých místech světa, což bude různorodost ještě prohlubovat. Navíc (to však zároveň plyne i z předchozího) nelze předpokládat, že všichni lidé budou mít v zásadě stejné informace. Faktem je, že informace je nutné často objevovat, a někdo jistě bude v jejich objevování schopnější než jiný. Zároveň platí, že nově objevené informace mění stávající set informací, kdy se některé stávající informace stávají důležitějšími a jiné přestávají být důležité. Tím se mění i cíle, které lidé sledují. Je tedy celkem jasné, že i proces objevování informací přispívá k ještě větší různorodosti mezi lidmi, než je různorodost daná různými schopnostmi lidí. Výsledkem tedy bude to, že v jakýchkoliv podmínkách budou existovat lidé, kteří se ve zpracování a objevování informací orientují lépe a jiní, kteří se v nich budou orientovat hůře. I lidé, kteří budou mít na správné informace různé štěstí. To bude platit i v případě Partekonu. Pokud Albert píše, že "Míníme tím, že každý dostane takovou množinu úkolů tvořících jeho pracovní náplň, aby jejich celkové důsledky byly z hlediska pravomocí v průměru stejné jako celkové důsledky všech ostatních povolání. Kdyby navíc někdo na jednom pracovišti vykonával pouze špičkovou práci a na druhém pouze rutinní, neodstranilo by to ani na jednom z nich hierarchické uspořádání. Potřebujeme vyvážit souhrny neboli komplexy pracovních činností tak, aby se vyrovnala atraktivita a pravomocí na všech pracovištích. Zároveň musíme zajistit, aby pracující dostali tak nakombinované úkoly, že bude dosaženo rovnováhy napříč všemi pracovišti. Toto a pouze toto povede k dělbě práce, která dá všem pracujícím rovnou příležitost účastnit se rozhodování a mít z jeho výsledků prospěch. Takto a pouze takto dosáhneme dělby práce, při níž proti sobě nestojí třída těch, kdo neustále úkolují, a těch, kdo jsou neustále úkolováni." [40]. Tak je to omyl, protože někteří lidé budou i v takové situaci lépe informovaní než druzí. Navíc lze očekávat i to, že část lidí bude při rozhodování v radách pasivní a jiná aktivní.

Představme si, že několik lidí pracuje v jednom stejném vyváženém komplexu u 10 veřejných zaměstnavatelů na 10 pracovních pozicích. V průměru jsou celkem dobří ve třech pracovních pozicích, ve třech jsou jen průměrní a ve čtyřech spíše podprůměrní. Díky různorodosti mezi lidmi a jejich různorodosti

jejich schopností včetně objeování a zpracování informací, lze očekávat, že někteří lidé budou lepší ve třech pracovních pozicích, které jsou spojeny s větší mírou pravomocí a informovanosti, zatímco jiní budou lepší ve třech pracovních pozicích, které jsou spojeny s menší mírou pravomocí a informovanosti. Ti první tedy budou lépe informovaní a budou tedy lépe schopni ovlivnit rozhodování ve svůj prospěch. Dále je celkem jisté, že mezi naší skupinou budou lidé či člověk, který bude vynikat třeba v pěti nebo šesti pozicích zároveň. I takový člověk bude mít celkem pochopitelně navrch při rozhodování v radě, díky tomu, že bude lépe informován. Představme si, že bude nějaký člověk v dané skupině průměrný a tedy bude celkem dobrý ve třech pracovních pozicích, ve třech jsou jen průměrný a ve čtyřech spíše podprůměrný. Nicméně se rozhodne, že svůj volný čas bude užívat k tomu, aby si zjišťoval a doplňoval informace o pracích, které dělá, o rozhodování, hlasování, rétorice atd. I tento člověk bude mít časem informační převahu nad ostatními, a tedy také větší možnost ovlivnit hlasování.

To vše bude podtrženo i tím, co Albert píše jinde: "Jediné, co partekon zakazuje, je platit majlant superhvězdám. Namísto toho nabízí společenské uznání a tím zamezuje znesvěcení hodnot, jichž si tolik cení." [41]. Čili vliv bude mít do určité míry i něco, co lze nazvat prestiž. Jen stěží lze očekávat, že při nějakém hlasování bude mít vliv (z pohledu výše prestiže) řadového člověka stejnou váhu jako vliv člověka, který má v očích jiných větší prestiž. Podívejme se třeba na skupinky lidí, kteří vykonávají úplně stejnou práci. Třeba dělníky v textilním průmyslu a řekněme si popravdě, zda mezi nimi není nějaká byt' neoficiální hierarchie. Jistě ji najdeme téměř všude. Někdo z dělníků bude mít větší prestiž, která může být dána délkou praxe, lepšími výkony, obratností, řečnickým uměním, uměním dělat zábavu apod. Často přesně z takovýcht' lidí se rekrutovali dělničtí vůdci, funkcionáři či odboráři. Při rozhodování a diskutování v radách budou mít jistě navrch ti, co mají vyšší prestiž a budou tedy držet více moci, než jejich méně „prestižní“ odpůrci. Proto se domnívám, že Partekon není imunní proti vzniku hierarchie. Nebude v něm tedy platit, že když se pracovníci sejdou k jednání v radě na úrovni týmu, útvaru, divize či celého podniku, že se neutvoří žádná skupinka lidí, kteří by díky výhodnějším podmínkám byli v porovnání s ostatními připravenější, průbojnější, informovanější nebo kvalifikovanější, a mohli by tak podle očekávání ovládnout diskusi i její výsledky. Taková skupinka se vytvoří jistě i v Partekonu.

Závěr kapitoly

Zdaleka jsme zde vše o této problematice nevyčerpali. Můžeme však shrnout, že vyvážené komplexy pracovních činností v Partekonu povedou k despecializaci pracovní síly a tedy k propadu produkce ekonomiky. Stanovení vyvážených komplexů pracovních činností je velmi arbitrární a nepřesné, což bude mít záporný vliv na výrobní strukturu ekonomiky a opět na výši produkce. Zjistili jsme, že z hlediska pracujících nepůjde o příliš příjemný systém. Tento systém navíc nebrání vzniku hierarchie.

III. Existence černého trhu, potřeby a problém ekonomické kalkulace

Ve své knize "Partekon: participativní ekonomika" se M. Albert ptá, zda nevzniknou v Partekonu černé trhy [1]. Dle něj si lze představit různé způsoby, jak v různých Participativních ekonomikách švindlovat. Reakce pak na to může být ve formě toho, že se to buď bude institucionálně ignorovat anebo se neplánované přesuny zboží (vyjma přímé směny) postaví mimo zákon a jeho přestupitele budou trestáni [2]. Či se dle mého může zvolit nějaká kombinace obého.

Dle Alberta: "...najíímání námezdních otroků a získávání příjmů z černého trhu, partekon nepřipouští. Ekonomika nebude alokovat zdroje na výrobní jednotku vzniklou podobným způsobem, nemluvě o tom, kdo by tam chtěl pracovat?" [3]. Je však docela možné, že někomu se takto pracovat i vyplatí, protože samotný autor předpokládá i: "...výrazný posun ve prospěch spotřeby na základě potřeb." [4]. Jinde k téže spotřebě Albert píše, že: "Nikdo by neměl dosahovat horentních příjmů a stejně tak by nikdo neměl dostávat víc než jen odměnu za vynaložené úsilí a oběti. Pokud pracovat nemůže, pak by odměna měla odpovídat potřebám. Příjem by nikdy neměl být ve vztahu k vlastnictví výrobních prostředků." [5]. Nicméně ze strany 338 až 340 se zdá, že toto odměňování příliš nepodporuje [6]. Pokud by však tato možnost spotřeby na základě potřeb byla, tak by někdo mohl hrát roli potřebného, ale přitom (podobně jako dnes)

bude na černo někde dobrovolně pracovat. Albert píše, že v podstatě není možné, aby se pracovník legálně vzdal vyváženého komplexu pracovních činností (leďa by odešel do jiného státu) a nechal se zaměstnat třeba u nově příchozího továrníka. Společnost to dle Alberta prostě nedovolí. Plánovací proces nově příchozímu továrníku nepřizná žádné vstupy a nebude od něho odebírat žádné výrobky [7]. Vidíme, ale že pokud budu oficiálně sociálně potřebný a budu pobírat de facto sociální dávky, tak budu mít volný čas k tomu, abych někde na černo pracoval. Tedy tento nový továrník by de facto měl možnost někoho najmout. Dokonce je možné předpokládat i to, že někteří lidé prostě zůstanou mimo oficiální struktury a budou pracovat u takového továrníka, ale nebudou nárokovat ani žádné de facto sociální dávky. Co s těmito lidmi? Pronásledovat je?

Pak se Albert přesunuje k jiné části problému: "Představme si třeba, že ve svém volném čase vyrábím fantastické ozdoby ze zvířat uhynulých při dopravních nehodách nebo z věcí, které najdu v odpadcích. (Nemůže to být ze surovin, které bych musel dostat v rámci alokace, protože ekonomika mi pro zjištěné účely nic nedá.) Nebo si dejme příklad blíže skutečnosti... jsem nepředstavitelně dobrý tenista nebo klavírista a dávám pokoutně hodiny. Proč to náš systém neruší? Nuže, je pravda, že by to v partekonu bylo technicky možné, zároveň je ale třeba si uvědomit, jak by to bylo v praxi obtížné. Tak za prvé nelze předat honorář - skutečné peníze -, protože a) žádné hotové peníze nejsou a b) i kdyby byly, nemohu vstoupit do plánovacího procesu a spotřebovávat, aniž bych na sebe prozradil, že podvádím. Takže by bylo nutné platit mne zbožím, stejně jako kdybych chtěl se sousedem vyměnit svetr za boty, jenomže tentokrát by se směňovala služba, například hodiny tenisu. Bylo by to přinejmenším strašně těžkopádné, nemluvě o té ostudě. A kdybych už to nějak zaonačil a lidi mi za hodiny nějak platili, jak bych pak vysvětlil výslednou hojnost? Společenský odsudek okázalé spotřeby, která by odhalovala podvádění (z čeho jiného by mohla nadměrná spotřeba pocházet) by byla hodně vysokou cenou, kterou bych musel zaplatit za příjmy překračující již tak poměrně pohodlnou a společensky bohatou existenci, kterou partekon nabízí. Takové chování by znamenalo nejenom společenskou a morální újmu, protože podstatná část spotřeby je kolektivní a z té by také ubylo." [8]. Na rozdíl od rozsáhlých výrob může malovýroba docela dobře působit na černém trhu a nemusí se opírat jen o obskurní věci, které popisuje Albert. Surovinami a polotovary mohou být i spotřební statky, které jsou poskytovány lidem. Třeba mouka, mýdlo, cihly, šroubky či látka apod. Další možností jak si tyto věci obstarat, je možnost je někde ukradnout. Ukradnu-li věc ze svého pracoviště, budu (zřejmě) něco tratit na odměně, ale zbytek se odrazí na mých spolupracovnících, čili já na tom můžu v souhrnu celkem vydělat. Navíc moji spolupracovníci nemusí být moc motivováni v bránění krádežím (nejen krádežím od svých spolupracovníků), protože krádeže rozpočítané na všechny členy rady pracujících budou činit malou položku, což právě moc nemotivuje k zabránění krádežím, přičemž toto bránění něco samo o sobě stojí. Je také otázkou, zda nebude existovat snaha nahrazovat ukradené věci dané radě, bude-li něco takového na vyšší úrovni odhlasováno (teoreticky to možné je), tak to bude znamenat morální hazard. Podotkneme, že neexistence hotových peněz se v Albertově knize celkem jinak vůbec neřeší.

Musí být nutně za situace, kterou předjímá Albert, dostupný obchod jen skrze nepraktickou barterovou směnu? Podle mne tomu tak být nemusí, protože jednak mezi lidmi budou zřejmě pořád nějaké drahé kovy a dále mohou vzniknout nové komoditní peníze. Takovými penězi mohou být třeba jako za druhé světové války cigarety. Ale mohou se vyvinout i jiné komoditní peníze (třeba flash disky apod.). Či nějaké elektronické peníze. Právě neohrabanost barterové směny bude lidi tlačit k tomu, aby nějaké peníze sami vynalezli. Nějakou dobu to zabere, ale pak peníze stejně vzniknou. Vzniknou tedy peníze a bude za ně možné na černém trhu i něco koupit anebo peníze budu moci získat prodejem nějaké věci na černém trhu. Co se týká té ostudy, nebude jí trpět ten, kdo se nebude okázalostí na veřejnosti moc chlubit, čili ten kdo bude předstírat svého druhu anti-potemkinovskou vesnici. Situace bude i tak o něco složitější, když někdo bude chtít většinu svých legálních příjmů, které třeba rozšířil o práci přesčas, věnovat na vyšperkování fasády svého domu a nákupu dobrého auta a obleku a vše ostatní bude dotovat mnohem menší částkou, než je obvyklé. Takovíto lidé existují i dnes a budou velmi pravděpodobně existovat i v Partekonu. Takovýto člověk však bude působit také celkem okázale. Dále budou existovat lidé, kteří mají velký majetek z minulosti, protože Partekon v podání Alberta předpokládá pouze abolicí soukromého vlastnictví výrobních faktorů (zdrojů). A co třeba existence darů? Dostal jsem například řadu věcí, jako známá a významná osobnost darem. Zákaz darů jsem nikde v knize nezaznamenal. Situace nebude tedy tak úplně jednoduchá a zřejmě bude vyžadovat další a další opatření (dokládání původu majetku), s tím že tato opatření nebudou

příliš účinná na anti-potěmkinovskou metodu. Prakticky může být člověk potrestán za svůj vyšší životní standart ve své radě (radách), a to ne omezením jeho spotřeby (pak by totiž již neplatilo, že člověk dostává odměnu dle délky pracovní doby a vynaloženého úsilí), ale záměrnou změnou struktury této spotřeby (dostane to, co se mu moc nehodí). Paradoxně pak o to větší bude mít zájem nevhodné statky směnit na černém trhu (k tomu viz dále příklad s Lýdií), byť se jeho životní úroveň může v rámci tohoto trestu skutečně snížit.

To že černý trh je v Partekonu možný, je dáno také tím, že taková nelegální výměna je zločinem bez obětí (dle výše uvedeného se zdá, že přímá směna čili barter není problém). Zločiny bez obětí jsou takové druhy činů, které jsou sice ze zákona ilegální, ale odehrávají se jako dobrovolná směna mezi dvěma osobami bez negativního efektu na třetí osoby. Jde třeba o prodej drog, prostituci či obchod s alkoholem v době prohibice. Jde ale i o směny zboží a služeb na černém trhu. Zatímco u zločinů s obětí mají potenciální oběti (nebo pozůstalí obětí) zájem na prevenci, a když už ke zločinům dojde, mají zájem na dopadení pachatele, u zločinů bez obětí tyto prvky chybí. Jak se má pořádně provádět prevence a usvědčení zločinů směny na černém trhu, když zde obě strany vstupují do transakce dobrovolně a žádná oběť zde není? Ve skutečnosti opatření na boj s černým trhem spíše omezí provozy s hromadnou a větší sériovou výrobou, které lze špatně ukrýt, ale na ostatní bude již kratší. Možná i proto uvádí Albert i metodu ignorace celého problému?

Zdrojem pro černý trh bude jistě neuspokojená poptávka po zboží a službách. To plyne z autorem uváděného příkladu na straně 261 Albertovi knihy, kde je uveden příklad individuální spotřeby uživatele Tariqa, který tím, že stanovuje (předem!) svou celkovou individuální spotřebu jasně vyjadřuje, jakou průměrnou spotřebu považuje pro všechny členy společnosti za rozumnou. Navíc zde okres, v kterém Tariq bydlí, díky nadprůměrné kolektivní spotřebě omezuje (individuální) spotřebu svých obyvatel [9]. A dále alespoň z toho, že Albert předpokládá posun spotřeby ve prospěch kolektivní spotřeby vlivem kolektivní spotřeby zdarma (zdravotnictví či veřejná zeleň a tak podobně), což bude redukovat individuální spotřebu. Autor zde píše, že: „Za bezplatné zboží v zásadě platí všichni stejně (omezením dostupnosti jiných produktů) bez ohledu na to, zda se na jejich spotřebě přímo podílejí.“ [10]. Čili něco zaplatíte, ale vám to k užítku nakonec není. Ještě jasněji plyne neuspokojená poptávka po zboží a službách z případu Lydie: "Když si Lydia stanovuje osobní spotřebu, bere v úvahu i kolektivní požadavky. S pomocí informací z alokačních postupů zvažuje rovněž důsledky svých požadavků pro pracující. Kromě toho, že může vědomě ovlivnit a vzít v úvahu kolektivní rozhodnutí, je zasvěcena také do všeobecné povahy spotřebních požadavků ostatních členů společenství. Pokud jí některé z nich připadají nebezpečné či jinak asociální, má možnost je na plánovacích poradách zpochybnit. Totéž může udělat, kdykoli je zřejmé, že si někdo navrhl vyšší spotřebu, než kolik představuje jeho spravedlivý podíl, nebo je-li něčí požadavek takové povahy, že se (ona nebo někdo jiný) obává, že to může škodit danému spotřebiteli nebo společenství jako celku. Totéž platí i o Lýdiiných požadavcích. I ty se dostanou na přetřes, přestože nikdo neví, kdo o co žádá, protože se u ní v radě dohodli, že až na absolutně nezbytné případy zůstanou požadavky na spotřebu anonymní." Podobně ze strany 309 plyne, že se mají projednávat názory sousedů na požadovanou spotřebu. Jinde je to uvedeno ještě jasněji: "...partekon přijímá to opatření, že členové spotřební rady mohou kolektivně posuzovat individuální objednávky na spotřebu, vyjadřovat nelibost nad těmi, s nimiž se pojí hrubě nepříznivé externí důsledky, usilovat o nápravu, která si může vyžádat dodatečné výdaje, a v extrémních případech dokonce zabránit jejich vyřízení." [11]. Z toho plyne, že vaše potřeby nemusí být uspokojeny. A pokud uspokojeny nebudou, tak máte na výběr dvě věci: a) vzdát se těchto potřeb a b) jít se poohlédnout na černý trh. Jistě se najdou tací, kteří se na černý trh půjdou poohlédnout.

Albert ve svém příkladu hypotetického participativního nakladatelství píše, že zaměstnanci: "Za úspěch nepovažují, když knihy prodají se ziskem, ale když jejich čtenáře pobaví nebo poučí. Z rukopisů vybírají tak, že rozhodují, zda z nich budou mít čtenáři takový prospěch, aby to vyvážilo zdroje, čas a energii potřebnou k vydání posuzované knihy." [12] Samozřejmě do toho by měly promluvit nějaké spotřebitelské rady s nějakými agregovanými kompromisními představami, které určité představy ignorují (viz dále). Je jasné, že řada názorů a požadavků nebude splněna, což znamená, že tato poptávka bude mít tendenci případně využít černý trh. Navíc těžkopádné diskutování a hlasování je založeno na názorech, dohadách a kompromisech ovlivněných prostou i racionální neznalostí (škola veřejné volby), racionální iracionalitou (B. Caplan), hlasovacím paradoxem (markýz de Condorcet), zájmovými skupinami a politikařením. Ignorance

zisku a ztráty naopak znamená, že se zbavujeme možnosti poznat demonstrované jednání, které člověk podstupuje tehdy, když něco chce, a které vyjádří svým činem a jistou obětí ve formě vynaložení vydělaných peněz a ztráty času či vynaložení námahy. Místo toho máme pouze hubou řečené věci, jejichž vyřčení stojí v daný okamžik málo. Hlasováním navíc nejde moc dobře vyjádřit intenzita přání, protože máte jen jeden hlas případně předem přidělenou váhu tohoto hlasu.

Dále Albert píše o hypotetickém nakladatelství v Partekonu, že psaní, redakční a grafické zpracování se děje ve značné míře stejně jako před Partekonem, ale dovedeme si představit, že půjde také o ochranu stromů a dalších zdrojů a o redukci ubíjejících rutinních operací. Proto se bude asi většina knih zavádět do přenosných počítačů velikosti knihy, které čtenářům umožní si měnit velikost, uspořádání, výtvarnou podobu a rozlišení jednotlivých stránek. Tradičně tisknout a vázat se budou pouze svazky mimořádně kvalitní nebo speciální objednávky. Tím se pak dramaticky omezí náklady na přípravu a distribuci, ochrání to vzácné zdroje a spotřebitelé získají snadný, přímý a téměř bezplatný přístup k celým knihovnám plným informací. Vlastně tu jde o dnešní čtečky, které však zatím tištěné knihy moc nevytlačily. Jinde Albert píše, že kdyby ve Spojených státech byla již roku 1955 uskutečněna myšlenka parcipitativní ekonomiky, tak by se prý pro 80 % pracujících výrazným způsobem zvýšila kvalita vykonané práce. Produkce odpadu všeho druhu by se snížila a dokonce zmizela. Stejně tak by odpadla výroba nepotřebného zboží a nadvýroba. Atd.[13] Z toho se zdá, že Albert počítá s jistou redukcí v pestrosti nabídky zboží a tedy i se zjednodušením výrobní struktury.

N. N. Taleba uvádí ve své knize "Černá labuť", že existuje něco jako dlouhý chvost (konec), kdy internet vyvolává vedle koncentrace ještě něco: umožňuje vzniknout zásobě "protogooglů" vyčkávajících v pozadí. Navíc odborně specializovaným lidem dovoluje nalézt malé, ale stálé publikum. Přičemž dlouhé konce hrají ve změnách v dynamice úspěchů zásadní úlohu, protože destabilizují etablované vítěze a přinášejí vítěze nové, tj. i nadále budeme žít v Extrémově, podíl dlouhých konců se omezuje jen na internet a s ním spojené drobné obchodování [14]. To je celkem v rozporu s uvedenými Albertovými představami. Já akorát mohu k Talebovi dodat, že nesouhlasím s tím, že dlouhé konce se omezují jen na sféru internetu. Kusová a malosériová výroba zde byla v řadě oborůh vždycky. Drobní řemeslníci, výrobci a obchodníci nejsou fenoménem jen současnosti. Stejně jako lokální inteligence. Internet těmto lidem spíše jen dal možnost překročit hranice regionů a působit na větší okruh zákazníků. Nicméně něco podobného v primitivní formě zvládly před 100 i více léty i noviny. Dlouhý chvost na trhu znamená, že se produkují i věci pro pár promile občanů, což je velmi výhodné, protože tyto občané nečelí riziku, že jejich marginální hlasy propadnou při různých hlasováních a kompromisech. Jistě pro pár jedinců (vyjma boháčů) se nemusí daná věc vyrábět ani na trhu, ale pro pár stovek už tomu tak klidně může být. U větších skupinek je to pak zcela normální. V případě knih může jít o malinké, větší a velké skupinky, které budou chtít vlastnit fyzické knihy, lidi, kteří mají problémy s očima a nechtějí se dívat do obrazovek, lidi, kteří si chtějí v knize listovat a zakládat si v ní zajímavá místa, lidi, kteří knihy používají po přečtení jako podložky, lidi, pro které je čtečka zatím moc drahá, lidi, kteří jsou zvyklí na fyzické knihy, a já nevím, co dále. Každopádně ignorování dlouhého chvostu a pestrosti nabídky by vedlo k neuspokojení řady potřeb a tedy i k tomu, že pokud tyto potřeby uspokojeny nebudou, tak máme na výběr dvě věci: a) vzdát se těchto potřeb a b) jít se poohlédnout na černý trh. Jistě se opět najdou tací, kteří se na černý trh půjdou poohlédnout.

Neignorování dlouhého chvostu vede k podstatnému nárůstu množství informací, které (byť) decentralizovaně stanované centrální plánování v Partekonu musí zvážít a zpracovat. A znamená to zároveň také, že vzroste počet informací, které je nutné objevit. Tím nám roste komplexita ekonomiky. Uvedme zde, že na trhu: „Podnikatelé neustále generují nové informace, které jsou principiálně subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné.“. A: „Jinak řečeno, podnikatelský čin sestává v podstatě z tvorby a přenosu nových informací, které nutně mění obecné vnímání možných cílů a prostředků každého jedince ve společnosti. Tato modifikace zase dává vzniknout nesčetným nově vzniklým nesrovnalostem, které pro podnikatele představují nové ziskové příležitosti, jež tyto podnikatelé objevují a koordinují. A tímto způsobem celý proces dále pokračuje. Je to dynamický, nikdy nekončící proces, který se neustále rozšiřuje a podporuje civilizační pokrok...“. Podnikatelské informace či znalosti v důsledku toho, že jsou vždy subjektivní a nemohou být tedy dány, protože musí být vytvářeny a generovány při rozpoznávání ziskových příležitostí (tj. když si podnikatelé všimnou v neustále se měnící konstelaci tržních cen existence

nesrovnalostí nebo nesouladů, kterých si dříve nikdo nevšiml), nemohou být alokovány na základě nákladů a výnosů, protože pokud podnikatelé informace neobjeví, nikdo nezná jejich hodnotu [15]. Čili výše uvedené existující informace a i informace, které se musí objevit, jsou subjektivní, praktické, rozptýlené a obtížně sdělitelné. Stěží si lze představit, že takovéto informace mohou být zcela nebo i z polky rozeznány a plně diskutovány na spotřebitelských radách a radách pracujících, a to na lokální, následně regionální, pak zemské a nakonec státní úrovni. Bude to hodně náročné na čas, a přesto řada informací nebude rozpoznána, sdělena jiným a probrána a nebude se o nich hlasovat. Další informace, které budou mít více štěstí, budou zamítnuty, další modifikovány do podoby nějakého kompromisu. Už problémem je to, že vy jako objevitel zajímavých informací na trhu musíte zajistit jejich využití - tj. obstarání výrobních faktorů, vynaložení času, přemýšlení, rozhodnutí, znalost práva apod. Ovšem to vše s tím, že případný čistý výnos-zisk připadne vám. V Partekonu se musí udělat to samé (obsatarání výrobních faktorů, vynaložení času, přemýšlení, rozhodnutí, znalost práva apod.), ale vedle toho musíte diskutovat v různých radách a přesvědčovat ostatní, zainteresovat ostatní s tím, že na vás připadne jen maličký díl případného výnosu. To jistě silně ovlivní využívání stávajících informací a ochotu objevovat a využívat nové informace (demotivace). To pak bude mít za následek horší plnění potřeb spotřebitelů a nižší výstup ekonomiky a nižší dosažený hospodářský pokrok.

Celkově tedy výsledný plán tak bude odpovídat jen některým informacím, což ho ale umožňuje vůbec přijmout a snižuje to množství času potřebného na přijetí a vypracování plánu. Redukce počtu informací a snížení nutnosti jejich objevování, tak jsou de facto jednou z matek decentralizovaně (i centralizovaně) přijmutého centrálního plánu. Z tohoto pohledu je tedy pochopitelné, proč Albert uvádí příklad s knihami, tak jak jej uvádí anebo uvádí to, že by odpadla výroba (z jeho pohledu) nepotřebného zboží, redukuje to totiž množství potřebných informací. Vedlejším efektem je však to, že nám zůstávají potřeby některých lidí neuspokojeny a tedy, že tito lidé je mohou uspokojit skrze černý trh. Černý trh tedy bude vcelku běžnou součástí Partekonu, ale to zároveň znamená i vznik odměňování podle spotřebitelům přineseného mezního užítku a také vznik stínové hierarchie. Dopady na výstup ekonomiky a hospodářský pokrok jsme již zmínili.

IV. Partekon neznamená plnou zaměstnanost

Již jsem na to upozornil v předchozí části (viz kapitola II.), ale Partekon tak, jak je navržen M. Albertem, předpokládá nutnost měnit zaměstnání a nehlásá (tedy alespoň ne v takové míře), jako to činí či činily předchozí socialistické teorie a systémy, pracovní jistoty. To je velmi patrné ze strany 164 Albertovi knihy, kde se píše následující: "Každopádně pak asociace spotřebitelů, odvětvové rady a jednotlivé výrobní útvary projednají změny ve spotřebě a výrobě. Z nich může vyplývat nutnost úprav pracovního zadání. Výsledkem může být skutečnost, že se v některém odvětví zvýší a v jiném sníží objem práce a s tím související potřeba přesunu některých pracovníků. Nebylo by jich ale zapotřebí víc než v jiných hospodářských soustavách. Nutnost změnit zaměstnání nebo zvýšit či snížit pracovní zátěž některých pracujících a z toho plynoucí dopad na jejich život bude jedním z důležitých faktorů [nicméně při hlasování mohou hlasy nespokojených pracujících i propadnout, pozn. autora], které se budou vždy brát v přiměřeném rozsahu v úvahu při vyjednávání o tom, zda a jak vyhovět změnám v poptávce." [1]. To potvrzuje i to, co se píše na straně 248 v jednom z příkladů: "Může se ale naopak stát, že letiště v Bostonu bude potřebovat menší počet pracovníků. Personální výbor se obrátí na pracovní-právní mediační úřad, vyžádá si seznam pracovních míst, o něž by se pracovníci mohli ucházet, a vše zorganizuje tak, aby se lidé mohli sami rozhodnout, zda dobrovolně přejdou jinam. V partekonu stejně jako v jiných ekonomikách bude občas nezbytné sáhnout i k nedobrovolným přesunům. Bude jich ale v porovnání s ostatními soustavami mnohem méně. Partekon totiž nebudou sužovat cyklické konjunktury a krize jako tržní hospodářství. Nutnost přesouvat pracující bude vždy vyplývat spíše z potřeby převést lidí z jednoho odvětví nebo podniku do druhého, která vyplyne ze změny preferencí, a nikoli z nezbytností všeobecně propouštět. Obecně snížení požadavku na celkový objem práce se dotkne všech pracujících a bude mít podobu vítaného zkrácení pracovní doby nebo uvolnění pracovního nasazení. Nebude to tolik obávaná nezaměstnanost, která postihne jen několik lidí." [2]. To vypadá, že Albert počítá s tím, že vznikne něco jako frikční nezaměstnanost, ale ne cyklická nezaměstnanost. Je otázkou, zda nevznikne i jiná nezaměstnanost? Dříve jsem již podotkl, že v Partekonu nebude zřejmě možné se cenově podbízet a kompenzovat tak své nevýhody nižšími náklady na pracovní sílu - to by byla totiž již konkurence a

narušovalo by to stejnou hodinovou sazbu za práci - bude tedy existovat zřejmě (v knize se to v podstatě neřeší) určitá míra nedobrovolné nezaměstnanosti, která pramení z instituce této hodinové sazby. Stejná hodinová sazba bude totiž vytvářet z hlediska některých účastníků participativní ekonomiky svého druhu cenovou podlahu.

Dále ve své kritice některých anarchistů Albert píše, že: "Domnívají se, že člověk buď funguje podle pravidel partekonu, nebo trpí vyloučením - což je mimochodem pravda." [3]. Jinde Albert bez obalu píše, že odmítání pevné hierarchie neznamená odmítání disciplíny, dohledu, hodnocení a odpovědného vedení. Kormě toho stejně jako v kapitalistických firmách i zde (čili v Partekonu) existuje nejvyšší sankce v podobě propuštění. Byť se o tom demokraticky hlasuje a jedinec je pak případně na de facto sociálních dávkách a podobně [4]. Co se týká ideje plné zaměstnanosti, tak autor napsal vedle toho, jak se řeší spory za kapitalismu, i jednu poznámku k centrálně plánovaným (koordinátorskými) ekonomikám: "V koordinátorských ekonomikách mívají pracující méně účinné zastoupení ze strany odborů [než v kapitalismu, pozn. autora]. Vyhodit někoho, kdo prakticky nic nedělá, je ale téměř nemožné. Může za to rétorika hnutí, která tyto systémy vytvořila, a absolutní preferování plné zaměstnanosti." [5]. To nezní jako podpora něčeho jako je plná zaměstnanost, opak je pravdou. Podotkněme, že na trhu podnikatel musí odhadovat vývoj budoucí poptávky spotřebitelů na základě současných cen, a co je podstatné může se mýlit a utrpět ztrátu, a pak mu nezbude než prodat (anebo to udělají za něj jeho věřitelé) své pozemky, kapitálové statky a propustit své pracovníky. Tyto výrobní faktory včetně pracujících pak směřují k těm podnikatelům, kteří jsou úspěšní v odhadu budoucí poptávky spotřebitelů. Pro přirozený dynamický vývoj trhu a co nejplynulejší vyhlazování důsledků plynoucích ze změn v preferencích spotřebitelů je nezbytná nějaká nezaměstnanost a nevyužití výrobní faktory! Je tedy nezbytná nejistota! Jinak nemá dítě co do školy, chybí náhradní díly pro auta, jídlo apod. A kvete korupce a černý trh [6]. To úzce souvisí s popisem reálného světa, jako světa, ve kterém prakticky trvale vznikají nějaké nerovnovážné stavy (reálný svět tedy není v rovnováze, ale má pouze tendenci k ní směřovat, přičemž je často neustále od rovnováhy novými rovnovážnými stavy odchylován), které se podnikatelé pokoušejí likvidovat. V tomto ohledu je tedy Partekon čili participativní ekonomie realističtější systém než systém centrálně plánovaného hospodářství a v některých směrech i než návrhy některých ekonomů rovnováhy podávané za účelem vylepšení kapitalisticko-socialistické ekonomiky současnosti.

V. Nemožnost ekonomické kalkulace v Partekonu

Ekonomické kalkulace na trhu

V této kapitole se opřeme o jeden můj starší článek na téma ekonomické kalkulace a jejich zdrojů (předpokladů), tj. na to čím je ekonomická kalkulace vůbec umožněna [1]. Leccos jsme však již z této problematiky nakousli v předchozích kapitolách této stati, protože tato problematika souvisí totiž prakticky se vším. Budeme se zde tedy někdy opakovat. Nejprve je nutné se zabývat tím, jak vypadá ekonomická kalkulace na trhu. Dle ekonomů L. von Misesa v současné vysoce komplexní ekonomice, kdy existuje nespočet druhů materiálních výrobních faktorů (půda a kapitálové statky) s různými fyzickými vlastnostmi a různou lokací, miliony pracujících s různými schopnostmi pracovat (a také různou lokací) a obrovské množství technologických postupů a plánů, je nezbytné rozhodnout jak s těmito pořád vzácnými prostředky naložit, který postup a plán zvolit. „Který plán by měl být realizován, protože přispívá nejvíce k uspokojení nejnaléhavějších potřeb?“ [2]. Systém svobodného trhu (Mises ho nazývá systémem ziskového managementu) vede k tomu, že veškeré plánování a projektování je založeno na tržních cenách. Ekonomické plánování je možné jen díky existenci tržních cen: „Tržní ceny samotné mohou odpovědět na otázku, zda realizace projektu P vynese více, než on sám stojí, tj. zda bude užitečnější než realizace jiných možných plánů, které nemohou být uskutečněny, protože požadované výrobní faktory jsou použity na provedení projektu P.“ [3].

V reálném světě navíc dochází k neustálým změnám (jako jsou změny populace, potřeb, technologií, nabídky a umístění výrobních faktorů, počasí atd.), a proto je nutné, aby podnikatelé přizpůsobovali výrobu neustálým změnám podmínek [4]. Díky změnám vzniká v systému ziskového managementu prostor pro

kormidelníky-podnikatele, kteří usilují o dosažení zisku. Podnikatelé hledají ziskové příležitosti a: „Jakmile objeví, že poměr mezi cenami výrobních faktorů a očekávanými cenami výrobku takovou [tj. ziskovou, pozn. autora] příležitost nabízí, pustí se do díla.“ [5]. Pokud se podnikatelé nemýlí, dosáhnou zisku (a pokud se mýlí tak utrpí ztrátu). Zisk je motivuje ke zvýšení produkce a tím i nabídky daného produktu. To má pak za následek pokles ceny tohoto produktu. Na druhou stranu zvyšování produkce nutí podnikatele k poptávání většího množství výrobních faktorů, z kterých a pomocí kterých je produkt produkován. Rostoucí poptávka po nich pak vede k růstu cen těchto výrobních faktorů. Vše se prohlubuje vstupem dalších - ziskem přilákaných - podnikatelů a jejich kapitálu do ziskového podnikání. Výsledkem pak je tendence směřující k zmizení takových zisků [6]. Velké zisky tedy není potřeba závidět. Analogicky pokud podnikatelé utrpí ztráty při produkci nějakého produktu (díky tomu, že velikost poptávky nadhodnotili), omezí jeho produkci anebo ji úplně opustí. Shrňme-li výše uvedené, dojdeme k závěru, že při hledání ziskových příležitostí podnikatelé přizpůsobují výrobu poptávce společnosti (spotřebitelů) [7]. O alokaci výrobních faktorů a volbě nejvhodnějších technologií je tak rozhodnuto, na základě spotřebitelské poptávky – tj. na základě nejnaléhavějších potřeb občanů. Dle L. von Misesa je pak ziskový management jediný způsob, který nám umožňuje racionalitu a kalkulaci při výrobě nutných zboží a služeb a sám směřuje k sebezdokonalování [8]. Tendence k mizení zisků, snaha vyhnout se ztrátám a sebezdokonalování nám sdělují, že tento ziskový management (systém svobodného trhu) vede k čištění trhu a k odstraňování nedostatků a přebytků zboží a služeb na trhu, a tím k lepšímu uspokojování potřeb spotřebitelů, čili vede ke stavu rovnováhy ekonomiky (tato skutečnost se někdy označuje termínem ergodicita) (viz i dále).

Co je zdrojem možnosti ekonomické kalkulace na trhu?

Co je tedy zdrojem (předpokladem) samotné možnosti provádět ekonomickou kalkulaci? Na to (vedle náznaků ve výše zmíněném) odpovídá ve zkrácené podobě tato citace M. Urzy: „Trh naopak dovede tyto problémy řešit samovolně, neboť ceny vytvářejí sami obchodující jedinci v rámci snahy o maximalizaci svých zisků; celý proces je velmi robustní, reaguje na změny v čase, reflektuje preference všech účastníků tržního procesu i vzácnost zdrojů. Všechna výše popsaná rozhodnutí pak nedělá žádná centrální autorita, nýbrž všichni nakupující, prodávající, výrobci, spotřebitelé, zaměstnanci i zaměstnavatelé. Není-li volný trh nijak deformován (například státními zásahy), pak je maximalizace zisku každého jedince ekvivalentní maximalizaci jeho přínosu pro společnost (protože na jedné straně poskytování co nejžádanějších služeb znamená nejvyšší příjmy a na straně druhé snižování nákladů znamená šetření vzácnými zdroji).“ [11]. Ceny vytvářejí sami obchodující jedinci v rámci snahy o maximalizaci svých zisků. Čili zde máme jedince, kteří něco dělají. To jest, jednájí (podnikají). Tito dělají to něco, aby dosáhli maximalizace svých zisků (zahrnující v to i duševní zisky). Vedle toho samozřejmě musí existovat neuspokojené potřeby občanů a jejich změny a dále proměnlivost a nejistota reálného světa. To také znamená, že reálná ekonomika a svět je ekonomikou a světem nerovnováhy, jen v takovémto světě lze podnikat [12]. My se nyní podíváme na jednání a maximalizaci zisku. Neuspokojené potřeby občanů a jejich změny a proměnlivost a nejistotu reálného světa považujeme za dané a každému zřejmě jasné zdroje (předpoklady) možnosti činit ekonomickou kalkulaci, tyto zdroje se vyskytují i v socialistickém hospodářství. Jedině v ráji se nebudou vyskytovat.

Jednání (podnikání) na trhu

Je nutné si nejprve uvědomit, že v každé skutečné a živoucí ekonomice je každý její účastník vždy podnikatelem a spekulantem [13]. Ekonom I. Kirzner ve své knize „Jak fungují trhy“ píše, že v ekonomice: „Neustále vznikají nové příčiny nerovnováhy a příčiny cenových rozdílů. Zároveň ale tyto nerovnováhy dávají nepřetržitě vznikat silám, které mají tendenci objevovat takto vytvářené ziskové příležitosti. Tendence k vytvoření jediné ceny je neustále narušována – ale nepřetržitě obnovována.“ [14]. Čili výše zmíněná tendence ekonomiky k rovnováze je trvale narušována a ekonomika díky tomu rovnováhy nedosahuje, pouze má tendenci k ní směřovat. To je důležitý poznatek, který je nutno mít na paměti. Takové podmínky umožňují vznik jednání, protože: „Svět nerovnováhy... nabízí prostor pro podnikatelské objevování a následně prostor pro skutečnou změnu.“ Podnikatelské jednání ve formě podnikatelské ostražitosti je to, co vede k rozpoznávání ziskových příležitostí a jejich využití [15].

Detailnější pohled na to jak tento proces funguje, obohacený o popis přenosu informací, najedeme v knize „Teorie dynamické efektivity“. Její autor Jesús Huerta de Soto zde píše, že: „Každý podnikatelský akt s sebou nese vytvoření nových informací ex nihilo. Tvorba těchto informací probíhá v myslí konkrétní osoby...“. Dále stručně parafrázováno: když si řekněme C uvědomí, že nastala situace, kdy je nějaký výrobní

faktor ve společnosti neprávem podceněn a prodá tento výrobní faktor (zdroj) například osobě A poté co ho koupil od osoby B, tak dojde k tvorbě nových informací nejen v mysli osoby C, ale i osob A a B. „A si tak uvědomí, že zdroj, který mu chyběl a který potřebuje k dosažení svého cíle, lze získat v jiné oblasti trhu v mnohem větším množství, než očekával, a že proto nyní může bez problému realizovat činnost, ke které v důsledku nedostatku příslušného zdroje nemohl přikročit dříve. B si zase uvědomí, že zdroj, který v takovém nadbytku vlastní a kterému nepřikládá žádný význam, je velmi žádan a vyhledáván jinými lidmi, a že ho proto může za dobrou cenu prodávat. Část této nové praktické informace, která se zrodila v mysli C, tedy že může podnikat, a která se později objeví i v myslích A a B, se navíc ve velmi stručné formě promítá v řadě cen nebo historických směnných kurzů...“ [16].

„Tvorba informací v podnikání předpokládá, že současně rovněž dojde k předávání těchto informací na trhu.“. Vedle předání informací mezi přímými aktéry se dále informace šíří prostřednictvím jednotlivých cen (dodejme, že jde zejména o změny cen), které jsou velmi účinným systémem přenosu, neb předávají velmi levně velké množství informací ostatním. Dle Huerta de Soto je: „...přenos informací ve společnosti v zásadě nevyslovený a subjektivní, tj. není slovně vyjádřený a artikulovaný, a dochází k němu velmi souhrnným způsobem...“ [17]. Informace a znalosti jsou implicitní, rozptýlené a nesdělitelné (a dynamické). Přenos sociálních informací je zásadně implicitní a subjektivní a informace není vyjádřena často v explicitní podobě a je přenášena ve velice zkrácené podobě. Konečně je důležité, že díky podnikatelským činům se lidé učí postupovat ve vzájemné součinnosti a že se učí tím nejlepším možným způsobem – tj. aniž by si uvědomovali, že se učí. Učí se dobrovolně. Huerta de Soto uvádí pro ilustraci příklad s učením se jezdit na kole, kdy se člověk pokouší nějak udržet rovnováhu. A říká, že však téměř žádný cyklista není obeznámen s fyzikálními principy skrývajícími se za touto schopností. Naopak cyklisté používají spíše nějaký „mysl pro rovnováhu“, který je informuje, co dělat v každém okamžiku, aby nespadli [18].

Huerta de Soto pak uzavírá, že ekonomickou kalkulaci umožňují právě ty informace, které byly vytvořeny v procesu podnikání. „Jinými slovy, bez praktického podnikání nemohou informace, které jednotliví aktéři potřebují k tomu, aby si spočítali či náležitě odhadli hodnotu jednotlivých možných kroků, vzniknout. Proto bez podnikání není možné provádět ekonomickou kalkulaci.“ [19]. Přičemž dle I. Kirznera je důležitá neomezená svoboda vstupu podnikatelů na všechny části trhu [20]. Neomezená ve smyslu neexistence privilegií, které tomuto vstupu brání. Za pozornost zde stojí i slovo odhadli! Podnikatelské jednání je také o odhadování budoucích situací na basi současných cen.

Jednání (podnikání) je jedním ze dvou zdrojů (předpokladů) ekonomické kalkulace, které nenajdeme v socialismu (veřejném vlastnictví výrobních faktorů). Naopak toto jednání je spojeno se soukromým podnikáním od zaměstnanců přes živnostníky a družstva až po obchodní společnosti a tak podobně. Pakliže tedy není povoleno legálně vstoupit na trh (či do nějaké části trhu) díky donucení, například postavením podnikání mimo zákon či pronásledováním podnikatelů, tak vzniká problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu (za intervencionismu dojde vlivem omezení podnikatelské činnosti k deformaci ekonomické kalkulace a jejímu omezení). Čili správně řečeno problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu je problémem, který je odvozen od problému nemožnosti podnikatelsky jednat s výrobními faktory a spotřebními statky v tomto systému. To dobře ilustruje zmíněný de Soto, který tvrdí, že: „...jestliže je svobodnému jednání bráněno silou, svobodné vzájemné směny se neuskuteční a výsledkem tak bude zbourání mostu či spojení, které tyto směny představují mezi subjektivní, vnitřní sférou přímých (ordinálních) hodnocení a tvorby informace a vnější sférou (kardinálních) cen. Zničení tohoto mostu učiní ekonomickou kalkulaci naprosto nemožnou [21].

Soukromé vlastnictví jako zdroj ekonomické kalkulace na trhu

Výše jsme zmínili maximalizaci zisku, jako jeden ze zdrojů ekonomické kalkulace. To není úplně přesné, protože tímto zdrojem je soukromé vlastnictví jako takové. Maximalizace zisku znamená rozšiřování soukromého vlastnictví. A podnikatelské jednání znamená možnost (ne přímo nutnost) dosažení zisku – tj. možnost rozšíření soukromého vlastnictví dané osoby, a to finálně na úrovni spotřeby ať už ve formě fyzických anebo duševních statků (třeba volný čas, klid apod.). Samozřejmě pro dosažení zisku je nutné zakoupit a pronajmout služby výrobních faktorů, kterými jsou půda (včetně surovin), práce (tu lze jen pronajmout) a kapitálové statky (stroje, nástroje, zařízení, polotovary apod.), a pak je nutné prodat výsledný produkt (myšlen produkt zahrnující i pouhé zprostředkování prodeje či služby) procesu jednání. To znamená, že výrobní faktory je nutné mít v soukromém vlastnictví anebo alespoň je nutné je mít pronajaté

od jiných soukromých vlastníků. Čili zdrojem ekonomické kalkulace je v tomto ohledu soukromé vlastnictví. Stručně řečeno, to že podnikatelé budou jednat, je tedy motivováno možným dosažením zisku a rozšířením jejich soukromého vlastnictví. To, že něco užitečného mohou získat, a pak využívat dle svých představ a ke svému prospěchu je zde výrazným motivem k podnikatelskému jednání. K tomu I. Kirzner uvádí jednu důležitou zajímavost: „Na tento zisk si může dělat nárok jeho objevitel z toho titulu, že jej „vytvořil“ tím, že mu dal jistým způsobem vzniknout z ničeho.“. Stal se objevitelem ziskové příležitosti [22]. Případný zisk je tak mimo jiné i odměnou za činnost podnikatele a za podstupování nejistoty.

Soukromé vlastnictví a najímání (od majitelů) výrobních faktorů je jedním ze dvou zdrojů ekonomické kalkulace, které nenajdeme v socialismu, tj. veřejném vlastnictví výrobních faktorů. Jde o soukromé vlastnictví patřící pracujícím, živnostníkům, majitelům družstev a obchodních společností a tak dále. Pakliže tedy není povoleno legálně vlastnit výrobní faktory, například postavením takového vlastnictví mimo zákon či zabavením výrobních faktorů ve prospěch veřejných organizací (stát, obce, státní podniky či nucená družstva apod.), tak vzniká problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu (za intervencionismu dojde vlivem omezení soukromé vlastnictví výrobních faktorů k deformaci ekonomické kalkulace a jejímu omezení). Pak správně řečeno problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu je problémem, který odvozen od problému nemožnosti soukromě vlastnit a najímat výrobními faktory.

Ekonomické kalkulace na trhu – shrnutí

Jak je patrné tak možnost svobodně podnikatelsky jednat a možnost soukromě vlastnit a najímat výrobní faktory předchází možnosti ekonomické kalkulace. Tyto dvě skutečnosti [23] jsou tak říkajíc matkou ekonomické kalkulace, protože ji umožňují a bez nich nemůže být prováděna. Problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu je tak v první řadě především problémem nemožnosti svobodně podnikatelsky jednat a nemožnosti soukromě vlastnit a najímat výrobní faktory. Není-li problém svobodně podnikatelsky jednat a zároveň soukromě vlastnit a najímat výrobní faktory, není ani problém provádět ekonomickou kalkulaci. Je to tedy lidské podnikatelské jednání a soukromé vlastnictví co činí nerovnovážné ceny statků na trhu takovými, že zobrazují přijatelným způsobem vzácnost statků vzhledem k lidským potřebám, tak že tyto ceny mohou být používány k ekonomické kalkulaci a sloužit tak pro odhadování budoucích skutečností. Čili stručně řečeno kausalita je takováto: lidské podnikatelské jednání a soukromé vlastnictví --> ceny zobrazují relativně dobře vzácnost --> ekonomická kalkulace --> vliv na lidské podnikatelské jednání a změny v soukromém vlastnictví a tak pořad dokola [24]. Počátkem je zde právě lidské podnikatelské jednání a soukromé vlastnictví.

Ekonomická kalkulace v Partekonu-neexistence soukromého vlastnictví

V Partekonu čili participativní ekonomice také existují neuspokojené potřeby občanů a jejich změny a dále zde rovněž existuje proměnlivost a nejistota reálného světa. Co se týká soukromého vlastnictví a najímání výrobních faktorů (kapitálových statků), tak je zde situace jiná. Albert ve své knize "Partekon: život po kapitalismu: [participativní ekonomika]" jasně píše, že: „S úkolem odstranit třídní odlišnosti se nejprve vypořádají [partekoniisté, pozn. autora] zrušením soukromého vlastnictví kapitálu.“ [25]. Stručně řečeno již nebude platit následující: to že podnikatelé budou jednat, je motivováno možným dosažením zisku a rozšířením jejich soukromého vlastnictví. To, že něco užitečného mohou získat, a pak využívat dle svých představ a ke svému prospěchu je zde výrazným motivem k podnikatelskému jednání. To ostatně bude zesíleno systémem odměňování v Partekonu [26]. To plyne třeba z toho, co Albert píše k problému inovací: "Partekon neodměňuje ty, jimž se povedlo přijít na něco užitečného, podstatně větším nárokem na spotřebu než jiné, kteří se v práci obětovali stejně, nic nového však neobjevili." [27]. Je zřejmé, že se to dá vztáhnout i na to, co uvádí výše Kirzner, byť nejde nutně přímo o inovace (inovace vidím jako podmnožinu podnikatelského jednání). Podnikatelské jednání nebude v Partekonu nijak odměňováno a tudíž se mu lidé budou méně věnovat, což má dopad na produktivitu a tedy i rozsah výroby. Už z tohoto pohledu je tedy Partekon čili participativní ekonomie v nevýhodě proti svobodnému trhu, ale je v nevýhodě i proti intervencionistickému hospodářství (kapitalisticko-socialistickému hospodářství), kde se podnikání alespoň částečně uplatňuje. Neexistence soukromého vlastnictví každopádně znemožňuje ekonomickou kalkulaci v Partekonu a tedy i co relativně nejplynulejší uspokojování potřeb spotřebitelů. Výsledkem tedy musí být nedostatky žádného zboží a služeb, přebytky nechtěného zboží a služeb. Dále diskoordinace ve výrobě,

kteří budou způsobeny tím, že budou chybět nutné komplementární statky k dokončení výrob a investičních aktivit. V případě diskoordinací by docházelo tedy přesně k tomu, co uváděl německý ekonom W. Eucken pro centrálně plánovanou socialistickou ekonomiku: „...v moderní průmyslové výrobě je potřeba tolik různorodých materiálů a součástí, že přes veškerou standardizaci je pro centrální úřady nemožné udržet si o nich přehled. Například jeden strojní podnik dokončil výrobu strojů přesně tak, jak mu bylo přikázáno. Nemohl je však odeslat, protože mu chyběly hřebíky na zatlučení beden. Stávalo se, že vedoucí, který přesně dbal předpisů, musel čekat s odesláním hotových strojů celé měsíce, než mu byly na jeho žádost plánovacím úřadem hřebíky přiděleny.“ [28]. Tomu neodpomůže ani to, že Albert předpokládá, že plán nebude tzv. našponovaný. Plán by měl být dle něj dostatečně volný a u většiny zboží počítat s určitou nevyužitou kapacitou [29]. Volná kapacita na výrobu hřebíků však neznámá, že dané hřebíky budou za nějakou rozumnou dobu k dispozici. A to z toho důvodu, že bude nutné aktivovat i kapacity pro výrobu polotovarů pro hřebíky, kapacity hutí, výroby nástrojů, rozmanitou lidskou práci, dopravu, expedici, výrobu balicího materiálu a surovin pro balicí materiál, dodatečné energie, údržbu strojů a jejich příslušenství apod. To vše také bude vyžadovat případně hlasování a diskuse (autor poněkud nekonzistentně nepočítá ovšem v tomto případě s příliš rozsáhlými diskusemi). Tudíž to bude nějakou dobu trvat. A o to delší dobu to bude trvat, o co hůře se objevují, sdělují a přenášejí informace v Partekonu oproti trhu, kde platí, že je „...přenos informací ve společnosti v zásadě nevyslovený a subjektivní, tj. není slovně vyjádřený a artikulovaný, a dochází k němu velmi souhrnným způsobem...“. Informace a znalosti jsou implicitní, rozptýlené a nesdělitelné (a dynamické). Přenos sociálních informací je zásadně implicitní a subjektivní, a informace není vyjádřena často v explicitní podobě a je přenášena ve velice zkrácené podobě (viz výše). Velmi zhuštěnou informaci představují reálné tržní ceny.

Dále neexistence motivace v podobě možnosti dosažení zisku, a tím rozšíření soukromého vlastnictví prohloubí dále časovou ztrátu (v Partekonu k tomu navíc bude přistupovat to, že nebude odměňováno nadání, fyzické a duševní přednosti, štěstí apod.). Navíc komplexnost celé změny způsobí, že o ní nebudou mít lidé, kteří se snaží o vytvoření de facto centrálního plánu přehled, a ti kteří budou nositeli svých informací, je nebudou schopni sdělit druhým anebo je budou schopni sdělit jiným, ale nebudou je schopni prosadit z výše uvedených příčin (viz dále Rombousek, Caplan a Modrý pták). Ovšem dejme tomu, že vše dopadne dobře a kapacita na výrobu hřebíků bude správně a relativně včas využita. Tím pádem však jsme přišli o rezervu. Co když však bude někdo jiný v zhruba stejnou dobu potřebovat hřebíky nebo něco podobného, či železo, dopravu, balicí materiál apod.? Plán se stane našponovým. To se velmi pravděpodobně stane už z toho důvodu, že snahou lidí vyrábět a spotřebovávat (čili jednat) a změnou vnějších podmínek si lidé uvědomí nové a nové informace, které povedou ke změnám ve vnímání cílů, které je žádoucí dosáhnout, a které mohou generovat další a další informace a změny v cílech atd.

Jednání v Partekonu-popis

Pro další výklad a srovnání Partekonu čili participativní ekonomie s jednáním na trhu si nyní na základě Albertovi knihy popíšeme, jak se jedná za účelem dosažení ekonomické kalkulace v Partekonu. Alokací zboží a služeb se zabývá Albert ve své knize zejména na stranách 153 až 167, pak na stranách 263 až 272 a 328 až 335. Nyní zde tedy uvedeme stručnější popis této alokace. Dle ekonomů Ludwiga von Misesa v socialismu (veřejné vlastnictví výrobních faktorů či dle Misesa byrokratický management) vzniká problém toho, co se vzácnými výrobními faktory přednostně produkovat, tak aby byly nejnaléhavější potřeby občanů uspokojeny. Problém s nemožností provádět ekonomickou kalkulaci je pro byrokracii neřešitelný. Ekonomická kalkulace nemůže být vůbec prováděna, protože: „Tam kde nejsou trhy a následkem toho ani tržní ceny výrobních faktorů, nemáme žádné prvky kalkulace.“ [30]. Nemáme-li možnost použít kalkulaci, neexistuje prostředek k získání odpovědi na otázku, zda byl naplánovaný či provedený projekt (z nespočetně jiných projektů) ten, který se nejlépe hodil k uspokojení nejnaléhavějších potřeb občanů. „Úspěch a nezdár zůstávají nerozeznány ve tmě. Obhájci socialismu se vážně mýlí, považují-li absenci zisku či ztráty za znak dokonalosti. Jedná se naopak o základní vadu jakéhokoli socialistického managementu. Není výhodou nevědět, zda je či není to, co dělám, vhodným prostředkem k dosažení požadovaného cíle.“ [31]. Problému alokace si je Albert vědom a věnuje mu tedy příslušný prostor. Trhy však zcela odmítá [32].

Dle M. Alberta: „Nepoužíváme pouze číselně vyjádřené ceny a mechanismus jejich stanovování a doladování se opírá o systém vzájemné kontroly a vyvažování. Indikativní ceny (vyjadřující společenské náklady příležitosti) se v partekonu odvozují z kooperativní společenské diskuse a kompromisu. Kontrolu

zajišťuje šíření kvalitativních informací a poradní způsob rozhodování. Tak se zajistí, aby si kvantitativní ukazatele zachovaly co nejvyšší přesnost, aby se mohla rozvíjet citlivost jednotlivých pracujících k situaci spolupracovníků a aby všichni pochopili spletnost mezilidských vztahů, která určuje, co můžeme a co nemůžeme spotřebovat nebo vyrobit.“ [33]. Úroveň spotřebovávání bude dáno i tím jak, kdo dlouhou a případně usilovně pracoval [34]. V předchozích kapitolách jsme viděli, že budou zohledněny při odměňování někdy pouze jen potřeby občanů. Máme zde tedy nějaké indikativní ceny, které mají dávat do kvantitativní rovnováhy požadovanou poptávku po produktech s dostupnou nabídkou. Kvalitativní rozměr těchto cen bude dán tím, že každý aktér bude mít přístup k seznamu všech přímých a nepřímých faktorů podílejících se na výrobě zboží spolu s popisem toho, co spotřeba daného zboží přinese. „Znamená to, že výrobci a spotřebitelé konkrétního produktu musí do procesu plánování... vnést informace o těch vlivech a důsledcích, které nelze v plné míře vyjádřit pomocí kvantitativních ukazatelů. To, ale neznamená, že každý bude muset sepsovat sáhodlouhá pojednání o svých pracovních a životních podmínkách. Naopak to znamená, že lidé budou muset vypracovávat stručné zprávy, které nahradí nedostatek spočívající v tom, že každý nemůže osobně zakusit všechny okolnosti [35]. Dodejme, že spotřeba stejného zboží může různým lidem přinést různé uspokojení. Stěží tedy bude možné sepsat ryze objektivní přínos. Totéž platí pro pracovní činnosti. Pokračujme však dále. Tyto kvalitativní informace nebudou při svých výpočtech prý využívat všichni pracující a spotřebitelé. Ale když jim věnují pozornost, seznámí se tak postupem času s hmotnými, lidskými a společenskými komponentami produktů, které využívají [36]. Jinde autor píše, že na počátku plánovacího procesu má každý člen společnosti přístup k odhadům týkajícím se indikativních cen, výroby a spotřeby na všech úrovních, včetně přehledů výchozích předpokladů. Při přípravě plánu na následující rok mohou jednotlivci tyto informace využívat podle vlastní libosti [37]. Detailní informace o kvalitativních stánkách produkce se budou dle autora například zjišťovat na terminálech, kde se člověk třeba pro ilustraci zeptá: „Potřebuji zjistit, z čeho se vyrábí to a to zboží,“ nebo „Jak vypadá práce v tom a tom odvětví?“ nebo „Co je příčinou vysoké poptávky po chladničkách?“ nebo „Proč v této konkrétní čtvrti požadují v porovnání s celostátním průměrem o tolik víc jízdních kol?“ Atd. [38]. Co když budou lidé možnost zjišťovat si odpovědi na podobné otázky z většiny ignorovat? Pak však stěží něco zjistí.

Esej L. E. Reada „Já, tužka“ z roku 1958, má v anglickém vydání z roku 2010 čtyři stránky textu věnované tomu, jak se taková obyčejná ořezávací tužka vyrábí (respektive kol roku 1958 vyráběla), a to jde pouze o zjednodušený popis výroby celkem banálního výrobku [39]! Jaký popis by muselo mít takové jídlo, které si čtenář jednou či několikrát týdně kupuje? To máte třeba 20 druhů jídla, jako je maso, brambory, rýže, mléko, máslo, sýry, chleba, různé druhy zeleniny či ovoce, koření atd. Toto jídlo může být v různých verzích, jako třeba brambory. To máme brambory salátové, brambory na pyr, přílohové brambory, bramborovou kaši v prášku s nebo bez mléka, bramborové knedlíky apod. Druhů ovoce, sýrů či chleba a jiného je v obchodech často nepočítaně. Přičemž ne vždy musíte koupit to stejné, jednou si koupíte královský sýr, jindy eidam, ementál, tvarůžky, gouda, parmazán, uzený eidam, džigas atd. Existují specializované prodejny zeleniny a ovoce, masa, sýrů a mléčných výrobků, pečiva apod. A co třeba popis takového rádia s CD přehrávačem, věže, počítače, mobilního telefonu, tabletu, mp3/4 přehrávače apod. Vše v různých druzích a verzích. Co třeba popis oblečení, nábytku, dovolené, práce řemeslníka, cesty vlakem či popis automobilu? A to vše v situaci, kdy řada lidí nechte ani složení výrobků či výroční zprávy podniků. Hádám, že koš zboží a služeb, který čtenář kupuje během roku, vytvořily stovky, tisíce až desetitisíce lidí, a to mnohdy ještě z cizích a vzdálených zemí. Stěží mohou mít tedy přehled o nich a jiných přímých a nepřímých faktorech podílejících se na produkci daného zboží či služby a jejich komponent. Stěží budou moci zpracovat informace o tom, z čeho se vyrábí to a to zboží nebo jak vypadá práce v tom a tom odvětví nebo co je příčinou vysoké poptávky po chladničkách nebo proč v této konkrétní ulici či čtvrti požadují v porovnání s celostátním průměrem o tolik víc jízdních kol. Mimochodem poslední dva příklady počítají mlčky s tím, že nám lidé řeknou pravdivě o tom, jaké mají subjektivní pocity ve své vlastní hlavě, což však nemůžeme nijak ověřit.

A i kdybych měl já nebo nějaká skupina k dispozici všechny informace, tak takové obrovské množství informací nebudu schopen či nebudeme schopni přečíst a vstřebat, natož promyslet a objevit na jejich základě nové informace a porozumět ohromné spletnosti mezilidských vztahů. Je dobré to srovnat s výše uvedeným tvrzením Huerty de Sota, kdy je: „...přenos informací ve společnosti v zásadě nevyslovený a subjektivní, tj. není slovně vyjádřený a artikulovaný, a dochází k němu velmi souhrnným způsobem...“. Informace a znalosti jsou implicitní, rozptýlené a nesdělitelné (a dynamické). Přenos sociálních informací (pomocí našeho jednání) je zásadně implicitní a subjektivní, a informace není vyjádřena často v explicitní

podobě a je přenášena ve velice zkrácené podobě (viz výše). To je oproti Partekonu diametrálně odlišné a diametrálně jednodušší. Samozřejmě Albert předpokládá, že ne každý bude tyto popisy číst (viz výše), pak je však celkem logické předpokládat, že řada informací kvalitativní povahy nebude do cen prostě zahrnuta. To, že dané popisy budou jen stručné, bude tuto skutečnost dále prohlubovat. Čili zbylé informace, které budou brány v potaz, budou radikálně zjednodušeny. Albert sám jasně píše, že: „Břímě představované povinností šířit a vyměňovat si informace je při participativním procesu alokace podstatně větší než v ekonomikách neparticipativních, které tyto záležitosti jednoduše podceňují.“ [40]. I kdyby lidé nakrásně toto velké břímě přijali, tak to bude jen a pouze zlomek informací. Informace budou zkráceny, což bude znamenat, že tomu bude podobně jako na trhu (o nějž ale Albert nestojí), ale s tím, že zkrácení, jak uvidíme dál, bude mít jinou podobu. Navíc toto zkrácení bude již deformováno neexistencí soukromého vlastnictví výrobních prostředků (kapitálu). Teď je možné shrnout, že Partekon podobně jako trh musí stavět na zkrácených informacích. I tak je však patrné, že lidé stráví řadu času diskutováním a handrkováním se s ostatními.

Připomeňme, že Albert píše o hypotetickém nakladatelství v Partekonu, kde se psaní, redakční a grafické zpracování se děje ve značné míře stejně jako před Partekonem, ale dovedeme si představit, že půjde také o ochranu stromů a dalších zdrojů a o redukci ubíjejících rutinních operací. Proto se bude asi většina knih zavádět do přenosných počítačů velikosti knihy, které čtenářům umožní si měnit velikost, uspořádání, výtvarnou podobu a rozlišení jednotlivých stránek. Tradičně tisknout a vázat se budou pouze svazky mimořádně kvalitní nebo speciální objednávky. Tím se pak dramaticky omezí náklady na přípravu a distribuci, ochrání to vzácné zdroje a spotřebitelé získají snadný, přímý a téměř bezplatný přístup k celým knihovnám plným informací. Vlastně tu jde o dnešní čtečky, které však zatím tištěné knihy moc nevytlačily. Jinde Albert sebevědomě píše, že kdyby ve Spojených státech byla již roku 1955 uskutečněna myšlenka participativní ekonomiky, tak by se prý pro 80 % pracujících výrazným způsobem zvýšila kvalita vykonané práce. Produkce odpadu všeho druhu by se snížila a dokonce zmizela. Stejně tak by odpadla výroba nepotřebného zboží a nadvýroba. Atd. [41]. Z toho se zdá, že Albert počítá s jistou redukcí v pestrosti nabídky zboží (a služeb) a tedy i se zjednodušením výrobní struktury. To však samo o sobě znamená neuspokojení poptávky spotřebitelů a znemožnění ekonomické kalkulace v některých oblastech trhu. V tomto ohledu tedy uspokojování potřeb spotřebitelů bude v Partekonu na horší úrovni než na trhu nebo za situace intervencionismu. Na druhou stranu se tak snižuje množství informací, které je nutné zpracovat a objevit (k tomu viz tzv. dlouhý konec či chvost v kapitole „Existence černého trhu, potřeby a problém ekonomické kalkulace“).

Zde se musíme zastavit a doplnit, že jednání úzce souvisí, jak bylo již výše patrné, ač to nebylo úplně přímo řečeno, s využíváním, přinášením a objevováním informací. Jednám-li, tak využívám mne dostupné informace, přenáším je a zároveň objevuji nové informace. Samotné informace zase ovlivňují moje jednání a moje vnímání záměrů a cílů, které chci dosáhnout. Jde o věci, které tedy spolu úzce souvisí. Albert má tedy v zásadě pravdu, pokud se zabývá přenosem a tvorbou informací. Co lze však kritizovat, je způsob tohoto přenosu a tvorby informací.

Jednání v Partekonu-plánování

Předejme však slovo opět Albertovi, dle něj při participativním plánování nejprve přijde každý aktér at jednotlivec anebo rada s návrhem vlastních aktivit a jakmile obdrží informace týkající se návrhů dalších aktérů a také jejich reakce na návrh vlastní, vypracuje každý z nich nový návrh. „Každý „aktér“ spotřeby, od jednotlivců až po rozsáhlá sdružení, navrhne plán spotřeby. Jednotlivci budou navrhovat zboží určené k soukromé spotřebě jako oblečení, potraviny, hračky a podobně. Jinde k tomu Albert píše, že spotřebitelé by do nového roku vstupovali s pracovním plánem, včetně údajů o tom, kolik různých druhů potravin, oděvů, obědů v restauraci, výletů, knih, nahrávek, vstupenek na představení a podobně spotřebují! Dále místní rady do svých návrhů zahrnou odsouhlasené požadavky na zboží k soukromé spotřebě i kolektivní požadavky vztahující se k danému místu, například nový bazén nebo park. Rady se širším záběrem a sdružení vypracují návrhy obsahující schválené požadavky členských rad a přidají kolektivní požadavky na úrovni daného sdružení. Podobně vypracuje každý výrobní subjekt výrobní plán. Pracoviště vyjmenují požadované vstupy i výstupy, které dají k dispozici. Regionální a odvětvová sdružení dají tyto návrhy dohromady a budou sledovat převis nabídky a poptávky.“. Bude se také při vypracování odhadů na letošní rok vycházet z indikativních cen a záznamů o výrobě a spotřebě z minulého roku [42]. Připomeňme, že dnes není vůbec nutné znát svoji spotřebu na rok dopředu, dokonce ani na měsíc či týden nebo i den dopředu.

Víte, kolik sníte rohlíků či chleba ročně nebo kolik ponožek či hudebních skladeb si koupíte, kolik vypijete pív, abslovujete výletů a podobně? A to ještě by bylo nutné zvážit to, že není hudební skladba jako skladba (např. opera versus dvouminutový klip) či pivo jako pivo (Plzeňské versus kvasnicové pivo z mini pivovaru) apod. Je nutné také připomenout, že práce ve vyvážených komplexech pracovních činností budou znamenat účast v řadě zaměstnání, a tím i účast v řadě rad a i tvorbu řady zjednodušených popisů, a to za stavu, kdy nemáte možnost specializace. I toto snižuje kvalitu informací, které mají být údajně generovány participativní ekonomikou (k tomu viz kapitola II.). Samozřejmě v Partekonu je nutné znát svoji spotřebu déle než rok dopředu, protože některé výrobní kapacity se projektují a budují řadu let dopředu. To činí daný proces ještě náročnější. Není také jasné, jak mají lidé v radách plánovat spotřebu něčeho, co se ještě nevyrábí, a co ani třeba neznají. Svého času byly mobilní telefon anebo čtečka neznámými, protože je mělo v hlavách či vývojových kancelářích jen pár vynálezců či podnikatelů. Jinde se tyto přístroje nevyskytovaly. Teprve jejich příchodem na trh, reklamou a rozšířením znalostí ala Huerta de Soto se staly známými. V té době však už nějaké výrobní kapacity na tyto přístroje musely existovat. V Partekonu bude muset hrstka vynálezců (s podnikateli se zde nepočítá) přesvědčit řadu různých rad na různých úrovních a propagovat svůj vynález ještě předtím, než bude vůbec existovat, aby získali zdroje na výzkum a vývoj. Čili na trhu mohou získané informace realizovat bez toho, abych musel kontaktovat množství lidí (v určitých případech se mohou obejít úplně bez nutnosti se dohodnout s někým, jindy bude stačit dohoda se společníky, půjčovatelí či zaměstnanci). V Partekonu naopak bude nutné přesvědčovat různé rady, a to ještě na různých úrovních. Navíc čím více lidí, kteří jsou nutní pro schválení mého záměru, tím více roste pravděpodobnost toho, že nebudou správně chápat moje unikátní informace, tím více času bude stát prezentování těchto informací a ani pak není zaručen úspěch. K tomu Albert píše pro příklad, že v případě transformace uhelného dolu s cílem zvýšit bezpečnost a pozitivně ovlivnit zdraví, nahrazením jízdy po dálnici přepravou po vysokorychlostní železnici nebo přeměny zemědělství, aby splňovalo ekologické požadavky, bude nutné, aby se k tomu vyjádřili sdružení horníků, železničářů, pracovníků v automobilkách a v zemědělství, jakož i dopravní, potravinářská a ekologická oddělení celostátního sdružení spotřebitelů [43]. Přirozeně tohle nestačí, nemáme tu producenty lokomotiv, vagónů, stavební radu, gumárenskou radu, ocelářskou radu, naftařskou radu, radu výroby plastů, výrobců těžních strojů, výrobců značek, barev, polstrování, výrobců kotlů, motorů a desítky až stovky jiných rad, a pak obrovské množství různých spotřebních rad. Hlasovat by měl dle Alberta přece každý, kdo je dotčen danými změnami. Jak se říká na trhu má jeden dolar celou kupní sílu, ale při hlasování má jeden hlas jednu tisícinu či jednu miliontinu hlasovací síly.

Detailnější popis toho jak rady pracujících a spotřebitelů budou plánovat na nadcházející období, uvádí strana 160 Albertovi knihy: 1. Rady pracujících a spotřebitelů si vezmou příslušná data z předchozího roku. 2. Od mediálních úřadů obdrží odhad pravděpodobných změn v cenách a příjmech, který se bude opírat o informace o přijatých investičních rozhodnutích a přesunech pracovních sil. 3. Od výrobních i spotřebitelských rad dostanou také informace týkající se dlouhodobých investičních záměrů nebo kolektivních návrhů na spotřebu, které byly již schváleny v předchozích obdobích a jejich plnění pokračuje i v daném roce. 4. Prověří změny ve vlastních návrzích na uplynulá období, a zjistí, o kolik museli snížit své spotřební požadavky nebo plány, aby si zvýšili kvalitu pracovního života apod. Také se seznámí s růstem průměrné mzdy a se zvyšující se kvalitou průměrných komplexů pracovních činností předpokládaných pro tento rok a zamyslí se nad tím, jak je nejlépe využít, 5. „Nakonec využijí konečné ceny z minulého roku jako výchozího ukazatele společenských nákladů a přínosů. Na jejich základě vypracují návrh pro nastávající rok. V něm vyjmenují, co chtějí spotřebovat nebo vyrobit, a naznačí tak, jak si představují celkový společenský produkt. Zároveň v něm uvedou i kvalitativně pojaté zdůvodnění. Takovýto návrh se pak zkombinuje se všemi ostatními, z toho vzejde zpětná vazba a na jejím základě se opět postupně provedou úpravy, dokud nevznikne finální verze.“ [44]. Autor tvrdí, že při plánování potřebujeme pouze poptat typ zboží, i když později si ke spotřebě každý vybere konkrétní velikost, model a barvu [45]. Je poněkud záhadou, jak bude zaručeno to, že požadovaná velikost, model a barva budou k dispozici. Je to důležité třeba právě tam, kde změny v požadované velikosti, modelu, barvy a podobně znamenají významnější změny ve výrobě či výrobní technologii. Například změna ve velikosti nějakého elektronického zařízení s plastovým krytem, může znamenat změnu obtížně vyrobitelné formy, do které se plast vstříkuje či vtláčuje, případně to může znamenat i změnu strojů a nářadí na výrobní lince. Záměna ječného sladu za pšeničnou vytvoří docela jiné pivo a tak podobně. Zdá se (i vzhledem k příkladu s knihkupectvím), že na podrobnější potřeby občanů se nebude brát v Partekonu nakonec moc ohled.

Hlasování a informace

Při kritice Partekonu je důležité uvést to, že Partekon čili participativní ekonomie je vystavena tzv. hlasovacímu paradoxu. Tento paradox prvně popsany markýzem de Condorcet v 18. století lze přiřadit k nevýhodám demokratického hlasování, které mnozí lidé dnes nekriticky obdivují. Hlasovací paradox způsobuje, že o vítězství něčeho rozhoduje pouze pořadí, v jakém se hlasovalo. Z toho plyne význam kohokoliv, kdo rozhoduje o pořadí hlasování. A dále fakt, že opakované hlasování vede k jiným výsledkům. Viz i dále. Rozhodování skupiny je tak často nelogické. A: „Paradox vede také k tomu, že hlasováním není možné dospět ke zjištění společenského zájmu. Pokud se něco za společenský zájem vydává, vždy lze nakonec zjistit, že je to pouze zájem některých.“ [46]. To celkem logicky znamená, že potřeby občanů budou hůře prezentovány, a tedy i následně plněny. Zároveň jistá forma předsedání znamená jisté riziko pro nárůst hierarchie. Jak budou hlasující kontrolovat skrze hlasování ekonomiku a společnost? Podívejme se pro příklad na dnešní moderní politiku a politické rozhodování: voliči dnes nejsou prakticky schopni rozhodovat o financování výdajů na veřejné služby. Položek veřejných výdajů je v České republice obrovské množství. Voliči nemají často ani tušení o existenci řady státních institucí. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy má 17 přímo řízených organizací. V rámci ministerstva zemědělství existují například i výzkumné ústavy pro okrasné zahradnictví a pro myslivost [47]. Zákon o dani z příjmu měl v půlce nultých let tohoto století 80 tisíc slov a slovo výjimka se v něm vyskytovalo 260 krát. Daňové zákony v USA mají skoro 4 milióny slov. Prostě dle zde citovaného V. Rambouska daňoví poplatníci - platíci daně pod hrozbou násilí – nemají a nemohou mít přehled o tom, na co se jejich zdroje použijí a ani o tom nerozhodují [48]. Další příklad: rozpočet USA je kniha o více než tisíci stranách [49]. Uvedme i příklad z jiného zdroje: v roce 2010 vyprodukovaly evropské unijní instituce 2370 právních aktů a v unii existovalo 31 tisíc právních předpisů platných pro všechny členské státy [50]. A nyní by měly de facto také voliči (hlasující) k tomu všemu přibrat data za soukromý sektor a zvážit je? To nezní moc přesvědčivě.

Hlasování a „informace druhého řádu“

V následujícím výkladu se budeme dovolávat hlavně knihy B. Caplana „Mýtus racionálního voliče: Proč v demokracii vítězí špatná politika“, a také školy teorie veřejné volby. B. Caplan praví, že je nutné: „...opustit klamné analogie mezi trhem a politikou, přesněji řečeno mezi nakupováním na trhu a hlasováním ve volbách. Rozumné veřejné mínění má povahu veřejného statku. Jestliže je spotřebitel při nákupu veden mylnými představami o tom, jaké zboží uspokojí jeho přání a potřeby, nese náklady svého omylu sám. Pokud však volič vychází z chybných názorů na prospěšnost té či oné hospodářské politiky, následky ponесou všichni obyvatelé dané země.“ [51]. Představitelé Rakouské ekonomické školy (ke které Caplan nepatří) jsou toho názoru, že lidé se dobře orientují na trzích, kde provádějí své nákupy a kde prodávají své výrobky a služby (včetně služby práce). V jim vzdálených skutečnostech se však vyznají již hůře.

Jak je na tom z tohoto pohledu Partekon? Participativní plánování, hlasování a rozhodování na úrovni podniku (jako je třeba dříve několikrát zmíněné nakladatelství) či na úrovni místní spotřeby (rodina či malá vesnice) může fungovat docela obstojně (v další kapitole uvidíme, že v případě podniku to nemusí zrovna platit), pokud tedy nemusí být prováděno v případě spotřeby na rok či i více dopředu. Tyto informace nazvěme pro účely této statě „informace prvního řádu“. Co však plánování, hlasování a rozhodování na téma dopadů spotřeby na výrobní statky 3., 4., 5. či 8. řádu (pro výše zmíněnou tužku jde třeba o dřevo, grafit, těžní stroje na dřevo a grafit, dopravu atd.), které jsou již značně vzdálené spotřebě? Nebo co tento Albertův příklad týkající se pro ilustraci opět nakladatelství a informací v jiných odvětvích: „Objem práce, který bude každý vykonávat mimo své hlavní pracoviště, závisí na rozdílu mezi kvalitou práce v mateřském podniku a celospolečenským průměrem. Jestliže tedy nějaká inovace podstatnou měrou sníží obtížnost práce v jednom podniku, bude pravděpodobným výsledkem, že tam zaměstnanci budou trávit méně času a delší dobu budou pracovat jinde... Díky zásadě, že všichni pracující mají srovnatelné pracovní povinnosti, se výhody plynoucí z investic do nakladatelství projeví mírným zlepšením podmínek všech pracujících a nikoli jejich zásadním zlepšením pouze pro zaměstnance vlastního nakladatelství. Proto pracující nic nenutí, aby prosazovali inovace výhradně ve vlastních podnicích na úkor jiných, kde by bylo možno dosáhnout výrazně příznivějšího vlivu na kvalitu profesionálního života.“ [52]. Tyto informace nazvěme „informacemi druhého řádu“. Musím zde uvést, že hledím na zde uvedené informace „druhého řádu“ v případě trhu, jako na něco, co vznikne a je využíváno decentralizovaně jednáním nespočetného množství aktérů, aniž by bylo nutné, aby nějaká osoba či skupina osob měla o těchto informacích byt jen částečný přehled a vědomně o nich

rozhodovala nebo je vytvářela. Vraťme se však zpět a zeptejme se, jak dokážou velmi vzdálené dopady správně hlasující vlastně správně posoudit? A co teprve plánování, hlasování a rozhodování na úrovni okresu, země, či státu?

V tomto případě pak platí, že pokud hlasující vychází z chybných názorů na prospěšnost toho či onoho rozhodnutí, následky ponесou všichni obyvatelé dané země. Přičemž tyto následky, které dopadají i na něho, nemusí být díky komplexnosti moderní společnosti a díky existenci různých dalších současně působících vlivů vůbec zřejmé, tudíž zde není motivace, aby se hlasující snažil těmto nepříznivým následkům vyhnout. To je zesíleno ještě tím, že v demokraciích se náklady na to jak hlasující hlasoval, rovnají téměř nule. Je-li nás tisíc a hlasujeme-li o něčem, co třeba sníží náš blahobyť o 1 tisíc korun na osobu (aniž to víme), tak očekávaná ztráta hmotného bohatství by nebyla taková, že bychom úbytek celkového materiálního bohatství vydělili naším počtem. Takto získaný úbytek bohatství na osobu by bylo nutné ještě vynásobit pravděpodobností, že právě hlas daného konkrétního hlasujícího rozhodne výsledek hlasování. Je-li pravděpodobnost, že hlas hlasujícího v tomto případě rozhodne volby 1/1000 (hlasuje nás tisíc), tak ztráta toho, kdo hlasuje pro toto opatření, bude jen 1 koruna (1000 x 1/1000). Je to tedy dost nízká cena, přesto, že nás ani vlastně moc nehlasuje. Soukromé náklady jsou 1 koruna, ale celkové náklady naší tisícíletné společnosti jsou 1 milion korun [53]. To je závažný poznatek.

Zde by se čtenář mohl zarazit a uvědomit si ještě další problém a to ten, že i při tak malém počtu osob, má jeden hlas nepatrnou váhu [54]. Mezní efekt hlasování je tak pro člověka malý a nevyplatí se obstarávat proto mnoho informací, protože je to časově náročné a volný čas je pro lidi vzácný. Rovněž tak se lze i v Partekonu věnovat práci, protože za delší pracovní dobu dostaneme přece jen něco ke spotřebě navíc. Je jasné, že na poli „informací prvního řádu“ toto nepředstavuje problém, ale na poli „informací druhého řádu“ to již problém je. Spolu s předchozími poznatky, bude tento poznatek, mít velký vliv na to, že při hlasování o vzdálených skutečnostech již lidé nebudou dobře informováni, a tedy plánování, rozhodování hlasování bude vystaveno chybám, které způsobí to, že výsledná rozhodnutí se nebudou setkávat s přáními spotřebitelů a výrobců (jako, že u občanů, kteří byli přehlasováni, to bude naprostým pravidlem). Čili vyjádřeno slovy dějin ekonomického myšlení autora pišícího pod pseudonymem Modrý pták: „Občan nepovažuje svůj konkrétní hlas za rozhodující pro výsledek voleb a ví, že jeho konkrétní hlas volební výsledek ovlivní nepatrně. Z těchto důvodů nemá vysokou motivaci trávit čas a věnovat úsilí k získání informací, které jsou nezbytné pro výběr „správné politiky“. Tento jev James Buchanan nazývá „racionální ignorace“ [používá se i termín racionální neznalost, pozn. autora]. [55]. Ovšem tak jednoduché to úplně není. B. Caplan uvádí, že demokracie, kde jsou voliči z 99 % neinformováni, se totiž v praxi podobá daleko více demokracii s plně informovanými voliči než demokracii se zcela nezalými voliči. To se dosáhne prý tím, že pokud se volí například dva kandidáti, tak každý dostane zhruba polovinu hlasů voličů, kteří jsou nezalí, protože tito voliči volí nahodile a o vítězi rozhodnou nakonec dobře informováni voliči [56]. Pak však Caplan přichází s jinou kritikou a říká, že pokud mají voliči systematicky zkreslené názory, tedy jsou – technicky řečeno – poněkud iracionální. Potom chyby voličů, místo aby se vzájemně vynulovaly, posunou politiku jistým předvídatelným směrem.“ [57]. Caplan pak přichází s konceptem racionální iracionality: „Pokud lidé přisuzují hodnotu jak hmotnému bohatství, tak svým iracionálním názorům, potom platí, že jak se zvyšuje cena za to, že člověk odsouvá svůj rozum stranou, klesá množství iracionality, které si dopřává. Může být, že bych rád zastával nesmyslné, ale emocionálně povznášející názory ve všech věcech, avšak musel bych za to zaplatit příliš velkou cenu.“ K tomu je nutné uvést, že lidé preferují vlastní názory. Například patriot si třeba libuje v názoru, že zahraniční zboží jsou předražené cetky. Přičemž hmotné náklady lidského jednání jsou různé, některých omylů se lze dopustit prakticky zdarma, zatímco jiné jsou obrovsky nákladné [58]. Výše na příkladě s tisícem hlasujícím jsme viděli, že náklady pro hlasujícího na dané iracionální rozhodnutí byly pouze 1 korunu (!), přestože skutečné, ale skryté náklady dosáhly na osobu 1 tisíc korun. Při demokratickém hlasování jde tedy o levnou záležitost už i při malém počtu hlasů. A pokud má voličův hlas nulovou váhu, pak si může člověk dopřávat libovolné množství iracionality zdarma. Dle Caplana: „Právě tato nulová cena iracionality vede k tomu, že je model racionální iracionality obzvláště dobře aplikovatelný na oblast politiky. Institucionální uspořádání demokracie vede k tomu, že politická iracionality je „volným statkem“ pro ty, kdo v rukou drží konečnou rozhodovací pravomoc, tedy pro voliče.“ [59]. Tolik Caplan a racionální iracionality. Dodejme, že samotné hlasování je méně nákladné, než obětování financí a námahy na provedení preferovaného jednání. Přičemž však podstoupení finančních nákladů a námahy mnohem lépe indikuje, jak si co člověk cení a jak je to pro něj důležité (jde zde o demonstrované

preferenci). K tomu viz i dále. Ovšem nemusí to být jen dopřávání si Caplanovy racionální iracionality. Stačí úplně částečná znalost. Zopakujme, že představitelé Rakouské ekonomické školy jsou toho názoru, že lidé se dobře orientují na trzích, kde provádějí své nákupy a kde prodávají své výrobky a služby (včetně služby práce). V jim vzdálených skutečnostech se vyznají již hůře. Z toho však neplyne, že se nevyznají alespoň trochu. Již v 1. polovině 19. století žil ekonom Frédéric Claude Bastiat, který napsal pamflet s příznačným názvem „Co je a co není vidět“: „V něm ukázal naprosto dokonalé pochopení principů státních zásahů do hospodářství. Každý takový zásah totiž kromě prvotního viditelného efektu přinese sérii dalších, které už vidět nejsou, ale přesto ovlivňují vztahy na trhu.“ [60]. To přirozeně nemusí platit jen pro státní zásahy (v našem případě zásahy rad a voličů) do hospodářství, ale může to být klidně aplikováno i na jiné oblasti lidského života. V takovém případě máme vedle zcela neinformovaných lidí i několik skupin různě informovaných lidí: třeba trochu informovaných, zcela informovaných či zcela neinformovaných. Zázrak agregace v tomto případě zajistí vítězství jedné z těchto skupin, a to té, která je u voleb početnější. Klidně to může být jedna ze dvou prvních skupin, trochu či zcela informovaných voličů. Zvláště uvažujeme-li, že získání dalších informací něco stojí, přičemž vliv hlasu jednotlivce na výsledek voleb je nulový. Ale ani tento předpoklad není v podstatě nutný. Lidé mohou být přesvědčeni, že potřebné informace mají, že tyto jsou správné a racionální anebo že udělali pro jejich získání hodně. Jsou třeba informováni dobře o tom, co je vidět a s tím jdou do voleb. Neví-li, že existuje ještě něco, co není vidět, tak zázrak agregace zajistí přijetí špatného rozhodnutí. Každopádně ať už jde o racionální iracionalitu či vědomí si jen toho, co je vidět, tak i v případě Partekonu budou odhlasovaná rozhodnutí špatně odrážet potřeby občanů. Přenos informací v Partekonu tedy bude vykazovat závažné chyby. To logicky znamená, že v Partekonu či participativní ekonomice nebude možné provádět řádnou ekonomickou kalkulaci ani z pohledu možnosti jednání čili přenášení, objeovávání a využívání informací. Je s podivem, že Albert se vůbec nezabývá problémy, které jsou spojeny s hlasováním a demokracií. Připomeňme, že na trhu dostaneme „informace druhého řádu“ zhuštěné do podoby cen, na jejichž základě dochází díky možnosti podnikatelsky podnikat čili jednat a díky existenci soukromého vlastnictví ke koordinaci spotřebitelů a výrobců.

Ještě zopakujme tento poznatek, který ovšem úzce souvisí s tím, co bylo uvedeno výše (jmenovitě s odkazy na B. Caplana ohledně nákladů na rozhodování). Těžkopádné diskutování a hlasování je založeno na názorech, dohadách a kompromisech ovlivněných prostou i racionální neznalostí (škola veřejné volby), racionální iracionalitou (B. Caplan), tím, co je vidět (Bastiat), hlasovacím paradoxem (markýz de Condorcet), zájmovými skupinami a politikařením. A nikoliv na demonstrování jednání, kdy člověk to, že něco chce, vyjádří svým činem a jistou obětí a ne pouze na hubou řečených věcech, jejichž vyřčení stojí v daný okamžik podstatně méně, než čin, čili skutečné jednání, které stojí čas, peníze a vynaloženou námahu. V řečech a myšlenkách „dělá“ člověk řadu věcí, které ho v realitě právě kvůli nákladům na čas, finance a námahu nenapadne ani dělat. Jediné, co v případě Partekonu nelze pominout je ztráta vzácného času, které si diskutování a hlasování vybere. Tato ztráta, jak ještě uvidíme níže, bude distribuována mezi občany celkem nerovnoměrně. A bude dle mého značná, pro ty, co ji budou ochotni podstoupit, tím je částečně moje výtka v tomto směru vykompenzována. Albert k tomu sám poznamenává, že většina lidí by v Partekonu trávila na podnikových poradách více času, než v hierarchicky uspořádané ekonomice. Porada na participativně řízeném pracovišti má pak být součástí běžného pracovního dne. Rozhodně prý nebude lidem ukrajovat z volného času [61]. Vedle toho, zde však bude diskuse a hlasování ve výrobních radách na vyšších úrovních a ve spotřebitelských radách. Rázení, diskutování a hlasování tak zabere poměrně velké množství času. Albert počítá i s tím, že: „Čas potřebný ke stanovení spotřeby bude podobně jako u rozhodování o výrobě považován za čas strávený plněním povinností a nezkrátí se o něj volno.“. Jinde M. Albert věští, že poučené demokratické rozhodování bude vyžadovat z definice nárůst smysluplných společenských kontaktů [62]. Pokud toto však nepůjde na úkor volného času, tak to půjde na úkor produkce statků. Získáme tak další ze zdrojů nižší výkonnosti participativní ekonomiky oproti jiným formám ekonomické organizace. Tomu nepomůže ani návrh na to, že sdružení spotřebitelů mohou provozovat nejrůznější výstavy, kam si lidé zajdou ještě před vystavením objednávky na zboží, které pak bude dodáno do místní prodejny. Dále je zde navrhováno to, že ten, kdo nebude chtít, tak se nebude muset rad spotřebitelů účastnit a projednávat názory svých sousedů na požadovanou spotřebu. Nebo to, že hlavní životní náplní lidí nebude „nakupování do úmoru“ [63]! Návštěva výstavy však žádá také nějaký čas, zboží si na trhu přece můžeme rovnou prohlédnout v prodejně, kam ho dodal podnikatel, který se snaží vydělat tím, že správně odhadne vývoj poptávky spotřebitelů. Výstavy moc nepotřebujeme. Pokud lidé nebudou příliš participovat na poradách, což se klidně může stát, tak ovšem stěží bude možné, aby své potřeby dokázaly alespoň druhým sdělit

(samozřejmě sdělení těchto potřeb neznamená, že máme hotovo, protože naše potřeby mohou být zamítnuty). Tím roste riziko, že jejich potřeby nebudou pokryty zbožím a službami a informace, kteří tito lidé nesou, využívají a objevují, budou zcela ztraceny. To rozhodně ekonomické kalkulaci nepomůže. Co se týká nakupování do úmoru, tak je to výtko dost podivná, jednak totiž nakupování může být – na rozdíl od toho, co si zřejmě myslí Albert – pro mnohé pozitivně vnímanou činností a zároveň to značí, že je co nakupovat a je tedy čím pokrývat potřeby.

Než přejdeme dále, tak je na tomto místě nutné něco vyjasnit. Řečnění na radách a hlasování je proti skutečnému demostrovanému jednání často méně nákladné než obětování vlastních financí nebo námahy ve svobodné společnosti, a tudíž vzniká otázka, jak moc takové jednání může významně indikovat, jak si co člověk cení a jak je to pro něj důležité [64]. I když je pravdou, že jednání na radách a hlasování (hlasování by nicméně mohlo být prováděno via internet) může být časově velmi náročné. Výše uvedené však vůbec nemusí platit (tedy kromě toho času) pro menšinu, která musí v Partekonu pracně a často neúspěšně přesvědčovat většinu o významu svých potřeb anebo o pravdě. Náklady na toto jednání zde často budou vyšší, než vynaložení vlastních financí nebo námahy ve svobodné společnosti, protože jue nutné vejít do jednání s více lidmi. To sice povede k tomu, že toto jednání bude významně indikovat potřeby menšiny, ale i tak menšina nemusí vůbec uspět anebo sice některé z menšin uspějí, ale bez tohoto omezení čili nákladů by jich uspělo více. To ukazuje na to, že většiny budou zvýhodňovány na úkor menšin, pokud tedy nebudou sami o sobě chtít nějaké menšiny zvýhodnit. Partekon tedy bude mít znaky diktátu většiny.

Hlasování a „informace prvního řádu“

Jak je to s výše uvedenými „informacemi prvního řádu“ (tyto informace se týkají trhů na kterých lidé nakupují či prodávají zboží a lužby) v Partekonu? Dříve jsme uvedli, že lidé se dobře orientují na trzích, kde provádějí své nákupy a kde prodávají své výrobky a služby (včetně služby práce). Na těchto trzích lidé využívají, přenášejí a objevují „informace prvního řádu“, kterých si jsou často přímo vědomi, ale také využívají, přenášejí a objevují určité „informace druhého řádu“, kterých si často nemusí být vůbec plně vědomi, a které se k nim dostávají ve zkrácené podobě nejčastěji pomocí cen (podotýkám že dělení informací do těchto dvou řádů je do jisté míry arbitrání a není rozhodně ostré a slouží spíše k našemu výkladu). Zmínili jsme i paradox hlasování markýze de Condorcet. Paradox způsobuje, že o vítězství něčeho rozhoduje pouze pořadí, v jakém se hlasovalo. Z toho plyne význam kohokoliv, kdo rozhoduje o pořadí hlasování. A dále fakt, že opakované hlasování vede k jiným výsledkům. Tím je zároveň řečeno, že „informace prvního řádu“ pocházející od občanů budou v případě hlasování vzaty v potaz jen částečně. Ekonom Kenneth Arrow podrobil kritice „teorii společenského blahobytu“, která předpokládala, že na základě individuálních stupnic preferencí lze formulovat společenskou stupnici preferencí. Většinou volba společenské preference spočívá na většinové hlasování. Autor s pseudonymem Modrý pták uvádí ve svých dějinách ekonomického myšlení příklad, kdy pánové Kůň, Husa a Osel většinově hlasují na základě (své) individuální stupnice preferencí o společenské stupnici preferencí. Jejich individuální preference jsou seřazené následovně: A) Pan Kůň: oves je lepší než seno a seno je lepší než zrní. B) Pan Husa: zrní je lepší než oves a oves je lepší než seno. C) Pan Osel: seno je lepší než zrní a zrní je lepší než oves. Pak: „Z preferencí je zřejmé, že pánové Kůň a Husa hodnotí oves lépe než seno. Stejně je zřejmé, že pánové Kůň a Osel hodnotí seno lépe než zrní. Teď to logicky svádí, že oves je vůbec nejlepší, jenže pánové Husa a Osel našli lepší alternativy než oves [jde o zrní respektive o seno, pozn. autora]. Kenneth Arrow takto dokázal, že většinovým hlasováním rozhodně nelze měnit individuální preference na společenské preference.“ [65]. Z uvedeného je také vidět, proč je důležité pořadí v jakém se o daných věcech hlasuje.

Dalším problémem ohledně této otázky, kterým jsme se již zabývaly je případ individuální spotřeby v Partekonu. Na straně 261 Albertovi knihy je uveden příklad individuální spotřeby uživatele Tariqa, který tím, že stanovuje (předem) svou celkovou individuální spotřebu jasně vyjadřuje, jakou průměrnou spotřebu považuje pro všechny členy společnosti za rozumnou. Navíc zde okres, v kterém Tariq bydlí, díky nadprůměrně kolektivní spotřebě omezuje (individuální) spotřebu svých obyvatel [66]. A dále alespoň z toho, že Albert předpokládá posun spotřeby ve prospěch kolektivní spotřeby vlivem kolektivní spotřeby zdarma (zdravotnictví či veřejná zeleň a tak podobně), což bude redukovat individuální spotřebu. Autor zde píše, že: „Za bezplatné zboží v zásadě platí všichni stejně (omezením dostupnosti jiných produktů) bez ohledu na to, zda se na jejich spotřebě přímo podílejí.“ [67]. Čili něco zaplatíte, ale vám to k užítku nakonec není. Ještě jasněji to plyne z případu Lydie: "Když si Lydia stanovuje osobní spotřebu, bere v úvahu i

kolektivní požadavky. S pomocí informací z alokačních postupů zvažuje rovněž důsledky svých požadavků pro pracující. Kromě toho, že může vědomě ovlivnit a vzít v úvahu kolektivní rozhodnutí, je zasvěcena také do všeobecné povahy spotřebních požadavků ostatních členů společenství. Pokud jí některé z nich připadají nebezpečné či jinak asociální, má možnost je na plánovacích poradách zpochybnit. Totéž může udělat, kdykoli je zřejmé, že si někdo navrhl vyšší spotřebu, než kolik představuje jeho spravedlivý podíl, nebo je-li něčí požadavek takové povahy, že se (ona nebo někdo jiný) obává, že to může škodit danému spotřebiteli nebo společenství jako celku. Totéž platí i o Lýdiiných požadavcích. I ty se dostanou na přetřes, přestože nikdo neví, kdo o co žádá, protože se u ní v radě dohodli, že až na absolutně nezbytné případy zůstanou požadavky na spotřebu anonymní." Podobně ze strany 309 plyne, že se mají projednávat názory sousedů na požadovanou spotřebu (jednotlivce). Jinde je to uvedeno ještě jasněji: "...partekon přijímá to opatření, že členové spotřební rady mohou kolektivně posuzovat individuální objednávky na spotřebu, vyjadřovat nelibost nad těmi, s nimiž se pojí hrubě nepříznivé externí důsledky, usilovat o nápravu, která si může vyžádat dodatečné výdaje, a v extrémních případech dokonce zabránit jejich vyřízení." [68]. Na straně 161 je to podáno podobně: „Jednotlivci zkrátka a dobře předloží své požadavky na spotřebu místní radě. Ta je schválí, nebo zamítne a vytvoří z nich celkový požadavek na zboží za všechny své členy a připojí i požadavek na kolektivní spotřebu. Tak vznikne celkový návrh a spotřeba za danou lokalitu“ [69]. To znamená, že některé „informace prvního řádu“ a tedy i preference čili potřeby některých občanů v Partekonu čili participativní ekonomice prostě propadnou, netřeba k tomu ani hlasovací paradox. Samozřejmě ani hlasování spojeným s nutností absolutního počtu hlasů se situace o mnoho nelepší. Je-li třeba 65 % lidí pro výrobu rohoží, ale je-li přehlasována 35 % menšinou, tak přání 65 % lidí propadnou. O menšinách 34 a méně procent ani nemluvě. Dodejme, že zkoumání požadavků na spotřebu jiných občanů, bude opět vyžadovat nemalou porci času.

Právě uvedené je závažné ve srovnání s produkcí zboží a služeb na trhu, kde se produkují i věci pro pár promile občanů, což je velmi výhodné, protože tito občané nečelí riziku, že jejich marginální hlasy propadnou při různých hlasováních a kompromisech. Jistě pro pár jedinců (vyjma boháčů) se nemusí daná věc vyrábět ani na trhu, ale pro pár stovek už tomu tak klidně může být. U větších skupinek je to pak zcela normální. I z pohledu „informací prvního řádu“ tedy platí, že přenos informací v Partekonu a jejich přenos, využívání a objevování čili jednání tedy bude vykazovat závažné chyby. To logicky znamená, že v Partekonu či participativní ekonomice nebude možné provádět řádnou ekonomickou kalkulaci.

Jednání v Partekonu-plánování - pokračování

Hlasování v Partekonu probíhá na různých úrovních: „Místní návrhy se spojí s ostatními a vytvoří se tak návrhy reprezentující městskou část, celou obec a tak dále. Každá rada musí vždy návrh vzešlý z předchozí úrovně schválit nebo zpochybnovat tak dlouho, než je připraven k předání dál.“ Podobně to proběhne i ve výrobní sféře. Pracující zváží informace za minulý rok (souhrnné údaje o výrobě a změny oproti původnímu návrhu) a prognózy mediačních úřadů, prodiskutují nápady, jak zlepšit pracovní život, a své osobní náměty zanesou do prvního návrhu svého podniku. Návrhy se pak opakovaně projednávají, dohadují a schvalují na úrovni daného subjektu [70]. Povšimněme si, že tento proces je celkem náročný na čas. Výše uvedená kritika se vztahuje samozřejmě i na vyšší úrovně hlasování o plánu. A celý proces se může dále komplikovat, protože další a další hlasování může klidně chyby zvětšovat místo, aby je kompenzovalo. Navíc se rozhoduje o věcech, které jsou dále a dále od spotřeby a výroby a tudíž, pokud se lidé dobře orientují na trzích, kde provádějí své nákupy a kde prodávají své výrobky a služby (včetně služby práce) a v jim vzdálených skutečnostech se vyznají již hůře, tak se bude ono hůře neustále prohlubovat. Dojde také k masivnějšímu propadnutí hlasů čili informací, a tím pádem i preferencí.

Dále je nutné uvést, že plánování v Partekonu je několika kolové, což dále zvyšuje časovou náročnost celého procesu. „V prvním kole vypracují spotřebitelé spíše jakýsi „seznam přání“ a pracující přijdou s návrhem na podstatné zkvalitnění té části života věnované práci. Proto se budou první návrhy pravděpodobně vyznačovat převisem poptávky. Nebudou tedy jinak řečeno tvořit uskutečnitelný plán. Bude tedy následovat druhý krok, při němž všechny rady obdrží nové informace a z nich se dozvědí, u kterého zboží převyšuje nabídka poptávku a u kterého je to naopak a o kolik. Zároveň uvidí i porovnání svého návrhu s ostatními srovnatelnými jednotkami. Příslušné úřady vydají nové odhady indikativních cen konstruovaných tak, aby vyrovnaly nabídku a poptávku.“ [71]. V jaké měně tyto ceny budou se člověk, ovšem z knihy nedoví. Možná půjde o jednotky práce? Dále: “Z každého kola vzejde nový seznam

navrhovaných aktivit. Dohromady pak poskytnou nové údaje týkající se postavení jednotlivých druhů zboží, průměrné spotřeby na osobu a průměrného poměru přínosů a nákladů na každý jednotlivý podnik. To všechno umožní znovu vypočítat ceny a odhadnout výši průměrného příjmu a pracovní zatížení. Na základě toho bude možno návrhy upravit. Tak se bude celý postup opakovat, dokud nedojde k odstranění převisu poptávky nad nabídkou a nevznikne proveditelný plán.“ [72]. Mediační úřady by podle Alberta mohly zveřejňovat cenové odhady vždy po několika měsících (jinde uvádí každý měsíc). Tyto ceny mají představovat aktuálně nejlepší odhad konečného relativního ocenění. Odhady se postupem času mají neustále zlepšovat [73]. V pozdějších kolech budou ovšem přibývat omezení v možnosti volby. Např.: „Na úpravy kterýmkoli směrem a o jakékoli částky mohou být stanoveny určité limity. Spotřebitelům například nemusí být dovoleno, aby svou poptávku po určitém zboží zvyšovali o více procent, než jsou stanovené průměry. A pracujícím nemusí být dovoleno v tomto a v následujících kolech snižovat návrhy na výkon o více než stanovený počet procent. Jde o to určit si pravidla omezující změny na předem stanovené rozpětí. Pozice jednotlivých druhů zboží se tak mezi jednotlivými koly nebude výrazně měnit... Ve třetím a čtvrtém kole je možno omezit úpravu návrhů pouze na úroveň rad. Spotřebitelé se sejdou ve svých místních radách, pracující rovněž a dohodnou se na znění návrhu za příslušnou radu. V této etapě se abstraktní průměry změní v konzistentní plány, které již bude možno realizovat v případě, že budou k dispozici požadované vstupy.“. Páté kolo hypotetické plánovací procedury v Partekonu může dle Alberta znamenat uplatnění dalšího pravidla s cílem plánování urychlit. „V tomto okamžiku provedou mediační úřady extrapolaci údajů z předchozího kola a vydají pět různých verzí konečného plánu. Rozdíly budou plynout z poněkud odlišně stanoveného celkového produktu, množství práce, průměrné spotřeby a průměrných investic. Každý, koho se to týká, bude ve svém útvaru hlasovat pro jednu z verzí. Každá bude tvořit konzistentní a proveditelný celek. Jakmile bude jedna z verzí zvolena, stane se základním provozním plánem a jednotlivé útvary mohou své požadavky v souladu s ním v následujících kolech upravovat, dokud nebude dosaženo dohod na individuální úrovni.“ [74]. Pět variant plánů se prý předkládá proto, že se má omezit počet kol ke stanovení plánu v konečné podobě [75]. Tím Albert nepřímou přiznává těžkopádnost celého systému participativního plánování a participativní ekonomiky. Jinde o hlasování mezi konečnými plány Albert uvádí, že každý bude hlasovat pro jeden z pěti navrhovaných plánů. Po prvním hlasování se dva návrhy s nejmenším počtem hlasů vyřadí. Mediační úřad zbývající tři upraví a vezme přitom v úvahu relativní váhu hlasů. Druhé hlasovací kolo vyřadí ten plán, který z posledních tří získal nejmenší přízeň. Pak se poupraví poslední dva a volí se naposled. Vybraná alternativa ještě není konečným plánem, ale použije se k výpočtu očekávaných indikativních cen, celkového hospodářského produktu, tempa růstu, průměrného objemu práce a spotřeby a výstupů týkajících se zboží individuální spotřeby [76]. Z tohoto je na první pohled zřejmé, že Partekon čili participativní ekonomie spočívá v přijetí centrálního plánu! Jde tedy o systém centrálního plánování, byť tento plán byl naplánován částečně decentralizovaně. To plyne i z toho, že Albert píše, že: „V participativním systému „plánovací pracovníci“ pouze zprostředkovávají proces, v němž pracují a spotřebitelé navrhuji, dohadují a korigují vlastní plán a sami rozhodují.“ [77]. Čili plán je sice přijat částečně decentralizovaně, ale ekonomika se jím pak řídí stejně, jako centrálním plánem v centrálně plánovaném hospodářství. Ostatně je to patrné i z použití jednotného čísla u slova plán v uvedené citaci. Skupinu politiků, úředníků, ekonomů a zájmové skupiny v Partekonu nahrazují zájmové skupiny, která vyhrály zrovna hlasování o plánu. Změnili se jen vykonavatelé, ale vše ostatní zůstává prakticky stejné jako u centrálního plánování!

Nejprve je k tomu nutné uvést, že na trhu se postupuje zcela decentralizovaně, kdy podnikatelé často pomocí metody pokusu a omylu odhadují budoucí ceny na trhu berouce v potaz současné ceny, které odrážejí vzácnost, jak nejlépe je to jen možné. Při takové metodě se samozřejmě počítá se s tím, že se některý z podnikatelů zmýlí a jeho odhady se ukážou jako mylné. Takových podnikatelů může být mnoho. Výhodou takového omylu je to, že se ukáže, že výrobní faktory (půda, práce a kapitálové statky) se neměly použít v těch užitích, v kterých je podnikatelé použili, že výrobní faktory nebyly použity tam, kde mohou nejlépe krýt potřeby spotřebitelů. To se pozná pomocí toho, že mýlíci se podnikatelé utrpí ztráty. Jiní podnikatelé, kteří jsou lépe informovaní, v danou dobu schopnější či mají jen více štěstí a tak podobně, budou naopak ve svých odhadech úspěšnější a dosáhnou lepšího uspokojení potřeb spotřebitelů. Tito podnikatelé dosáhnou zisku. Jde zde tedy o decentralizované podnikání čili jednání, navíc na vlastní vrub, které znamená decentralizovaný a různorodý odhad budoucích cen, a tím i využití implicitních, praktických, rozptýlených a obtížně sdělitelných, zkrácených, dynamických informací a znalostí. O žádném centrálním plánu nemůže být ani řeč. Žádné decentralizované a různorodé odhady cen a decentralizované plánování,

ale Partekon nenabízí, naopak uvažuje jednotné indikativní ceny. V tomto případě se Partekon podobá centrálně plánovanému hospodářství mnohem více než trhu.

Dalším důležitým poznatkem je to, že tzv. indikativní ceny v Partekonu (viz výše) se snaží ukazovat rovnováhy na trhu, čili jde de facto o rovnovážné ceny, které mají vyrovnat nabídku s poptávkou a vyčistit trh od přebytku či nedostatku zboží a služeb. To jasně plyne nejen z výše napsaného, ale také z následující citace: „Jistě je pravda, že participativní plánování se opírá o kvantitativní ukazatele označované jako indikativní ceny a že lidé i instituce se jimi při rozhodování řídí. Stejně tak platí, že ke kombinacím a propojování rozhodnutí se v průběhu participativního plánování dospívá přes vyrovnání nabídky a poptávky.“ [78]. Avšak rovnováha jako taková není ve skutečnosti až tak významná, a tedy nejsou ani až tak významné rovnovážné ceny. Důležitější je pouhá tendence k této rovnováze a poznatek, že tendence k rovnováze je neustále narušována nerovnováhami a vznikem cenových rozdílů. Jak bylo již uvedeno dříve, tak ekonom I. Kirzner tvrdil, že v ekonomice: „Neustále vznikají nové příčiny nerovnováhy a příčiny cenových rozdílů. Zároveň ale tyto nerovnováhy dávají nepřetržitě vznikat silám, které mají tendenci objevovat takto vytvářené ziskové příležitosti. Tendence k vytvoření jediné ceny je neustále narušována – ale nepřetržitě obnovována.“ [79]. Čili výše zmíněná tendence ekonomiky k rovnováze je trvale narušována a ekonomika díky tomu rovnováhy nedosahuje, pouze má tendenci k ní směřovat. To je důležitý poznatek, který je nutno mít na paměti. Takové podmínky umožňují vznik jednání, protože: „Svět nerovnováhy... nabízí prostor pro podnikatelské objevování a následně prostor pro skutečnou změnu.“. Podnikatelské jednání ve formě podnikatelské ostráživosti je to, co vede k rozpoznávání ziskových příležitostí a jejich využití [80]. Nejsou to tedy rovnovážné (v pojetí participativní ekonomiky indikativní) ceny, co je důležité, ale naopak jako podstatné se pro uspokojování potřeb jeví právě cenové rozdíly a nerovnováhy! Toto úzce souvisí s problémem, že centrální plán v Partekonu vzniká za soustavného omezování možností rozhodovat. V dalších kolech třeba spotřebitelům například nemusí být dovoleno, aby svou poptávku po určitém zboží zvyšovali o více procent, než jsou stanovené průměry. A pracujícím nemusí být dovoleno v tomto a v následujících kolech snižovat návrhy na výkon o více než stanovený počet procent atd. Tím jak se postupuje směrem k partekonské rovnováze ubývá volnosti v rozhodování občanů o jejich potřebách. Čili se snažíme vyhnout tomu, aby cesta participativní ekonomiky k rovnováze byla výrazněji narušována. Tím však říkáme, že nebereme moc v potaz neustálý vznik nových příčin nerovnováhy a příčin cenových rozdílů. Čili nebereme moc v potaz vznik nových informací a jejich vliv na změnu v chápání a využívání již známých informací, a tedy nebereme moc v potaz změny v cílech a záměrech, které chtějí občané dosáhnout, a které nově objevené informace nutně proměňují. Tím ovšem dojdeme do situace, kdy partekonský plán představuje nějakou „zamrznutou“ historii, která nebude odrážet současné potřeby občanů. To však znamená, že některé ze změněných potřeb občanů nebudou uspokojeny. Dojde tedy k přebytkům méně žádaného zboží a služeb a naopak k nedostatkům žádanějšího zboží a služeb. Taktéž dojde k diskoordinacím ve výrobě. Je přece reálné si představit, že v první kole činí poptávka osoby A po propiskách osm kusů, zatímco na základě nově objevených informací bude činit v druhém kole sedm kusů, ale ve třetím kole třeba 20 kusů a ve čtvrtém kole už jen čtyři kusy.

Výše jsme se zabývali tím, co se stane s „informacemi prvního a druhého řádu“ v Partekonu čili participativní ekonomice. Nyní to můžeme rozšířit o další poznatek, který se týká hlasování o konečných plánech. Toho se samozřejmě také týkají všechny skutečnosti uvedené výše. Čili paradox hlasování. Obrovské množství informací, které by měly být zpracovány, nové ještě neznámé informace, racionální neznalost, Caplanova racionální iracionalita, Bastiatovo co není vidět atd., zde mají samozřejmě své místo. Nyní zde máme hlasování o centrálním (!) plánu výroby, který má sám miliony položek. Vše z něho stěží může být naplánováno a probráno a vtěleno do podoby centrálního plánu (byť původně decentralizovaně plánovaného). Je celkem logické, že znalost jednotlivců o těchto plánech bude nanejvýš zlomková! Stěží bude mít někdo přehled o tom, kolik zboží a služeb a v jakém množství a kvalitě bude nabídnuto a poptáváno. Musíme předpokládat, že všichni lidé budou hlasovat o plánech v podstatě na slepo, respektive jen na základě pár desítek položek, které jsou hodně vidět. Demokraticky volící lid se zde tak dostává do pozice centrálních plánovačů v hitlerovském Německu či sovětském bloku. A je stejně jako oni z větší části slepý. To samozřejmě povede samo o sobě k propadnutí části „informací prvního i druhého řádu“, k nemožnosti využívat, přenášet a objevovat informace čili jednat a tedy k neuspokojení potřeb části občanů. Potřeby těchto občanů tedy nebudou brány v potaz. To bude dále zesíleno tím, že některé hlasy pro neúspěšné plány také propadnou, a tím opět nebude brána v potaz část „informací první a druhého

řádu“ a tedy ani část potřeb občanů. Dokonce i hlasy pro úspěšný plán nemusí vůbec vyjadřovat skutečné preference a informace, a to proto, že lidé budou volit tzv. menší zlo, protože alternativní plány neuspěly anebo proto, že jejich záměry byly modifikovány či rovnou zamítnuty na regionální či lokální úrovni. Toto a výše uvedené zajistí masivní propad hlasů, znemožní to možnost jednání a nakládání s informacemi, objevování informací a v konečném důsledku neuspokojení potřeb u nemalé části populace. Již víme, že neexistence soukromého vlastnictví znemožňuje ekonomickou kalkulaci v Partekonu a tedy i co relativně nejplynulejší uspokojování potřeb spotřebitelů. Nejpozději teď, jestli ne už dříve, můžeme uzavřít, že Partekon čili participativní ekonomie znemožňuje i (podnikatelské) jednání a nakládání s informacemi, které je dalším významným zdrojem ekonomické kalkulace. Zde se také nabízí otázka nakolik je Partekon utopickou idejí, protože už z hlasování o pěti (či méně nebo více) plánech jasně předpokládá neuspokojení některých potřeb u značné části občanů, které si ovšem Albert přeje jinak uspokojovat. Tento problém zavádí Partekon až na hranici utopie. A to zvláště uvážíme-li, že hlasování v dnešní demokracii o veřejných záležitostech nechává řadu občanů z menšin bez zastoupení a bez možnosti, jak vyjádřit svůj názor či potřeby. Pokud by toto mělo být pravidlem i u rozhodování o hospodářské produkci, tak se pozice řady občanů znatelně horší a jejich svobodná volba bude ještě dále omezena i v oblastech, které se dosud relativně těšily volnosti.

Dodejme ještě jeden poznatek ohledně cen a funkce mediačních úřadů. Jak je patrné tak indikativní ceny mají za úkol vyrovnat nabídku statků a poptávku po těchto statcích, čili dojít k tomu, za jaké ceny se trhy tak zvané vyčistí a přebytky a nedostatky se odstraní. To však znamená, že mediační úřady či přesněji hlasující jsou nějakým způsobem schopny určit průběh křivky poptávky a nabídky daného statku. De facto to znamená, že znají mezní užítky všech zúčastněných na daném trhu (nad to ještě v budoucnosti). To ale není možné a je tedy nutné počítat s tím, že indikativní ceny budou arbitrárně stanovené a nebudou často schopné trhy řádně vyčistit.

Změny v poptávce spotřebitelů

Na trhu obecně platí, že například zvýšení poptávky spotřebitelů po nějakém zboží či prognózování jejího zvýšení vede podnikatele ke zvyšování poptávky po výrobních faktorech (práce, půda-suroviny a kapitálové čili výrobní statky včetně meziproduktů či komplementárních výrobních statků), ovšem samozřejmě s tím, že se někteří z těchto podnikatelů mohou mýlit (metoda pokusu a omylu). Při tom využívají podnikatelé současné ceny. Rozhodnutí podnikatelů tlačí na ceny uvedených vstupů a ovlivňuje trhy s těmito vstupy, což dále ovlivňuje trhy vstupů pro tyto vstupy atd. Stejně tak jsou ovlivněny ceny konkurenčních výrobků. Celý tento proces mění postupně více či méně strukturu dané ekonomiky. Aniž je ovšem nutné, aby si toho lidé byli zcela vědomi. Partekon místo toho nabízí nějaké historické verbální tvrzení lidí a hlasování, která jsou navíc pomocí demokratického procesu zglajchšaltována do podoby centrálního plánu. To však znamená, že uvedené zvýšení poptávky bude vyžadovat kompletní přepracování plánu (jak víme, tak nenašponovaný plán není často dostatečnou odpovědí na změny v poptávce – viz výše). Hlasování o plánu a jeho dílčích plánech stěží může toto podchytit neb to předpokládá, že ve volbách vítězná skupina, zná všechny vazby v ekonomice a zná dopady, které budou změny mít, a zároveň i to, jaké informace budou v budoucnosti vytvořeny. Je celkem jasné, že tyto předpoklady nejsou vůbec reálné.

Aby toho nebylo dost, tak Albert předpokládá existenci vyvážených komplexů pracovních činností. O těch jsme pojednali již v kapitole II. Jejich existence znamená, že do plánování je nutné zahrnout i to, že pracující budou muset být přemísťováni z jednoho pracoviště na druhé tak, aby náročnost práce (a moc, která s ní může být akumulována) v komplexech byla skrze ekonomiku vyvážená. Přičemž není možné očekávat, že produktivita a kvalita produkce bude u nově přemísťovaných pracovníků stejná, jako u původních pracovníků. Taktéž je jisté, že přemístění některých zaměstnanců někam a druhých zaměstnanců na místa těch prvních vyvolá změny v poptávce po krytí potřeb těchto zaměstnanců jako celku, ale i po krytí potřeby spojených s pracovní činností těchto zaměstnanců jako celku. Například se po uvedené výměně celkově zvýší či sníží potřeba dopravy v dané lokalitě anebo celkově vzroste či klesne potřeba pro prodeji potravin v daném místě, po školkách či pracovních potřebách. Lidé jsou různí a i jejich skupiny mohou mít různé potřeby a zájmy v různých pracovních činnostech. Jedna skupina bude žádat více dopravy v daném místě a více potravin jiná více školek či kultury, další bude potřebovat více speciální pracovní potřeby apod. To ovšem znamená, že bude nutné opět přepracovat plán, který řídí ekonomiku, a to pomocí zdoluhavého vyjednávání a hlasování, které trpí všemi výše uvedenými neduhy.

Ke změnám preferencí u občanů (ke změnám však dochází i na straně nabídky) Albert uvádí, že kdyby v takových případech zůstaly pouze dvě možnosti, totiž držet se plánů vypracovaného na počátku plánovacího období, nebo integrovat určité tržní rysy, přiklání se k té první. Dle něj: „Ztráta efektivity vynucená tím, že by se muselo počkat na další plánovací období, by byla poměrně malá v porovnání s negativy spojenými se začleněním tržní alokace zpět do systému. Rychlý přechod od nesprávných cen k opět nesprávným cenám [zde na nás jakoby opět kouká z Albertova textu stará rovnovážná ekonomie se „správnými“ rovnovážnými cenami, pozn. autora] metodami, které podkopávají hodnoty, jichž si tolik ceníme, ničemu nepomůže.“ [81]. Jinde přímo Albert uvádí, že změna v plánu by znamenala přinejmenším ve věci výběru surovinových vstupů a výstupů, jejich cen a tedy i distribuce zopakovat celý proces plánování. Jde zde pak podle něj o analogii postupu tržního systému [82]. V příkladu s nárůstem poptávky po klimatizaci Albert uvádí, jak je možné v Partekonu na nově vzniklou situaci reagovat. 1) Každému žadateli dát pouze X procent toho, o čem žádá, kde X se rovná poptávce v poměru ke skutečné nabídce (to jde jen tehdy, pokud lze zboží dělit), 2) je možné dát klimatizaci jen těm, jejichž požadavek byl začleněn do původního plánu a případně i v původně požadovaném množství, novým žadatelům nebo zvýšeným požadavkům se nevyhoví a za 3) zvyšovat cenu klimatizačních jednotek, dokud nedojde k eliminaci převisu poptávky, tj. použít k přidělení zboží zvýšení cen [83]. Čili autor automaticky nepočítá s tím, že by bylo nutné zvýšit výrobu. To je pro něj jen jedna z možností. V případě požadavku na zvýšení výroby je dle něj samotného nutné jednat s federací výrobců klimatizace a případně i federací, které dodávají polotovary konečným výrobcům klimatizací, a pak s dodavateli těchto dodavatelů atd. [84]. To si vyžádá čas a navíc požadavek může být hlasováním zamítnut. Rychlost reakce prostě není dle Alberta zase tak velké pozitivum, trhy navíc nejsou schopny takové rychlosti, jak se lidé domnívají a rychlost reakce by neměla být v žádném případě „vykoupena“ narůstajícími náklady, které bývají podstatně vyšší než výsledný užitek. Ceny se dle autora budou aktualizovat jednou měsíčně [85]. Podotkněme, že na trhu třeba v případě dovozu klimatizace z jiné země mohou trhy reagovat značně rychle.

Přirozeně bylo by nutné přeplánovat i pracovní nasazení, strukturu práce a totéž provést u kapitálových statků. A to v blízkých i vzdálených stádiích výroby, ve výrobě komplementárních statků či i ve výrobě substitutů. K tomu nově vyvážit komplexy pracovních činností. Samozřejmě vše prodiskutovat v různých radách a na různých úrovních a odhlasovat. To se při složitosti moderní ekonomiky (viz esej „Já tužka“ výše) jeví jako utopické. Trhu stačí jen to, že došlo ke změnám v cenách čili v nositeli informací, a tím ke vzniku nových rozdílů mezi cenami. A že nově vzniklou situaci mohou podnikatelé podnikající na svůj účet využít. Pokud to není možné, tak to však znamená vznik na jedné straně přebytků a na jiné straně nedostatků a tedy i neuspokojení potřeb občanů. Albert pak přechází k tomu, že tvrdí, že představa, že trhy dobře reagují na otřesy a změny, je dle něj stejně jen pouhá domněnka. "Překotné změny vyvolané nepředvídatelnými posuny v nabídce nebo poptávce také potřebují určitý čas. Tvrzení, že se bezpochyby odehrávají rychle a přesně, příhodně ignoruje dynamiku, která narušuje rovnováhy a může dokonce způsobit, že trhy postižení otřesem nevzpamatují rychle a možná vůbec. Od nastolení nové rovnováhy může všechny vzdalovat dynamika vzniklá z jejich vzájemného propojení. „Zkuste hádat, jak důkladně a jak rychle se rovnováha obnoví. Zastánci trhů předpokládají, že se to všechno stane velice rychle a hlavně že ceny před i po budou správné.“ [86]. S takovouto kritikou je spojena za prvé ta potíž, že lidé nejsou sami dokonalí a tudíž i jejich výtvořby budou do jisté míry nedokonalé. Otázka tedy stojí tak, který ze systémů je nejméně nedokonalý a případně i nejrychlejší. Dalším problémem je to, že autor se koncentruje podobně jako řada mainstreamových ekonomů na rovnováhu, avšak reálný trh takto nefunguje. Jak bylo uvedeno dříve, tak ekonom I. Kirzner tvrdil, že v ekonomice: „Neustále vznikají nové příčiny nerovnováhy a příčiny cenových rozdílů. Zároveň ale tyto nerovnováhy dávají nepřetržitě vznikat silám, které mají tendenci objevovat takto vytvářené ziskové příležitosti. Tendence k vytvoření jediné ceny je neustále narušována – ale nepřetržitě obnovována.“ [87]. Čili výše zmíněná tendence ekonomiky k rovnováze je trvale narušována a ekonomika díky tomu rovnováhy nedosahuje, pouze má tendenci k ní směřovat. To je velmi důležitý poznatek, který je nutno mít na paměti! Takové podmínky umožňují vznik jednání, protože: „Svět nerovnováhy... nabízí prostor pro podnikatelské objevování a následně prostor pro skutečnou změnu.“. Podnikatelské jednání ve formě podnikatelské ostražitosti je to, co vede k rozpoznávání ziskových příležitostí a jejich využití [88]. Nejsou to tedy rovnovážné (v pojetí participativní ekonomiky indikativní) ceny, co je důležité, ale naopak jako podstatné se pro uspokojování potřeb jeví právě cenové rozdíly a nerovnováhy! Albert ve své kritice cílí mimo. Kritizuje nepřímo mainstreamové ekonomy za to, že předpokládají rychlé obnovení rovnováhy, a že ceny před i po budou správné ve smyslu odpovídající rovnováze, ale sám upadá do pasti neexistující

rovnovážně ekonomiky. Vedle toho je potřeba říci to, že na trhu při zvýšení poptávky dojde (samozřejmě že postupně časem) k tomu, že podnikatelům vzrostou zisky (zvýší se rozdíl mezi cenami výstupů a vstupů), což bude podnikatele stimulovat k rozšíření výroby a najmutí nových výrobních faktorů, stejně tak tato skutečnost přiláká další a další podnikatele a výrobní faktory. Zároveň budou růst odměny výrobních faktorů v daném odvětví. Pokud někdo z daných podnikatelů či výrobních faktorů odmítne zvyšovat výrobu, tak bude nahrazen někým jiným. Výsledný stav bude pak nějakým jiným stavem nerovnováhy, který se například může vyznačovat opadnutím poptávky, příchodem nové technologie, většími úsporami atd. V Partekonu bude taková možnost omezena a přes zamítavé rozhodnutí federace výrobců se bude hůře shánět jiný dodavatel, či to nebude vůbec možné. Stejně tak není nutné, aby se ceny aktualizovaly jednou měsíčně (v Partekonu však včetně své pseudo-kvalitativní stránky(!), což z uvedeného činí náročnější proces), mohou se klidně aktualizovat denně či každou hodinu.

Závěr kapitoly

Jak je zřejmé z této poměrně dlouhé kapitoly, tak zdroje (předpoklady) ekonomické kalkulace v podobě vzácnosti a existence lidských potřeb jsou v Partekonu přítomné, tak jako v každé jiné reálné ekonomice. Další ze zdrojů ekonomické kalkulace v podobě soukromého vlastnictví chybí. Konečně poslední ze zdrojů ekonomické kalkulace podnikatelské jednání v Partekonu neexistuje a místo toho je zde nahrazeno demokratickým jednáním různých rad a centrálním plánem, které nejsou sto adekvátně zpracovat a využívat množství stávajících informací a nejsou ani sto řádně objevovat nové informace a jim přizpůsobovat jednání a vnímání cílů, které lidi sledují. Participativně ekonomické jednání je jednak těžkopádné a pomalé a za druhé nemalá část informací je skrze toto jednání ztracena a zbylá část zjednodušena, ale zároveň i zdeformována. Případné změny centrálního plánu jsou těžkopádné a trpí ztrátou informací a deformacemi. Celkovým výsledkem těchto skutečností je pak ten fakt, že ekonomická kalkulace za existence Partekonu čili participativní ekonomie, tak jak tento systém předkládá M. Albert, není možná! Výsledkem tedy budou nedostatky, přebytky, neuspokojení potřeb, masivní plýtvání, černý trh a korupce. Výsledky budou tedy dosti podobné centrálně plánované ekonomice sovětského či nacionálně socialistického typu.

VI. Demokraticky spravované rady a dodatky

Demokraticky spravované rady versus Rothbard a Coase

Jak si čtenář již povšiml z předchozích kapitol, tak rozhodování je v Partekonu čili participativní ekonomice založeno na radách pracujících a spotřebitelů. Tyto rady se rozhodují podle demokratického klíče. „Jednotlivci zkrátka a dobře předloží své požadavky na spotřebu místní radě. Ta je schválí, nebo zamítne a vytvoří z nich celkový požadavek na zboží za všechny své členy a připojí i požadavek na kolektivní spotřebu. Tak vznikne celkový návrh a spotřeba za danou lokalitu“ [1]. Hlasování v Partekonu se samozřejmě týká i výroby: Pracující zváží informace za minulý rok (souhrnné údaje o výrobě a změny oproti původnímu návrhu) a prognózy mediačních úřadů, prodiskutují nápady, jak zlepšit pracovní život, a své osobní náměty zanesou do prvního návrhu svého podniku. Návrhy se pak opakovaně projednávají, dohadují a schvalují na úrovni daného subjektu [2]. Demokratické rozhodování znamená většinou jeden hlasující jeden hlas, i když Albert nevyklučuje ani možné rozdíly (různá váha hlasů) v tomto směru. Ovšem i k demokratickému hlasování má ekonomická teorie co říci.

M. N. Rothbard ve své slavné knize „Power and Market“ (česky vyšlo jako „Ekonomie státních zásahů“) ukázal, že firma vystavěná na principu demokratického hlasování je ve velmi nevýhodném konkurenčním postavení: „Podíváme-li se na tuto věc jako na tržní fenomén, představuje "demokratické hlasování" (každý člověk má jeden hlas) princip spotřebitelského "družstva". Empiricky bylo opakovaně prokázáno, že družstva nemohou úspěšně konkurovat akciovým společnostem, obzvláště tehdy, jsou-li si obě formy rovny před zákonem.“ [3]. K tomu Rothbard přidává jedno vysvětlení: „Jestliže každý majitel dostane pouze jeden hlas bez ohledu na to, kolik peněz do projektu investoval (a zisky se dělí tímtež způsobem), neexistuje totiž motivace k investování více kapitálu, než investují ostatní. Ve skutečnosti jsou motivace přesně opačné. Toto stavení překážek investicím významně působí proti družstevní formě podnikání.“ [4]. Nejde však jen o podnikání, ale tuto poznámku lze vztáhnout i na organizační strukturu vystavěnou na demokratickém principu hlasování. I zde bude působit Rothbardem zmíněná tendence. Bude tedy působit i v prostředí

spotřebitelských a výrobních rad v Partekonu čili v participativní ekonomice. Rozdíl zde bude jen v tom, že v tomto ekonomickém systému se rady zbaví případné konkurence. Tato zmíněná tendence povede k tomu, že lidé budou méně motivovaní ve vkládání toho, co jim zbylo z kapitálu, do podnikání v dané radě a raději ponechají svůj zbylý kapitál nečinný či ho zaměstnají v zahraničí. Totéž se bude dít s "investováním" přílišného množství práce do dané rady.

Další otázkou je to, zda hierarchicky organizované firmy (včetně firem, kde má zaměstnanec tolik svobody, že si šéfuje převážně sám) nemohou mít určitou výhodu oproti jinak organizovaným firmám. Tou výhodou mohou být nižší transakční náklady. Ekonom R. H. Coase zavedl termín transakční náklady, pod které zahrnul mimo jiné i náklady spojené s vyjednáváním. Přičemž platí, že: "Příliš vysoké transakční náklady mohou zcela paralyzovat směnné vztahy.". Transakční náklady jsou také důvodem toho, proč existují firmy [5]. Partekonské rady je možné nahlížet jak na svého druhu firmy. Otázkou však je, zda tyto firmy nejsou oproti hierarchicky spravovaným firmám, z pohledu transakčních nákladů, na tom hůře? Nutnost diskutovat, hlasovat, účastnit se plánů a podobně spíše naznačuje to, že ve výrobních a spotřebitelských radách v Partekonu budou transakční náklady spíše vyšší. Rady samozřejmě nebudou mít legální konkurenci, ale opět zde bude existovat jistá tendence. Tentokrát k tomu, že participativní ekonomika bude oproti svobodnému trhu zatížena většími transakčními náklady, což povede k tomu, že tato ekonomika bude i méně výkonná.

Samozřejmě tyto tendence neznamenají, že by demokratická forma správy firmy nemohla na svobodném trhu existovat. Může existovat třeba tam, kde tato forma firmy nese zaměstnancům duševní zisk, který je schopen jim kompenzovat nižší finanční příjem. Někdo bude raději pracovat v demokraticky spravované firmě, přestože v ní vydělá méně než jinde. Dočasně může taková firma vzniknout i kolem nového podnikatelského objevu. Další možností je to, že v takovéto firmě vzniknou přirozené autority, které sehrají do jisté míry roli vedoucích, a tedy zde dojde ke vzniku jisté byt' neformální hierarchie. Ovšem hierarchii nemá Albert moc v oblibě.

Dodatky

Zde uvádím několik dalších bodů, které se nikam nevešly anebo které mne napadly dodatečně. Mohou počítače a počítačové programy a aplikace nějak vylepšit fungování socialistické ekonomiky a tedy i Partekonu? Dle mého názoru nemohou, a to za prvé proto, že neobjevené informace nemohou být ničím zpracovány, protože prostě ještě nejsou známy. Za druhé, samotné počítače a počítačové programy a aplikace zesložitují ekonomiku a vytvářejí další a další vazby, zmnožují množství informací, které je nutné zpracovat a vytvářejí další a další možnosti, kde a jak objevit nové informace. Doplňme, že nově objevené informace mění význam stávajících informací a i cíle a záměry jednajících lidí. Konečně za třetí, jak bylo v předchozích kapitolách uvedeno, jednou z metod, jak uspokojovat přání potřeby spotřebitelů, je metoda pokusu a omylu, kdy decentralizovaně jednající podnikatelé jednají na svůj účet. Z toho je celkem jasné, že stávající a nově objevené informace mohou být podnikateli subjektivně podceněny anebo přeceněny. To je navíc podtrženo tím, že podnikatelé jsou nuceni odhadovat vývoj budoucnosti a přirozeně i v tomto se někteří z nich jistě zmylí (tím se ovšem dostáváme opět k za prvé). Stěží si lze představit, že počítače a počítačové programy a aplikace v tomto směru přinesou nějaké přelomové řešení.

Dalším problémem je to, zda Partekon nemůže přece jen dobře fungovat v malém? Například ve firmě, rodině, v malé vesnici či na ulici. Na to je celkem jednoduchá odpověď, protože ti lidé, kteří tvrdí či tvrdili, že za socialismu není ekonomická kalkulace možná, prakticky nikdy netvrdili, že socialismus nemůže v malém fungovat. Rodina je typickým příkladem, kde může socialismus docela dobře fungovat. Problém však vzniká tehdy, když socialismus překročí brány malých ekonomických jednotek a pustí se do (dez)organizování regionální, zemské či státní ekonomiky. To je i problém Partekonu. Do té doby, do které by Partekon zůstal v některých podnicích, či ulicích nebo vesnicích by nevznikaly takové problémy (byť by to nebylo ani zde zcela bez problémů - viz výše). Jakmile se však Partekon vydá za hranice těchto jednotek a chce organizovat hospodářsky společnost, tak se objeví problém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu. Co by se stalo, pokud by Partekon působil jen na podnikové úrovni? To by bylo možné, zvláště pokud by zaměstnanci, kteří zde pracují, z toho měli vysoký duševní zisk, který by jim mohl kompenzovat případné finanční ztráty (viz výše). Ovšem je jasné, že na úrovni ekonomiky by to na druhou stranu znamenalo zachování trhu, který ovšem Albert zcela odmítá [6].

Zmínili jsme v předchozích kapitolách, že trh postupuje pomocí decentralizovaného plánování, které může být předmětem mimo jiné i metody pokusu a omylu. Tj. toto plánování jednotlivce či malých skupin může být mylné a musí být v reálném čase opravováno, pokud je to možné. Například očekáváte dokončení výroby nějaké součásti do 20 dnů, za 15 dnů, ale očekáváte dokončení této výroby do 39 dnů, za dalších 20 dnů je vaše očekávání 8 dnů a konečně za 6 dnů bude 5 dnů. Přirozeně musíte si přeplánovat i jiné aktivity, které s touto aktivitou souvisejí, například ty, které počítají s dokončením výroby dané součásti anebo využitím volných výrobních kapacit či vašeho volného času, s útratou vydělaných peněz získaných za prodej součásti apod. Toto vše musíte v reálném čase vždy znovu a znovu zanést do vašich plánů a plány průběžně aktualizovat. Čili nevzniká zde často nějaký rigorózní plán, který je nutné v zásadě dodržovat řadu týdnů či měsíců nebo i let či ho složitě diskutováním s ostatními a hlasováním měnit. Přesně takovéto plánování je nutné si představit pod pojmem funkční plánování. Při jedné příležitosti von Mises prohlásil následující poznatek, který pěkně tuto situaci shrnuje: „Nejde totiž o alternativní volbu mezi centrálním plánem nebo žádným plánem, ale o volbu mezi absolutním plánem ústřední vládní autority a svobodnou možností každého člověka činit svá vlastní individuální rozhodnutí, své vlastní osobní plány podle své momentální a každodenní potřeby.“ [7]. Dodejme, že v Partekonu tu ústřední vládní autoritu tvoří prakticky jen vítězná skupina voličů či konglomerát zájmových skupin.

Je známo, že v prakticky provozovaných centrálně plánovaných ekonomikách Sovětského svazu (SSSR) a nacionálně socialistického Německa se velké problémy s diskoordinacemi ve výrobě (dodávky komplementárních výrobních statků nutných pro dokončení dané výroby) či nedostatky, řešily pomocí zběsilého a samozřejmě pozdního soustředění a nasazení výrobních faktorů na likvidaci těchto problémů. Byla to často zoufalá snaha neb při zaplnění mezer na "trhu" se současně otevíraly nové mezery, a to i díky nasazení výrobních faktorů na uvedené "hořící" věci. Z tohoto pohledu je Partekon v nevýhodě i proti těmto klasickým centrálně plánovaným socialistickým hospodářstvím. Nabízí totiž jen těžkopádné diskutování a hlasování, což může být sice ohleduplnější k pracovní síle, ale zároveň to znamená, že diskoordinace a nedostatky budou dopadat na spotřebitele déle a budou hlubší. A pracující a spotřebitelů často jedno jsou.

VII. Shrnutí

Místo závěru zde uvede shrnutí toho nejdůležitějšího ohledně poznání a kritiky Partekonu čili participativní ekonomiky tak, jak ho prezentuje M. Albert. Tím ovšem netvrdím, že moje poznání a kritika tohoto ekonomického systému, podaná v předchozích kapitolách, byla vyčerpávající. Jistě by se něco dalo ještě rozebrat a jistě by někdo bystřejší mohl něco dalšího dodat. Přejdeme však ke shrnutí poznání a kritiky Partekonu:

A) Albertův Partekon, čili participativní ekonomika, významně redukuje motivaci lidí produkovat zboží a služby pro druhé a omezuje a znemožňuje i podnikatelské jednání. Tím se stává uspokojování lidských potřeb horším a nejistějším. Ekonomika postavená na Partekonu bude tedy chudší, než ekonomika postavená na volném trhu a soukromém vlastnictví a bude i chudší ve srovnání s toutéž ekonomikou vystavenou intervencím (intervencionismus).

B) Partekon také zavádí nové třídní dělení sestávající se ze dvou tříd, jedné vládnoucí pomocí demokratického hlasování a druhou poddanou třídu, jejíž hlasy většinou či zcela propadnou. Partekon také ruší soukromé vlastnictví výrobních faktorů (kapitálu).

C) I přes proklamované rozhodování sám o sobě ve skutečnosti Partekon svobodu jednotlivce porušuje. Partekon předpokládá při svém zavádění i použití jisté míry násilí. Násilí je navíc potřebné ke zrušení soukromého vlastnictví výrobních faktorů (kapitálu).

D) Vyvážené komplexy pracovních činností (nutnost pracovat současně na několika pracovních pozicích a v různém typu povolání) v Partekonu povedou k despecializaci pracovní síly a tedy k propadu produkce ekonomiky. Stanovení vyvážených komplexů pracovních činností je velmi arbitrární a nepřesné, což bude mít záporný vliv na výrobní strukturu ekonomiky a opět na výši produkce. Zjistili jsme, že z hlediska pracujících nepůjde o příliš příjemný systém, a to kvůli nutnosti velmi často měnit alespoň částečně práci.

E) Vyvážené komplexy pracovních činností nebrání vzniku hierarchie v Partekonu.

F) Součástí Partekonu bude významný černý trh, který však bude tlumit nevýhody plynoucí z participativní ekonomiky.

G) Partekon neznamená vůbec plnou zaměstnanost, ale předpokládá, že lidé budou muset měnit zaměstnání. Tím je Partekon realističtější než klasický centrální socialismus.

H) Partekon de facto spočívá ve finále na řízení ekonomiky centrálním plánem.

I) Zdroje (předpoklady) ekonomické kalkulace v podobě vzácnosti a existence lidských potřeb jsou v Partekonu přítomné, tak jako v každé jiné reálné ekonomice. Další ze zdrojů ekonomické kalkulace v podobě soukromého vlastnictví zde však chybí. Konečně poslední ze zdrojů ekonomické kalkulace podnikatelské jednání v Partekonu neexistuje a místo toho je zde nahrazeno demokratickým jednáním různých rad a centrálním plánem, které nejsou sto adekvátně zpracovat a využívat množství stávajících informací a nejsou ani sto řádně objevovat nové informace a jim přizpůsobovat jednání a vnímání cílů, které lidé sledují.

J) Participativně ekonomické jednání je těžkopádné a pomalé a nemalá část informací je skrze toto jednání ztracena a zbylá část zjednodušena, ale zároveň i zdeformována (teorie veřejné volby, B. Caplan, co je a co není vidět atd.). Případné změny centrálního plánu jsou těžkopádné a trpí ztrátou informací a deformacemi. Celkovým výsledkem těchto skutečností je pak ten fakt, že ekonomická kalkulace za existence Partekonu čili participativní ekonomie, tak, jak tento systém předkládá M. Albert, není možná!

K) Výsledkem Partekonu čili participativní ekonomiky tedy budou nedostatky, přebytky, neuspokojení potřeb spotřebitelů, masivní plýtvání, černý trh a korupce. Výsledky budou tedy dosti podobné centrálně plánované ekonomice sovětského či nacionálně socialistického typu.

Pokud by měl být někdy Partekon prakticky vyzkoušen (participativní řízení v rámci nějaké firmy či malé komunity nebo v rámci dodávky nějakého veřejně zajišťovaného statku, nestačí k empirickému poznání výsledků Partekonu, jaký by tento měl, pokud by byl zaveden v celé ekonomice), tak je velmi pravděpodobné, že to bude v nějaké zmodifikované podobě. To by mohlo některé ze zde uvedených závěrů modifikovat.

Poznámky

I. Odměňování, motivace, soukromé vlastnictví, partekonské třídy a násilí

- [1] Albert, s. 104.
- [2] Tětek.
- [3] <http://www.bawerk.eu/clanky/19.-stoleti--divoky-kapitalismus-/>.
- [4] Albert, s. 39.
- [5] Ibid, s. 250-252.
- [6] Ibid, s. 140-141. Podobně viz s. 22 nebo 277.
- [7] Ibid, s. 187 a 277.
- [8] Ibid, s. 85.
- [9] Ibid, s. 46.
- [10] Ibid, s. 80-811 a 53.
- [11] Murray, s. 2.
- [12] Albert, s. 114. K zapojení modelu odměňování dle potřeb i s. 55.
- [13] Ibid, s. 22 a 142-143.
- [14] Ibid, s. 144-146.
- [15] Ibid, s. 283.
- [16] Ibid, s. 146. Nicméně ze strany 338 až 340 se zdá, že toto odměňování nepodporuje.
- [17] Ibid, s. 114.
- [18] Ibid, s. 297.
- [19] Srovnej s Ibid, s. 292.
- [20] Srovnej s Ibid, s. 293.
- [21] Ibid, s. 279-280.
- [22] Ibid, s. 282. Podobně viz i s. 298.
- [23] Ibid, s. 141.
- [24] Ibid, s. 297-298.
- [25] Ibid, s. 282.
- [26] Ibid, s. 292.
- [27] Ibid, s. 292. K vyvážení pracovišť v ekonomice z hlediska atraktivnosti a pravomocí viz s. 135. K tomu, že by lidé neměli vykonávat jen rutinní a nepříjemnou práci viz třeba s. 130.
- [28] Ibid, s. 53-54.
- [29] Ibid, s. 187.
- [30] Ibid, s. 48-49.
- [31] Ibid, s. 261.
- [32] Ibid, s. 146.
- [33] Ibid, s. 257-258, s. 309 a s. 202. Jinde tedy nemusí být anonymita respektována. Zajímavostí je, že třeba v případě toho, že se projednává spotřeba čokolády a v radě jsou i nějací tloušťáci, není za ustavené anonymity jasné, zda tato čokoláda neskončí právě u nich.
- [34] Ibid, s. 315.
- [35] Ibid, s. 146.
- [36] Ibid, s. 299-300.
- [37] Ibid, s. 83.
- [38] Viz Ibid, s. 22. Zároveň s tím budou prý odstraněny i třídní odlišnosti.
- [39] Taleb, s. 236-7.
- [40] To neznamená, že se v dalším kole nemohu zbavit majetku třeba darem či charitou apod., to však mohu učinit až po získání nějakého majetku.
- [41] Kirzner, s. 86.
- [42] Poznámka k nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu.
- [43] Albert, s. 298.
- [44] Ibid, s. 303.

II. (Ne)vyvážené komplexy pracovních činností

- [1] Albert, s. 129.
- [2] Ibid, s. 129-130.
- [3] Ibid, s. 130-131.
- [4] Murray, s. 2.
- [5] Albert, s. 144.
- [6] Ibid, s. 136.
- [7] Ibid, s. 131-132.
- [8] Ibid, s. 132.
- [9] Ibid, s. 133.
- [10] Ibid, s. 133.
- [11] Ibid, s. 134-135.
- [12] Ibid, s. 135.
- [13] Ibid, s. 136.
- [14] Ibid, s. 136.
- [15] Ibid, s. 157.
- [16] Ibid, s. 320.
- [17] Ibid, s. 132.
- [18] Návrat starých časů.
- [19] <http://www.narodnikvalifikace.cz/vyber-kvalifikace#/profesni-kvalifikace/skupiny-oboru-vse/pouze-platne-ano/zo-ne/seradit-1v/ku-1-7>.
- [20] Strádal, s. 23.
- [21] Ibid, s. 23.
- [22] Malé a střední podniky.
- [23] Albert, s. 299-300. Podobně viz i s. 137-138.
- [24] Viz kapitola I.
- [25] Ridley.
- [26] Albert, s. 182.
- [27] Ibid, s. 183.
- [28] Viz kapitola I.
- [29] Srovnej s Albert, s. 236. Čísla jsou zvolena jen pro ilustraci.
- [30] Ibid, s. 216-218 a s. 237.
- [31] Ibid, s. 129.
- [32] Ibid, s. 130. Podobně s. 34.
- [33] Ibid, s. 234.
- [34] Ibid, s. 224-225.
- [35] Ibid, s. 235.
- [36] Takhle by se dala interpretovat výtka k anarchistům dle Ibid, s. 314.
- [37] Ibid, s. 292.
- [38] Pro příklad viz: Matoušková, s. 13. Otázka delimitace a tím i zrušení místního textilního závodu do jiného n. p. nebyla s dělníky vůbec projednána, přestože to bylo původně slíbeno. Někteří zaměstnanci byli převedeni jinam. Obecně uvádí socialistické soutěžení jako nástroj motivace zaměstnanců za reálného komunismu Rákosník, s. 237.
- [39] Albert, s. 236.
- [40] Ibid, s. 130-131.
- [41] Ibid, s. 282. Podobně viz i s. 298.
- [42] Ibid, s. 133.

III. Existence černého trhu, potřeby a problém ekonomické kalkulace

- [1] Albert, s. 319.
- [2] Ibid, s. 319.
- [3] Ibid, s. 319.

- [4] Ibid, s. 144-146.
- [5] Ibid, s. 114.
- [6] Ibid, s. 338-340.
- [7] Ibid, s. 320.
- [8] Ibid, s. 320-321. Ke společenské potupě viz i s. 322.
- [9] Ibid, s. 261.
- [10] Ibid, s. 146.
- [11] Ibid, s. 257-258, s. 309 a s. 202
- [12] Ibid, s. 211
- [13] Ibid, s. 211 a 288.
- [14] Taleb, s. 239-240. Extrémov stručně znamená možnost vzniku větších a velkých změn a událostí.
- [15] Huerta de Soto, s. 8, 7, 9 a 122.

IV. Partekon neznamená plnou zaměstnanost

- [1] Albert, s. 164.
- [2] Ibid, s. 248.
- [3] Ibid, s. 314.
- [4] Ibid, s. 215-6.
- [5] Ibid, s. 246-247.
- [6] Srovnej s U rudého snědeného krámu, s. 71.

V. Nemožnost ekonomické kalkulace v Partekonu

- [1] Poznámka k nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu.
- [2] Mises, s. 54.
- [3] Ibid, s. 55.
- [4] Ibid, s. 60. Srovnej i s Ibid, s. 44-45.
- [5] Ibid, s. 60.
- [6] Srovnej s Ibid, s. 60.
- [7] Ibid, s. 60.
- [8] Ibid, s. 152-153 a 67.
- [9] Ibid, s. 59.
- [10] Ibid, s. 61.
- [11] Urza.
- [12] K tomu viz Kirzner, s. 42. Viz i Huerta de Soto-Rakouská škola, s. 87-88 ke statickému stavu ekonomiky a možnosti kalkulace.
- [13] Kirzner, s. 39.
- [14] Ibid, s. 44.
- [15] Ibid, s. 43-44. Tento koncept samozřejmě nevyžaduje dokonalou informovanost, přímo se zde pracuje s počáteční nevědomostí, k tomu viz Ibid, s. 44.
- [16] Huerta de Soto-Teorie dynamické efektivity, s. 86-87.
- [17] Ibid, s. 87-88.
- [18] Ibid, s. 88 a Huerta de Soto-Rakouská-škola, s. 24.
- [19] Huerta de Soto-Teorie dynamické efektivity, s. 88-89. K efektu učení viz i Huerta de Soto-Rakouská-škola, s. 28-29.
- [20] Kirzner, s. 68.
- [21] Huerta de Soto-Rakouská-škola, s. 85.
- [22] Kirzner, s. 86.
- [23] Teoreticky je představitelné, že bude existovat společnost, kde je povoleno soukromě vlastnit výrobní faktory, ale je zakázáno s nimi podnikatelsky jednat. Stejně tak jako společnost, kde je povoleno podnikatelsky jednat, ale je zakázáno soukromě vlastnit výrobní faktory. V obou takovýchto hypotetických společnostech vznikne problém nemožnosti ekonomické kalkulace. Prakticky se však vyskytují tato dvě omezení pospolu.

- [24] Srovnej s Ibid, s. 82. Kritika O. Langeho. Viz i stručně poznámka [11].
- [25] Albert, s. 22.
- [26] Viz kapitola I.
- [27] Albert, s. 298.
- [28] Eucken, s. 15 (stránky nečíslovány).
- [29] Albert, s. 164.
- [30] Mises, s. 59.
- [31] Ibid, s. 61.
- [32] Albert, s. 328-335.
- [33] Albert, s. 156.
- [34] Ibid, s. 157.
- [35] Ibid, s. 157. K tomu viz i s. 271.
- [36] Ibid, s. 157-158.
- [37] Ibid, s. 267.
- [38] Ibid, s. 272.
- [39] Read.
- [40] Albert, s. 156.
- [41] Ibid, s. 211 a 288.
- [42] Ibid, s. 158-159 a 163.
- [43] Ibid, s. 313.
- [44] Ibid, s. 160.
- [45] Ibid, s. 161.
- [46] Rambousek, s. 29-31 a 43. K životu a dílu markýze de Condorcet viz anglická wikipedie, heslo „Marquis de Condorcet“.
- [47] Rambousek, s. 19-20 a 55. Přesné názvy jsou Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahrady (k činnosti viz zde: <http://www.vukoz.cz/index.php?p=historie&site=default>) a Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti (k činnosti viz zde: http://www.vulhm.cz/index.php?p=zrizovaci_listina&site=default). Zajímavý seznam různých úřadů je k vidění zde: <http://www.nechtenasbyt.cz/urad/>.
- [48] Rambousek, s. 50 a 21.
- [49] Ibid, s. 133.
- [50] Petřík, s. 24.
- [51] Caplan, s. 32-33.
- [52] Albert, s. 224-225.
- [53] Volně převzato z Caplan, s. 37-38.
- [54] Srovnej s Ibid, s. 138.
- [55] Modrý pták, s. 107.
- [56] Caplan, s. 23.
- [57] Ibid, s. 162.
- [58] Ibid, s. 176-177.
- [59] Ibid, s. 189-190.
- [60] Modrý pták, s. 57.
- [61] Albert, s. 307.
- [62] Ibid, s. 309.
- [63] Ibid, s. 308-309.
- [64] K demonstrováním preferencím viz Rothbard, s. 18.
- [65] Modrý pták, s. 106.
- [66] Albert, s. 261.
- [67] Ibid, s. 146.
- [68] Ibid, s. 257-258, s. 309 a s. 202. Jinde tedy nemusí být anonymita respektována. Zajímavostí je, že třeba v případě toho, že se projednává spotřeba čokolády a v radě jsou i nějací tlouštíci, není za ustavené anonymity jasné, zda tato čokoláda neskončí právě u nich.
- [69] Ibid, s. 161.
- [70] Ibid, s. 161.

- [71] Ibid, s. 162.
[72] Ibid, s. 163.
[73] Ibid, s. 165 a 155.
[74] Ibid, s. 169-170. K omezení úprav návrhů viz i s. 230-233.
[75] Ibid, s. 269.
[76] Ibid, s. 233. Podobnou proceduru uvádí Albert i pro hlasování na lokální úrovni, v tomto případě hlasují lidé o čtyřech balících kolektivní spotřeby (Ibid, s. 259-260.). Počet konkrétních plánů či balíků je nutné brát spíše pro ilustraci.
[77] Ibid, s. 270.
[78] Ibid, s. 316-317.
[79] Kirzner, s. 39.
[80] Ibid, s. 44.
[81] Albert, s. 329.
[82] Ibid, s. 331.
[83] Ibid, s. 332-3.
[84] Ibid, s. 333-334.
[85] Ibid, s. 335.
[86] Ibid, s. 330. K rychlosti viz i s. 335.
[87] Kirzner, s. 39.
[88] Ibid, s. 44.

VI. Demokraticky spravované rady a dodatky

- [1] Albert, s. 161.
[2] Ibid, s. 161.
[3] Rothbard, s. 282.
[4] Ibid, s.282, pozn. 90.
[5] Modrý pták, s. 142-143.
[6] Albert, s. 328-335.
[7] Mises-Hospodářská politika, s. 37.

Literatura

1. ALBERT, M. Partekon: život po kapitalismu: (participativní ekonomika). Praha: Mezera 2012, ISBN 978-80-87148-31-0.
2. CAPLAN, B. Mýtus racionálního voliče: proč v demokracii vítězí špatná politika. Praha: NLN 2010, ISBN 978-80-7422-056-2.
3. EUCKEN, W. O teorii centrálně řízené ekonomiky: Analýza německého experimentu, Část I. [online]. Dostupný z (přístup X/2014): http://www.bastiat.kvalitne.cz/jine_texty.htm, překlad V. Krupa.
4. HUERTA DE SOTO, J. Rakouská škola: Tržní řád a podnikatelská tvořivost. Praha: Cevro Institut 2012, ISBN 978-80-87125-18-2.
5. HUERTA DE SOTO, J. Teorie dynamické efektivnosti. Praha: Dokořán 2013, ISBN 978-80-7363-572-5.
6. KIRZNER, I. M. Jak fungují trhy. Praha: Centrum liberálních studií 1998, ISBN 80-902270-5-8.
7. MATOUŠKOVÁ, T. Oustecké střípky 3-4: Textilní továrna Františka Kadrmana v Kerharticích Ústí nad Orlicí: Městské museum v Ústí nad Orlicí 2013), část II..
8. MODRÝ PTÁK (ČMOLÍK, J.). Ekonomické nepravdělníky. Praha: Stříbrný standard 2011, ISBN 978-80-904710-0-9.
9. MURRAY, J.E. a NILSON, L. Risk Compensation for Workers in Late Imperial Austria. Center for Austrian Studies 2006. Dostupný z (přístup VII/2014): <http://cas.umn.edu/assets/pdf/wp062.pdf>.
10. PETŘÍK, L. Evropská unie je protidemokratický podvod. In: LOUŽEK, M. (ed.). Evropská unie v pasti centralizace: sborník textů. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku 2011, ISBN 978-80-87460-03-0.
11. RÁKOSNÍK, J. a TOMEŠ, I. Sociální stát v Československu: právně-institucionální vývoj v letech 1918-1992. Praha: Auditorium 2012, ISBN 978-80-87284-30-8.
12. READ, L. E. I, Pencil. Irvington-on-Hudson, New York: Foundation for Economic Education 2010, ISBN 1-57246-209-4
13. RIDLEY, M. Původ ctnosti: O evolučních základech a zákonitostech nesobeckého jednání člověka, 2. Dělna práce [online]. Dostupný z (přístup VIII/2014): <http://www1.cuni.cz/~certik/texty/ct/ctnost02.htm>
14. ROTHBARD, M. N. Ekonomie státních zásahů. Praha: Liberální institut 2001, ISBN 80-86389-10-3.
15. STRÁDAL, J. Národní soustava kvalifikací jako způsob, jak zefektivnit trh práce. In: Fórum sociální politiky, číslo 2, ročník 8, rok 2014. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i. 2014, ISSN 1802-5854.
16. TALEB, N. N. Černá labuť: následky vysoce nepravděpodobných událostí. Praha: Paseka 2011, ISBN 978-80-7432-128-3.
17. TĚTEK, J. Valve. Firma, kde nejsou šéfové [online, (2014)]. Dostupný z (přístup VII/2014): <http://www.mises.cz/clanky/valve-firma-kde-nejsou-sefove-1468.aspx>.
18. URZA, M. 2 a 1/2. Nemožnost ekonomické kalkulace v centrálním plánování [online, 2013]. Dostupný z (přístup X/2014): <http://www.mises.cz/literatura/anarchokapitalismus-69-kapitola--2-a-1-2-nemoznost-ekonomicke-kalkulace-v-centralnim-planovani-531.aspx>.
19. VON MISES, L. Byrokracie. Praha: Liberální institut 2002, ISBN 80-86389-22-7.
20. VON MISES, L. Hospodářská politika: Myšlenky pro dnešek a zítřek. Praha: Ludwig von Mises Institut 2014, ISBN 978-80-87733-11-0.
21. Malé a střední podniky (jejich místo a role v české ekonomice), Graf 2 [online]. Dostupný z (přístup VIII/2014): <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta090307.doc>.
22. Návrat starých časů: Kapitola 23 [online, 2014]. Dostupný z (přístup VIII/2014): <http://www.mises.cz/clanky/navrat-starych-casu-kapitola-23-1510.aspx>.
23. Poznámka k nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu [online, (2014)]. Dostupný z (přístup VII/2014): <http://www.bawerk.eu/clanky/ekonomie/poznámka-k-nemoznosti-ekonomicke-kalkulace-za-socialismu.html>.
24. U rudého snědeného krámu. Brno: Bawerk.eu 2013. [online]. Dostupný z (přístup VIII/2014): <http://www.bawerk.eu/clanky/komunismus/u-rudeho-snedeneho-kramu-jako-elektronicka-kniha.html>.

Obsah

Úvod (s. 2)

I. Odměňování, motivace, soukromé vlastnictví, partekonské třídy a násilí (s. 3)

II. (Ne)vyvážené komplexy pracovních činností (s. 14)

III. Existence černého trhu, potřeby a problém ekonomické kalkulace (s. 24)

IV. Partekon neznamena plnou zaměstnanost (s. 28)

V. Nemožnost ekonomické kalkulace v Partekonu (s. 29)

VI. Demokraticky spravované rady a dodatky (s. 46)

VII. Shrnutí (s. 48)

Poznámky (s. 50)

Literatura (s. 55)

Publikace neprošla jazykovou korekturou.